

Rukaasoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Rukaaso Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva Yutayaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraata mmuakiaa mmatavau variyaiyaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraatama Rukaaso reeravai. Udaangaivaa Mmannasa Yoketaivo Yisuunna mmataama kioovoono Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu mmanna haipuuya kiaa mmianeeraivaara inna mmataama kieeravai. Aa yanaa aavaki sirigairaiivaaraata yaaku vareeraivaaraatama Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaaraata gioonnaiya Yisuunna mmooriivaa iiraivaaraatama Anutuuqo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaaraatama vai kuaivo yaagueeqavai vaivai.

Toosa hareera kuavai

¹ Boo Tiopiri-o, a vaidi nnoonna yoketaakuavee. Yisuuva ti tasipama varioo ivo mmoori uu mmayaayaiyauvaa kaayau vaidiia yaata utida hakuataraatarama fafaara reeravai. ² Vaidiia Yisuuva toosa hara uu mmooriivaa teeda inna mmayaayaivaa rikiada kiaa mmuuya inna mmooriivaa teeda ti kiaa ti mmuuvaa iya hakuataraatarama fafaara reeravai. ³ Fafaara rooduu neeta iyauvaara yaata utuee rikiee fafaarama i mmiauvaara ni yoketainoo. Na

hokoba suai iya roo kua mmuakiaayauvai haitatuuma tee aa fafaara aavaa na rikiee verepidiri oyaivaudiri safuuma fafaarama i mmiaunoo. ⁴ A Yisuuva uu mmooriivaa rikiaannaivaara kutaavaivee kianeeraivaara na aa fafaara aavaa safuuma fafaarama kiee i mmiaunoo.

Aangeraivo Yuvuaanaa mmatoo suaivaara tiravai

⁵ Herooto vaidi Yutayaiya kieetavai varuu suaivaki kati Anutuuqaara puara hudeera vaidiivaa nnutuuvo Sakariaaso hara kioo variravai. Inna oyai kiisaivaa nnutuuvo Aviaava ari nnaataivaa nnutuuvo Irisaveeto mmuaa oyai pinaivaa nnutuuvo Aroonaa oyaivakidiri diiteeravai. ⁶ Ivaitana Udaanga Anutuuqaa avuuvau yoketaama hara kiada varida inna kua mmaanna tuu kuaivaata iva tuu kua mmuakiaayauvaatama rikiada yoketaama iiravai. ⁷ Irisaveeto hama nnaakara mmateera kati varuduu hama ivaitana nnaakaraatauduu eeyaavaitana yotera ngiaabai kieeravai.

⁸ Sakariaasoota ari tasipama mmoori varooyaatama nuunaira nnau pinaivaki ngiari mmoori vareera suaivo nnuduu Sakariaaso Anutuuqaa avuuvau ari kati puara hudeera mmooriivaa iiravai. ⁹ Ivo iinnonno tooduu tupaa ari seenaiya iirayaama mmoori varoo vaidiiva iida tooduu Sakariaasaa nnutuuvo vairavai. Vauduu too ivo yatari rana suuda yoketaa vuuvaa varoo Udaanga Anutuuqaa nuunaira nnau pinaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki vioo yeena tapiivaki ivaa mmuturinara viravai. ¹⁰ Vioo varuduu yatari rana mmuturira

suaivaki kaayau gioonna kiaapuuya mmaanai duuya yaaku varada varuduu ¹¹ oro tooduu Udaanga Anutuuqaa aangeraa voovoono tuoo yatari rana mmaturira yeena tapiivaa yaadudainningiaa dioo vauduu ¹² too Sakariaaso pinaama aatuunno ari vo vuayaatavai utuoo pinaama biribiriiravai. ¹³ Biribiruuduu aangeraivo tunoo: Sakariaaso, sa aatuunna varianee. Vaa Anutuuqo i yaaku vareera kuaivaa rikiaivai. Kiisa suai i gioonnaivo Irisaveeto i mmaapuvai mmataanaravai. Fai mmatanai eenoo inna nnutuuvaa Yuvuaano kianee. ¹⁴ Fai itaino i ausaivo yoketaimai a sirigainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuuyaatama inna mmatoovaara fai sirigakiaaravai. ¹⁵ Fai ivo Udaanga Anutuuqaa avuuvau nnoonna vaidivai varinaravai. Sa tino too ivo vuaina nnooriivaata kapikarai nnooriivaatama nnaivee. Ari mmatai suaivakidiri Mmannasa Yoketaivo fai inna aakiaivaki varioo suvuainaravai. ¹⁶ Fai ivo gioonna kiaapu Isarairaiya tinai rikiada fai kaayau saiyaano hanigiada Udaanga Anutuuqaa kuaivaa keenaa rikiaaravai. ¹⁷ Fai ivo Udaangaivaa tauraa vioo nnaaruaa vaidi forofetaa Irayaanna roosiima fai yaagueeqama varinaravai. Fai ngiari kookiaiya voovau varikiai ngiari mmaapuuya voovau varikiai fai yapooma ivoono iya tinai teeda mmuaavau yoketaama variaaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa rikiadaata yaatareeraiya fai ivo iya tinai hanigiada safuuma variyaiya tinni yoketaira aataruuvau nnaasu variaaravai. Ivo gioonna kiaapuuya tinai iya ngiari Udaangaivo

nninaraivaara teerakiaaravaivee, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikioo Sakariaaso tunoo: Dataama na i kuaivaa rikino kutaavai vainarannee? Na ngiaabai kiauko ni naataivo yotera kiainoo, ¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Gavirieerovee. Na Anutuuqaa avuuvau diaunoo. Ivoono ni titaikiai tiee aa na kua kiau mmayaaya yoketaa aavaa i kiaa i mminara tummuauvai. ²⁰ Hama a ni kua aavaara kutaavaivee kiannanoo. Anutuuqo mmataama kiai suaivaki fai ni kuaivaa kaanaivo vainaravai. A hama ni kuaivaara kutaavaivee kiannaivaara fai hama a kua tinaravai. Fai a kua seemuaa varieennanna fai na i kiaa i mmiau kuaivo kutaavai vainai rikiee fai a kava kua tinaravaivee, tiravai.

²¹ Gioonna kiaapuuya mmaanai Sakariaasaara faannaida varida ivo hokoba suai nuunaira nnau pinaivaki varuuvaara yaata utida varuduu ²² ivo mmaanai tuoo hama iyaata kua tira kua seemuaa varuduu iya yaata utida tunoo: Vaa ivo mman-nasa ari vookaraivaa nuunaira nnau pinaivaki taivaivee, tuduu rikioo ivo hama yopeema iya kua sai tirainno mmanna yaakuuvaadiri iya vita vitairavai.

²³ Vita vitauduu yapooma nuunaira nnau pinaivaki ari mmoori varoovo taikooduu rikioo ari nnauvakira viravai. ²⁴ Vioo vioo oro hara kioo varududuu nnaagiai ari nnaataivo Irisaveeto nnaakara sunnainno yaaku sai kuraagavai ari nnauvaki nnaasu hara kioo variravai. ²⁵ Hara kioo varioo tunoo: Udaanga Anutuuqoono niyara yoketaavaivee kiaa kioo nnaakaraivaa ni mikiai hama na gioonna kiaapuuya avuuvau mmannammanna mmamma maisakiauvai. Vaa taika kiaivaivee. Irisaveeto itaa kua tiravai.

Aangeraivo Yisuunna mmatoovaara tiravai

²⁶ Irisaveeto kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai nnaakara sunnainno varuduu Anutuugo aangeraivaa nnutuuvo Gavirieeraa titooduu ivo tuoo mmata Karirayaa vau yoosinna Nasareeta ivakira viravai. ²⁷ Vioo kiaatanna hama vaidi tasipama varuuvaa Anutuugaa kuaivaa kiaa mminara viravai. Davuitinna oyaivakidiri diitoo ngiaammuauvaa nnutuuvo Yoosiipo ii kiaatanna ivaa varaanara kuaivaa kiaa teerama kieeravai. Ii kiaatanna ivaa nnutuuvo Mariaavavee. ²⁸ Aangeraivoono numa inna tunoo: A yoketaamainna variannanee? Udaanga Anutuugo i too kaayauma aiyara yoketaainoo. Ivo i tasipama varinoo, ²⁹ tuduu rikioo Mariaava aangeraivo tuu kuaivaara ari vo vuayaatavai utuoo oyaivaara kaayauma yaata utiravai. ³⁰ Yaata utuduu rikioo aangeraivo Mariaanna tunoo: Mariaa-o, sa aatuukianee. Anutuugo a variannaivaa too kaayauma aiyara yoketaainoo. ³¹ Fai yapooma a nnaakara sunnainna mmaapuvai mmata kiee inna nnutuuvaa Yisuuvavee kianee. ³² Fai ivo kieetavai varinai gioonna kiaapu mmatayaiya innara kiaara: Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataravaa Mmaapuvovee, kiaravai. Udaanga Anutuugo tino fai ivo ari nnaakunna Davuitinna mmaataivau kieetavai varinaravai. ³³ Fai ivo tupatupaa Yakoopaa uru nnaakaraiyara dinaravai. Dioo vainono fai hama inna diraivo taikaanaravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Mariaava aangeraivaa

tunoo: Na kiatannavai variee hama na vaati varauvai. Na dataama kiee nnaakara sunnainarannee? ³⁵ tuduu rikioo aangeraiivo inna sai tunoo: Mmannasa Yoketaivoota Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataraivaa yaagueeqaivootama i rummua apinaravai. Itaama vaikiyai a nnaakara sunnaakiannaivaara gioonna kiaapuuya i nnaakaraivaara kiaara: Ivo yoketaa tuanaa ari vookaraivai. Ivo Anutuugaa Mmaapuvaivee, kiaravai. ³⁶ Ai nnayaanna Irisaveetaara yaata utuee rikiaanee. Ivo hama nnaakara mmatainoo kiaavo ivo yoteravai varioo vaa nnaakara sunnainoo. Inna kuraagaivo yaaku saivai sainaidiri mmuaavai vaa taikainoo. ³⁷ Anutuugo inna mmuakiaa mmoori aataruvai iira nakaaraiivo fai ivo iinaree kiaa kioo fai aikiooma iinaravaivee, ³⁸ tuduu rikioo Mariaava inna sai tunoo: Na Udaanga Anutuugaa mmoori varau kiatannavaivee. Kii ivo a kianna kuaivaa ni iikiaivee, tuduu rikioo aangeraiivo inna pikioo viravai.

Mariaava oro Irisaveetaa tasipama variravai

³⁹ Vuduu nnaagiai kiisa suaivo taika kiooduu Mariaava diitoo taapi suvuau yoosinnaivakira akiairauduu vioo vioo oto Yutayaa mmataivaki vau yoosinna kiisa voovakira viravai. ⁴⁰ Vioo vioo oro Sakariaasaa nnauvaki vioo tooduu Irisaveeto ivaki varuduu too inna tunoo: A yoketaamainna variannanee? ⁴¹ tuduu rikioo Irisaveeto Mariaanna kuaivaa rikioo saivaata inna nnaakaraivo inna ausaivaki korokooravai. Korokorooduu Mmannasa Yoketaivo inna yaagueeqama tasipama varuduu ⁴² ivo pinaa kuavai tioo inna tunoo: Anutuugo

aiyara yoketairaiivo mmuakiaa gioonnaiyara yoketairaivaa yaataravai. Ii i nnaakara a mmataanara ivaara Anutuuqaa yoketainoo. ⁴³ A ni Udaangaivaa kaano variannaikua aaniira a niyara yaata utuee niisi ngiannano ni yoketainnee? ⁴⁴ A niisi ngiee niyara yoketaavee kiannani na rikiau saivaata ni nnaakaraivo inna yoketaikio korokoroonoo. ⁴⁵ Anutuuqo i kiaa i mmuu kuaivaa kutaa iinaravee kiannaivaara Anutuuqo aiyara yoketaikiai a yoketaakiannano, tiravai.

Mariaava Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai

- ⁴⁶ Tudu Mariaava tunoo:
Ni Udaangaivaara kaayauma ni yoketainoo.
- ⁴⁷ Anutuuqo aataru maisaivakidiri
ni vitaanaraivaara ni yoketainoo.
- ⁴⁸⁻⁴⁹ Na mmanna kiatannavai variee
inna mmoori varee variauvaara
niyara yaata utiivaara ni yoketainoo.
Anutuuqo yaagueeqama variivoono
ari vookarai aataruuvaa niyara iivaara
mmuakiaa gioonna kiaapu aa ta variaun-
naiyaata
nnaagiai variaaraiyaatama
niyara yoketaavaivee kiaaravai.
Anutuuqaa nnutuuvo yoketaa tuanaa
ari vookaravai vaivai.
- ⁵⁰ Nnaaru varuuyaata
aanna makee ta variaunnaiyaata
nnaagiai variaaraiyaatama
Anutuuqaara mmuduuya rikio
fai Anutuuqo iyara boo tinaravai.

- 51 Gioonna kiaapuuya ngiariiyara mannaka tida
ngiariiyara nnaasu yaata utuuya
Anutuuqo yaagueeqama iya titooduu
vida raubiriida variravai.
- 52 Anutuuqo vaidi kieeta yaagueeqauya
vitoo aduoo yapeeravai.
Vaidi kumina aduoo varuuya
vitoo aruoo yapeeravai.
- 53 Gioonna kiaapu yeenna rauya
ivo yeennaiyauvaa iya mmuduu iya
suvuairavai.
Gioonna kiaapu hoona suvuauya
ivo titooduu kuminaya viravai.
- 54 Ari kua kutaivaa nnaaru ti taato nnaakuki-
aiya
kiaa mmuuvaa iinno
ari mmoori vareera gioonna kiaapu
Isarairaiya tasipama varuduu
iya yoketaama variravai.
- 55 Ivo Aparahaamaaraata
ari uru nnaakaraiyaraatama
hama taunniravai.
Iyara tupatupaa boo tiravaivee.
- 56 Mariaava itaa kua kiaa taika kioo Irisaveetaa
tasipama varioonnonno taaravooma kuraaga taa
kioo ari yoosinnara viravai.

Irisaveeto Yuvuaanaa mmateeravai

- 57 Mariaava vuduu Irisaveeto nnaakara
mmataanara suaivo vainima nnuduu
mmaapuvai mmateeravai. 58 Mmata kioodoo
mmuaa yoosinna varuuyaata ari seena
tuanaiyaatama Anutuuqo innara kaayauma boo

tuduu nnaakaraivaa mmata kioo kuaivaa rikiada inna tasipama sirigairavai.

⁵⁹ Sirigama kioodoo varududuu suaivo yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo nnuduu rikiada gionna kiaapuuya nnaakaraivaa mmammaivaa hatokaara nnida ari koonna nnutuuvaa Sakariaaso innara kiaara uduu ⁶⁰ ari kaanoono ooqoo tioo tunoo: Sa itaa kua kiatee. Inna nnutuuvo Yuvuaanovee, ⁶¹ tuduu rikiada inna tunoo: Hama i seena voovoono aa nnutu aavaa varaivaivee, ⁶² kiaa kiada iya ngiari yaakuuyauvaadiri koova inna nnutuuvaa kiaiveera mmata mmatairavai. ⁶³ Mmata mmatauduu too Sakariaaso yanaivau fafaara raanaraivaara tuduu oro varada inna mmuduu fafaara roo tunoo: Inna nnutuuvo Yuvuaanovee, tuduu rikiada mmuakiaaya kaayauma nnikiarairavai. ⁶⁴ Iya nnikiarau saivaata Sakariaasaa mmaakiriivo korooduu kava kua tioo Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai. ⁶⁵ Tuduu inna seena mmuakiaaya nnikiaraida aatuuda variravai. Varuduu mmuakiaa gionna kiaapu Yutayaa mmataivau kaayau taapi suvuauvaki varuuya ii mmayaaya ivaa rikiada kaayau kua tiravai. ⁶⁶ Kua tida ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aa nnaakara aavo yokeenno fai dee mmoorivai iinarannee? kiaa kiada Udaanga Anutuuqo inna tasipama varuuvaa rikiada itaa kua tiravai.

Sakariaaso Anutuuqaa kuaivaa kiaa kookieera-vai

⁶⁷ Nnaakaraivaa koonna Sakariaasaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo suvuai kioodoo

iva nnaagiai varinaraivaara kuaivaa kiasa
kookieema kioo tunoo:

⁶⁸ Kii ta gioonna kiaapu Isarairaiya

Udaanga Anutuuqaara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaravee.

Ivo ari gioonna kiaapuuya ti tasipama iinno

ti mminnamminnaa maisaiyauvaa

irisaivaa yapaivaara ta innara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaravee.

⁶⁹ Vaa ivo ari mmoori vareera vaidiiva Davuiti-
inna

oyaivakidiri vaidi voovai vita yapa kiaikio

fai ivoono yaagueeqama varioo ti vitoo

aataru yoketaivau ti yapaanaravai.

⁷⁰ Ivaara Anutuugo nnaaruaa vaidi

forofetaa yoketaa tuanaiya

ari kua kutaivaa kiasa mmioo tunoo:

⁷¹ Na ngii nnammutuaiya yaataree

mmuakiaa gioonna kiaapuuya

hama ngiiyara mmuduuya ruaiya yaataraa-

naravaivee, ⁷² kiasa kioo tunoo:

Na ngii taato nnaakukiaiyyara boo kiaivaara

na kua kiasa teerama kuaivaa fai na iinara-
vaivee.

Na kua yoketaa tuanaivaa yeena rau kioovaa

iya kiasa mmuuvaa hama taunnukiaanara-
vaivee,

⁷³⁻⁷⁵ kiasa kioo ti nnaakunna Aparahaamaa

ari kua kutaivaa tiyyara tunoo:

Na iya nnammutuaiya yaataree

yoosinna yoketaivaki iya yapa kinai

mmuakiaaya ngiari varira suaivaki

iya ni mmooriivaa varada

hama aatuuda variaaravai.

Iya yoketaama safuuma ni avuuvau variaaravaivee.

Anutuuqo itaa kua tiravai.

⁷⁶ Sakariaaso itaa kua kiasa kioo ari mmaapuuvavaa tunoo:

Ni maapu-o, eenoo Udaangaivaa tauraa viee innani aataruuvaa teerama kinai

fai gioonna kiaapuuya aiyara kiasa:

Anutuuqo mmuakiasa mminnamminnaavai

yaataravavaa forofetaakuavee, ⁷⁷ tikiai

a gioonna kiaapuuya kiasa mmiee tinara:

Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa

Anutuuqaa kiasa kookieema kikio

fai ivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa

ruga kioo ngii vita yoketaivau

yapaanaravaivee, tinaravaivee.

⁷⁸ Ivo ngiau aapuuvakidiri

mmeekia tai vaidiivaa titano tuoo

mmuakiasa tiiyaa taanaravai.

⁷⁹ Gioonna kiasa vooya upisiivaki varida

putiravaara aatuukiaiyayaa

taiveeraivaara titano tiinaravai.

Ivoono fai ti vitoo

ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa

ti vitaakiaiveera titano tiinaravaivee.

Sakariaaso itaa kua tiravai.

⁸⁰ Itaa kua kiasa kioo varuduu ari mmaapuuvavo varioonnonno yokeema kioodoo rikioo inna mmuduuya riravo pinaama Anutuuqaara vauduu ivo koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki varioonnonno gioonna kiasa Isarairaiya avuuvau kooyaa nninara suaivaara faannairavai.

2

Yisuunna mmateera kuavai (Matai 1:18-25)

¹ Ii Yuvuaanaa mmatoo suai ivaki yoosinna Rooma diaa vaidi kieeta pinaa voovai nnutuuvo Akusuuva gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya nnutuuyauvaa raateeraivaara ari ngiaammuauya titooduu inna kuaivaa varada nuairavai. ² Ii toosa hara kioo nnutuuyauvaa reera suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Kuriniaaso yoosinna Suriaa gioonna kiaapuuyara diravai. ³ Duduu gioonna kiaapuuya ngiari diitada nnuu yoosinnaiyauvakira vida ngiari nnutuuyauvaa raateeraivaara viravai.

⁴ Vuduu Yoosiipo Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta ivakidiri pikioo Yutayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema ivakira viravai. Ii yoosinna ivakidiri nnaaruaa vaidi kieeta Davuitinna kaano inna mmateeravai. Yoosiipo Davuitinna oyaivakidiri diitoovaara ivakira viravai. ⁵ Yoosiipo ari nnaata kua kiaa kioovaa nnutuuvo Mariaava vaa nnaakara sunnauvaatama vitoo ngiari nnutuuvaitana raateeraivaara viravai. ⁶⁻⁷ Vidada oro Pitiriheema variaaraivaara tooduu vaa vida nnida vaira nnauvo suvuai kiooduu taaravaitana puaraiya yeenna nneera nnauvaki variravai. Varuduu Mariaava nnaakaraivaa mmataanara suaivo nnuduu ari mmaapu ngarunna mmata kioo too buruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapeeravai.

*Aangeraivo puara sipisiipara haitatuuraiya
Yisuunnara kiaa mmiravai*

⁸ Iqii yoosinna ivaa tooyaivaki puara sipisiipara haitatuuraiya heenaki mmuyau koovau puara sipisiipaiyara haitatuuda variravai. ⁹ Haitatuuda varuduu Udaangaivaa aangeraivo iyasi tuuduu Udaangaivaa mmeekiaivo iyayaa ruvuahooduu teeda pinaama aatuuravai. ¹⁰ Aatuuda varuduu aangeraivo iya tunoo: Sa aatuukiatee. Rikiaatee. Na aapi tiee kua yoketaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mminai rikiada ivaara sirigakiateeraivaara ngiisi tummuauvaivee. ¹¹ Aa heena aavaki Davuitiinna yoosinnaivaki gioonna voovoona nnaagiai ngii vitaanara vaidiivaa vaa mmataivai. Vaidiivaa Anutuuqo mmataama kioovaa nnutuuvo Udaanga Yisuu Kirisiinna ngiini mmataivai. ¹² Fai ngia ni kuaivaara taara yaata utida ngiengienoo oro taatee. Teekio vaa nnaakaraivaa buruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapa kiaikio vaivaa teeda fai ngia kiaara: Kua kutaavaivee, kiaravaivee.

¹³ Aangeraivo itaa kua tuu saivaata kaayau aangeraa vooyaata tiida inna tasipama iida varida Anutuuqaara kua yoketaivaa tida tunoo:

¹⁴ Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataraivaa oyai ari vookaraivo vainoo.
 Gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya
 Anutuuqo iyara yoketaiya
 inna ausa nuufaivo iya tasipama vakiaivee,
 tiravai.

¹⁵ Kiaa kiada iya pikiada ngiau aapu vuduu teeda puara sipisiipara haitatuura vaidiiaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Vikiai ta oro Pitiriheema ivaki Udaangaivo

aangeraivaa tikio tuma ti kiaa ti mmii mminnaivaa taara kuaravee, ¹⁶ kiaa kiada akiairauduu oro tooduu Mariaaya Yoosiipooya hara kiada varuduu nnaakaraivo puaraiya yeenna nneeraivaki vairavai. ¹⁷ Vauduu teeda nnaakaraivaara aangeraivo iya kiaa mmuu kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiravai. ¹⁸ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapuuya puara sipisiipara haitatuura vaidiiya tuu kuaivaara pinaama yaata utiravai. ¹⁹ Yaata utuduu Mariaava iya tuu kua mmuakiaavai mmannammanna yaata utu kioo nnaasu variravai. Hama taunniravai. ²⁰ Puara sipisiipara haitatuura vaidiiya kava vara ranada vida aangeraivo iya tuu kuaivaa kaanaivaa toovaaraata mmuakiaa kuavai ivaara tuuvaa rikioovaraatama kua yoketaivaa Anutuuqaara kiaa rada viravai.

Yisuunna nnutuuvaa kooyaa tiravai

²¹ Yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo taika kioodoo rikiada iya nnaakaraivaa mmammaivaa hatokada inna nnutuuvaa tunoo: Yisuuvavee, tiravai. Nnaakaraivo kaanaa ausaivaki hama varuu suaivaki inna nnutuuvaa aangeraivo itaa kua tiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki varuuya Yisuunna teeravai

²² Gionn naiya vaa nnaakaraiya mmata kiada kabaa nnauvaa pikiada kava vara ranada ngiari nnauvaki nnida yoketaama varuuvaara Udaanga Anutuuqaa mmaanna tuu kua voovai vairavai. Yoosiipooya Mariaaya ii mmaanna tuu kua ivaa iikiaara suaivo nnuduu rikiada Yerusareema vida

ngiari nnaakaraivaa Udaangaivaa mmiaara viravai. ²³ Ii mmaanna tuu kua ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya ngiingii mmaapu ngaruuyauvaa vitada ni mi kiada kiatee: Inna ainiyauvaivee, kiaa kiada niini yapaatee, tiravai. ²⁴ Yoosiipooya Mari-aaya Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai vauvaa iikiaara vida ngiaamma mirunna taaramannee vuaheenna roosuu nnaakaraivaitana varada hudaara viravai.

²⁵ Vuduu vaidi yoketaa voovai yoosinna Yerusareema varuuvaa nnutuuvo Simioono ivo Anutuugaa mmayaayaivaara yaagueeqainno Isarairaiya vitaanara vaidiivaara faannainno varuduu Mmannasa Yoketaivoono inna tasipama variravai. ²⁶ Vaa tauraa Mmannasa Yoketaivo inna kiaa mmioo tunoo: Fai hama a putirainna mmannammanna hara kiee variee Isarairaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa tee nnaagiai putinaravaivee, tiravai. ²⁷ Nnaagiai Mmannasa Yoketaivo Simioonaa yaagueeqama tasipooduu rikioo ivo nuunaira nnau pinaivaki oro hara kioo varuduu Isarairaa gioonna kiaapuuya tupatupaa mmaanna tuu aataruuvaa iirayaama Yisuunna kaano koovaitana iikiaara inna vitada nnuuduu ²⁸ Simioono Yisuunna sootu pabaanama tu kioo vainno Anutuugaara kua yoketaivaa tioo tunoo:

²⁹ Udaanga-o, a nnaaru kua kutaa tunnaivaa aanna vaa na taunoo.

Fai na i mmoori vareera vaidiivo ausa nuufa tasipama putinaravai.

³⁰ Ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaa vaa na ni avuuvaadiri taunoo.

³¹ Eenoo mmuakiaa gioonna kiaapuuyani inna teerama kiaannaivo tiivaa

makee na tauko nninoo.

³² Ivo mmeekia taivaa roosiima
gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya
yoketaa aataruuvaa kooyaa vitainaravai.
Vitaama kinai ii gioonna kiaapu Isarairaa
iyakidiri diitaivaara
mmuakiaa gioonna kiaapuuyaano
iyara kua yoketaivaa kiaravaivee.

Simioono itaa kua tiravai.

³³ Tuduu Yisuunna kaano koovaitana Simioono
tuu kuaivaara nnikiarauduu ³⁴ Simioono kua
yoketaivaa iya kiaa mmi kioo nnaakaraivaa
kaanaa Mariaanna tunoo: Aa nnaakara aavaa
Anutuuqoono mmataama kiai aavaara gioonna
kiaapu Isarairaiya fai vooya inna mmooka
hanigia mmikiai vooya innara yoketaakiaaravai.
Anutuuqo innaadiri atau roosiima yapa kinai
fai gioonna kiaapuuya innara maisa kua tikio
rikioo ³⁵ fai ngiari yaatana vai kuaivo kooyaa
vainaravai. Paipaivo avaikaraivaa roosiima
fai mmuaararavo i aakiaivaki nninaravaivee.
Simioono itaa kua tiravai.

³⁶ Gioonna forofetaa voovai nnutuuvo Anaava
ivo Asereenna oyaivakidiri diitoo varuuvaa
koonna nnutuuvo Panueerovee. Ivo vaatiivaa
varoo inna tasipama varuu nuanuuvo yaaku
saivai karasaidiri taaravaitana taika kiooduu
vaatiivo putiravai. ³⁷ Putuduu too muaadavai
hara kioo varududuu kaayau nuanu (84) taika
kiooduu ivo yotera kieeravai. Yotera kioo
hama ivo nuunaira nnau pinaivaa pikieerama
kioo ivo heenaivaa pataivaa nuunama kioo
Anutuuqaa ari ausa mmuduuyaivaa mmioo
vo suai vo suai yeennaivaa pikioo kati varioo

Anutuuqaara yaaku vareeravai. ³⁸ Simioono kuaivaa kiaa taika kioo suaivaki ivo ngioo nnaakaraivaara Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo innara gionna kiaapuuya kiaa mmiravai. Anutuuqo titano tuoo Yerusareemaiya yookaama kioo vitoo yoketaivau yapaanara vaidiivaara mmuakiaa gionna kiaapu innara faannauya ivo nnaakaraivaara kiaa mmiravai.

Yoosiipooya Mariaaya kava Nasareeta viravai

³⁹ Kiaa mmuduu Yoosiipooya Mariaaya Udaanga Anutuuqaa mmaanna tuu aataruuvaa iima taika kiada kava vara ranada ngiari yoosinna Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta viravai. ⁴⁰ Oto ivaki varuduu nnaakaraivo yokeenno pinaa kiooduu inna tinniivo ari vookarauduu Anutuuqo innara kaayauma mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

Yisuuva ngiaammuuu kiisavoono nuunaira nnauvaki kua tiravai

⁴¹ Vo nuanu vo nuanu Yisuunna kaano koovaitana Yerusareema vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneeravai. ⁴² Nnaagiai Yisuunna nuanuuvo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana taika kiooduu teeda iya vida Yerusareema Varaigiataa buusaivaa ngiari nneerayaama nnaara viravai. ⁴³ Oro iya varida yeenna nneedada yapooma yeenna nneera suaiyauvo taika kiooduu iya ngiari yooqee kava vara ranada viravai. Vida varuduu ngiaammuuu kiisa Yisuuva homo Yerusareema variravai. Varuduu kaano koovaitana hama innara rikieeraida ⁴⁴ ivo ngiari seena gionna kiaapuuya tasipama vaa kuainoo kiaa kiada

mmuaa suaivai vidada heenauduu innara buaidada tooduu hama ivo ngiari seenaiyaata ngiari oyaiyaatama tasipama variravai. ⁴⁵ Hama iya tasipama varuduu iya kava vara ranada Yerusareema nnida innara buaakiaara nniravai. ⁴⁶ Nnida innara buaidada tooduu taaravooma suaivo taika kioodoo ivo iya too vairavai. Vaa ivo nuunaira nnau pinaivaki vaidi Yutayaiya vitaira vaidiiyaatama varioo iya kuaivaa rikioo ivaara iya yaparairavai. ⁴⁷ Yaparauduu rikiada mmuakiaaya inna kua rikiooya inna tinni ari vookarauvaidiri iya sai tuuvaara nnikiarairavai. ⁴⁸ Nnikiaraida ivau varuduu kaano koovaitana numa inna teeda kaayauma nnikiaraida yaaku vuatavuataida varida kaano tunoo: Ni maapu-o, a aaniira ti pikiee itaama nookiannanee? Rikiaanee. I koovaata neetama pinaama ti ausaivaitana mmuaararaikiai ta pinaama aiyara buaama rada nookiaunnao, ⁴⁹ tuduu rikioo iva sai tunoo: Mo ngia aaniiraida niyara buaama rada nookiaanee? Na inna aikiooma ni Napoonna nnauvaki hara kiee variauvaa hama ngia tuqinnama teeda rikiaanee? ⁵⁰ tuduu rikiada ivo iya tuu kuaivaa hama iya arinaima rikieeravai.

⁵¹ Hama iya rikiooduu Yisuuva iya tasipama vara ranoo vioo Nasareeta varioo iya kuaivaa rikiooduu ari kaanoono inna kuaivaata inna mmooriivaatama ari yaata tinniivaki yapeeravai. ⁵² Yisuuva yokeenno varuduu ari tinniivo ari vookarauduu gioonna kiaapuuya innara yoke-tauduu Anutuuqootama innara yoketairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiaa mmiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vaidiivaa nnutuuvo Tiperiaava Roomaaya kieetavai dioo vainno nuanu yaakuuvaitana yuku saivai taika kioodoo homo ivo iya kieetavai diravai. Duduu vaidiivaa nnutu vuaivo Podiiva vuaivo Piratuuso gioonna kiaapu Yutayaiyara duduu Herooto gioonna kiaapu Karirayaiyara diravai. Duduu inna vayaava Piriipo gioonna kiaapu Iturayaiyaraatama mmata pinaivaa nnutuuvo Tarakonitiinga ivaki varuuyaraatama duduu vaidi Rusaniiva gioonna kiaapu Avireneeyara diravai. ² Ii suai ivaki vaidiivaitana Anasaaya Kayapaaya Anutuuqaara kati puara hudeera kieetavaitana variravai. Iqii suai ivaki Sakariaasaa mmaapuuvo Yuvuaano koo mmuyai gaangaivau varuduu Anutuuqo ari kua mmayaayaivaa inna kiaa mmiravai. ³ Kiaa mmuduu rikioo Yuvuaano mmuakiaa yoosinnayauvai nnoori Yorotaana siriivau vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo Anutuuqaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada nnikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuuqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee. ⁴ Ivo itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ari yanaivau fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau

dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara aataruuvaa
teerairavaa
roosiima ngii Udaangaivaara teerama kiaa-
tee.

Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teeraida safuuma kiatee.

⁵ Mmuakiaa hoonuruuyauvaa rummua apida
mmuakiaa taapiiyauvaa hanuu varadu kiaa-
tee.

Oo rakau numa rakau vai aataruuyauvaa
hanuu safuuma kiada
aataruuvau sikauyauvo vaiyauvaa teeda
hanuu suoda kiatee.

⁶ Fai itaikio Anutuuqo gioonna kiaapuuya vitoo
aataru yoketaivau yapaanaraivaa
fai mmuakiaaya taaravaivee, tinaravaivee.

Yisayaava itaa kua kiaa fafaara reeravai.

⁷ Kaayau gioonna kiaapuuya nnida Yuvuaano
nnoori ti apuaiveera kiaa innasi nnuduu
rikioo Yuvuaano tunoo: Ngia gioonna kiaapu
maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai Anutuuqo
irisai maisaivaa ngii minaraivaara rikiadaida
aatuuda niisi ngiaannee? ⁸ Ngia kutaa tuanaa
ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii
ausa mmuduuyaiyauvaa hanigiada mmoori
yoketaivaa iikio kaanaivo kooyaa vainaravai.
Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna
Aaparahaamo ti nnaakuvavee. Ta aikiooma
variaunnaanoo, kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo.
Aa sikau aayauvaadiri Anutuuqo iinaree tioo
iinai vida hanigiada fai Aaparahaamaa uru
nnaakaraya variaaravai. ⁹ Anna makee
Anutuuqo irisai maisaivaa mminaraivo vaidiivo

haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna yaparaida tunoo: Mo dee mmoorivai ta iikiaarannee? ¹¹ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono yaapa taaravaitana vaivoono voovai hama yaapaataivaa mmiaivee. Gioonna kiaapu voovoono yeenna vakiaivoono ari seenaiyaatama nnoo mmiaivee. ¹² tuduu rikiada vaidi sikau takiisa vareeraiya Yuvuaano iya nnoori apuaiveera nnida inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, teetaatama aaniivai iikiaarannee? ¹³ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sikauyauvaa ngii kieetaiya safuuma ngii gaa ngii miaivaugiataama varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida oro hayuuma varaatee, ¹⁴ tuduu rikiada rapira vaidiiya inna yaparaida tunoo: Mo tee mo. Ta aaniivai iikiaarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sa gioonna kiaapuuya rputida iya unnakua tida iya sikauyauvaa mmuara varaatee. Ngii mmoori irisai sikauyauvaara sa momonakiatee. Inna aikioovaivee kiatee, tiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara faannaida varida mmuakiaaya pinaama Yuvuaanaara yaata utida tunoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivonnee? ¹⁶ tuuvaara Yuvuaano iya mmuakiaaya tunoo: Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivo ni nnaagiai nninaraivoono nnoonna vaidivai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku

nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiese utu radaanaravai. Fai ivoono Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiaiya ngii aakiyaiyauvaki varinaravai. Hama ausa hanigiaiya fai irisai maisa ikia roosiivaa iya mminaravai. ¹⁷ Ivoono ari savooro roosiivaadiri vuiita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio rikioo iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio iyauvaa varoo ari yeenna yapa kieera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikia hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

*Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai
(Matai 3:13-17; Marakaa 1:9-11)*

¹⁸ Yuvuaano itaa kua kiaa kioo ari vo kua ari vo kuaivaatama kuainnama kioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiravai. ¹⁹⁻²² Kiaa mmioo gioonna kiaapuuya nnoori apu taika kioo nnaagiai Yisuunnaatama apu taika kiooduu rikioo Yisuuva yaaku varoo varuduu too ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Mmannasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvoono tuoo tuoo tuma innayaa variravai. Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuuqaa kuaiivo tuoo tunoo: A ni Maapu tua-naakuavee. Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

Herooto mmoori maisaivaa uuvaara Yuvuaano inna tuduu rikioo Herooto inna vitoo oovi nnauvaki inna yapa kieeravai. Vaa Herooto ari vayaanna nnaataivaa Herootiaanna mmuara varoovaaatama ari vo mmoori maisamaisauyauvaa uuvaaraatama Yuvuaano inna tiravai. He-

rooto kava vo mmoori maisa voovai iinno Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kieeravai.

Yisuunna nnaakukiaiya nnutuyauvaivee

(Matai 1:1-17)

²³ Tauraa toosa hareera suaivaki Yisuuva nuainno gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmiaa roo nuau suaivaki inna nuanuuvo vaidi voovai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vairavai. Gioonna kiaapuuya innara yaata utida tunoo: Inna Yoosiipaa mmaapu tuanaavaivee, tiravai.

Yoosiipaa koova Eriiva

²⁴ Eriinna koova Matataaya
Matataanna koova Riviiva
Riviinna koova Merikiiva
Merikiinna koova Yanaiva
Yanainna koova Yoosiipo

²⁵ Yoosiipaa koova Matatiaava
Matatiaanna koova Amooso
Amoosaa koova Naumo
Naumaa koova Esiriiva
Esiriinna koova Nagaiva

²⁶ Nagainna koova Mataava
Mataanna koova Matatiaava
Matatiaanna koova Simeeva
Simeenna koova Yosekeeva
Yosekeenna koova Yotaava
²⁷ Yotaanna koova Yovuaanaano
Yovuaanaanaa koova Resaava
Resaanna koova Seruvavereeva
Seruvavereenna koova Seratiereeva
Seratiereenna koova Neriiva

²⁸ Neriinna koova Merekiiva
Merekiinna koova Adiiva
Adiinna koova Kosaamo
Kosaamaa koova Eremadaamo

- Eremadaamaa koova Ereeva
29 Ereenna koova Yosuaava
Yosuaanna koova Eriesereeva
Eriesereenna koova Yoriimo
Yoriimaa koova Matataava
Matataanna koova Riviiva
30 Riviinna koova Simioono
Simioonaa koova Yutaava
Yutaanna koova Yoosiipo
Yoosiipaa koova Yonaamo
Yonaamaa koova Eriakiimo
31 Eriakiimaa koova Meriaava
Meriaanna koova Menaava
Menaanna koova Matataava
Matataanna koova Nataano
Nataanaa koova Davuitiiva
32 Davuitiinna koova Isaiva
Isainna koova Yoveteeva
Yoveteenna koova Buaaso
Buaasaa koova Saramoova
Saramoonna koova Nasoono
33 Nasoonaa koova Aminataapo
Aminataapaa koova Araamo
Araamaa koova Ariniiva
Ariniinna koova Eseroono
Eseroonaa koova Pereseeva
Pereseenna koova Yutaava
34 Yutaanna koova Yakoopo
Yakoopaa koova Isaako
Isaakaa koova Aparahaamo
Aparahaamaa koova Taraava
Taraanna koova Nakoroova
35 Nakoroonna koova Serukuuva
Serukuunna koova Reguuva
Reguunna koova Peregeeva
Peregeenna koova Evereeva
Evereenna koova Seraava

- ³⁶ Seraanna koova Kainaano
 Kainaanaa koova Arapasataava
 Arapasataanna koova Seemo
 Seemaa koova Nuvuaava
 Nuvuaanna koova Ramekeeva
³⁷ Ramekeenna koova Metusaraava
 Metusaraanna koova Inooko
 Inookaa koova Yareeto
 Yareetaa koova Marereeva
 Marereenna koova Kainaano
³⁸ Kainaanaa koova Enosoova
 Enosoonna koova Seeto
 Seetaa koova Ataamovee.
 Ataamo inna Anutuuqaa mmaapuuvoovee.

4

*Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai
 (Matai 4:1-11; Marakaa 1:12-13)*

¹ Yisuuva nnoori Yorotaanaivakidiri kava vara ranoo nnuuu Mmannasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvuau kioo inna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai. ² Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyauvaki ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna iinno taanee kiaa inna yaparairavai. Yaparaududuu Yisuuva mmuakiaa suaivai hama yeenna nneerama kioo kati hara kioo varududuu suaivo taika kioodoo pinaama inna yeenna rairavai.

³ Yeenna rauduu rikioo Sataango Yisuunna tunoo: A Anutuuqaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aavaa tino too hanigioo yeenna bereetavai vakiaivee, ⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tino: Gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa

nnaasu nneedaa iyauvaara yaata utikio hama iyauvoono iya mmannasaiyauvaa yaagueeqainaravaivee, tiivaivee.

⁵ Tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo verepi vioo mmuakiaa yoosinna mmataivau vauyauvaa akiairaama inna vitainno ⁶ inna tunoo: Aa yoosinna aayauvaara Dianeera yaagueeqaivaa na i mminai tee a dinaravai. Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vaiyauvaa fai na i mminaravai. Anutuugo vaa aa mminnaa aayauvaa ni mivaivee. Fai na vaidi voovai ni miataivaa fai na inna mminaravai. ⁷ Fai a ai ausa mmuduuyaivaa ni minai na aa mminnaa mmuakiaa aayauvaa i mminaravaivee, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I Udaanga Anutuugaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee.

⁹ Ivo itaa kua tuduu rikioo Sataango inna vitoo Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aavaudiri suairoommu kiese mmatayaa kuane. ¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo ari aangeraiya titanai aiyara haitatuukiaaravaivee, ¹¹ tikio

vo kua voovai vainno tinoo: Ai yukuuvaa sikauyaadiri rusimaurivoora kiaa iya ngiari yaakuuyauvaadiri suoodaa i sootu utuaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee, ¹² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuugaa iinna taanee, tiivaivee, ¹³ tuduu rikioo Sataango Yisuunna mmuakiaa

kuavai yaparainnonno rikioo inna pikioo viravai.
Mo vo suai kava inna yaparainaraivaara ivo
faannainno variravai.

*Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki
iiravai*

(Matai 4:12-17; Marakaa 1:14-15)

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama
Yisuunna tasipooduu too kava vara ranoo
Karirayaa vuduu gioonna kiaapuuya iva uu
mmooriivaara mmuakiaa yoosinnaiyauvaki
varuuya kiaa mmuduu rikieeravai. ¹⁵ Rikiooduu
ivo ngiari nuunaira nnauyauvaki nuainno varioo
mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmuduu rikiada
iya innara kua yoketaivaa tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Marakaa 6:1-6)

¹⁶ Yisuuva ari yokoo yoosinna Nasareetaivakira
vioo vioo oro ivaki varioo kati varira suaivaki
nuunaira nnauvaki ari virayaama vioo ivaki
variravai. Varioonnonno diitoo Anutuugaa kua
fafaaraivaa yaarinara uduu ¹⁷ vaidi voovoona
nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaanna yanaivaa
inna mmuduu varoo yanaa hovekauvaa raduda
kioo kuaiavaara buainnonno tooduu inna too
vauduu too yaaruoo tunoo:

¹⁸ Na mmayaaya yoketaivaa
gioonna kiaapu mmanna haipuuya
kiaa mmianeeraivaara
Udaangaivo ni mmataama kiaivai.
Ivo itaama ni mmataama kiaivaara
inna Mmannasaivo niiki varinoo.
Gioonna kiaapu oovi nnauvaki variaiya

mmaanai kuateeraivaara
na iya kiaa mminaraivaara
ivo ni titaivai.

Gioonna kiaapu avu huruutaiya

kava avu taateeraivaara ni titaivai.

Gioonna kiaapu mmuaararaiyauvo

iya suvuaiya tino too

iya mmuaararaiyauvo taikaiveeraivaara ni
titaivai.

¹⁹ Ii suai ivaki Udaangaivo

gioonna kiaapuuya vitoo

aataru yoketaivau yapaanaraivaara

iya kiaa mmianeera

ni titaikiai na tummuauvaivee.

²⁰ Yisuuva Anutuugaa kuaivo itaama vauvaa
yaarummua taika kioo yanaivaa kava hovekama
kioo yanaa haitatuura vaidiivaa mmi kioo vari-
ravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nu-
unaira nnauvaki varuuya inna teeda nnaasu
vauduu

²¹ Yisuuva iya tunoo: Anna makee
na kuaivaa yaaruau saivaata kaanaivo vainoo,

²² tuduu rikiada mmuakiaaya innara kua yoke-
taivaa tida ivo kua ari vookarauvaa tuuvaara
pinaama yaata utida ngiari yapara ngiari ya-
paraida tunoo: Anna Yoosiipaa mmaapuvai. Mo
aaniira ivo itaa kua tiinnee? tiravai.

²³ Yisuuva iya tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai
ta tupaa tira kua voovai ngia ni tida kiaara:

A tutaagaa roosiima aiyara tuqinnaanee,
kjaaravee. Ii ngia itaa kua kiaa kua oyaivaa ni tida

kiaara: A iikiannani ta rikiaunna mmooriivaa
a yoosinna Kapanauma iikiannaneema a

yokeekianna yoosinna aavaki iikianee. Fai ngia
ni itaa kua kjaaravee. ²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa

ngii miaunoo. Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiya hama innara yoketaakiaavai. ²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi Irayaava varuu suaivaki gioonna muaada kaayauya Isarairaa mmataivau variravai. Varuduu taaravooma nuanuuvo taika kiooduu vo nuanuvai tammaivaki hama vatiivo ruduu hama yeennaatauduu mmuakiaa yoosinna varuuya yeenna rairavai. ²⁶ Iya yeenna rauduu hama Anutuugo vaidi forofetaa Irayaanna titooduu vioo Isarairaa gioonna muaadaiyara tuqinneeravai. Ivo vioo Sitoonaa mmataivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Sarepataa ivaki varuu gioonna muaadaivaa nnaasu tuqinneeravai. ²⁷ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Irisaava varuu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapu kaayauya mmamma buunna hooya roosuuya variravai. Anutuugo hama iya tuqinneeravai. Suriaa vaidiivaa nnutuuvo Naimaanaa nnaasu tuqinneeravaivee, ²⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki suvuauya inna kuaivaara iya ausa nniitarooduu ²⁹ diitada inna utu raririida yoosinna tooyaivau vida taapiivau ngiari yoosinnaivo vauvau vitada vida mmutuuvaudiri feena oogaivau kagaari kiaara iiravai. ³⁰ Kagaari kiaara uuduu too ivo kati iya aakiadaadiri ari kuanee tuudaa viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

*Yisuuva titeeravai
(Marakaa 1:21-28)*

³¹ Yisuuva kava vara ranoo vioo vioo yoosinna Kapanaua Karirayaa vau yoosinnaivaki oro varioo Yutayaiya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmiravai. ³² Kiaa mmuduu rikiada ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tuuvaara gioonna kiaapuuya nnikiarairavai. ³³ Nnikiarauduu vaidi voovai inna aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki varioo pinaama kai tioo mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: ³⁴ Ai, Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaanara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuugaa vaidi yoketaa tuanaakuavee, ³⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aakiaivakidiri tiee kuanee, tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa ruputuduu iya avuuvau vioo varoo mmataivau vauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri pikioo vioo kioodoo hama inna mmammaivo nniitareeravai. ³⁶ Hama nniitarooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya teeda nnikiaraida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Mo aa vaidi aavo aanii kuavai ari vookarai kua aavaa tiinnee? Ivo yaagueeqa vaidivai vaidi kieetaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaano, ³⁷ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiaa vaini vainima vau yoosinnaiyauvaki varuuya Yisuuva uu mmooriivaara kiaa mmuduu rikieeravai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 8:14-17; Marakaa 1:29-34)*

³⁸ Yisuuva nuunaira nnauvakidiri pikioo Simoonaa nnauvaki vioo tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu pinaama ikiayanaa tooduu iya innara Yisuunna kiaa mmiravai. ³⁹ Kiaa mmuduu rikioo oro inna mmaataivaa vainiivau dioo vainno inna ikiayanaa taivo taikaiveera tuduu taikooduu akiairaudeau diitoo yeennaivaa iya mmiravai.

⁴⁰ Mmuduu rikioo suaivo haatapooduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena nniitaroo ari vookara ari vookarauya vitada Yisuunnasi nnuduu too iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo mmuakiaaya tuqinneeravai. ⁴¹ Tuqinnooduu gioonna kiaapuuya aakiaiyauvakidiri mmagia maisaiyauvo iya pikiada tiida vida tunoo: A Anutuuqaa Mmaapu tuanaakuavee, tuduu rikioo Yisuuva iya yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Sa kua kiatee, tiravai. Ivo Anutuuqo mmataama kioo vaidivai varuuvaara mmagia maisaiya arinaima teeda rikieeravai. Iya innara itaama teeda rikioovaara Yisuuva iya ooqoo tiravai.

Yisuuva Yutayaiya mmayaaya yoketaivaa

*kiaa mmiravai
(Marakaa 1:35-39)*

⁴² Patauduu Yisuuva diitoo yoosinnaivaki pikioo oro kumina mmata voovau variravai. Varuduu gioonna kiaapuuya innara buaama rada nuaidada tooduu iya too vauduu teeda ivo iya pikieevoora kiaa ooqoo kiaaree kiaa uuduu ⁴³ Yisuuva iya tunoo: Na Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa nuaina

variee vo yoosinna vo yoosinna variaa gioonna
kiaapuuyaatama kiaa mmianeera Anutuuqo ni
titooduu na tiiravaivee, ⁴⁴ kiaa kioo nuainno
varioo Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki varioo
Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna
kiaapuuya kiaa mmiravai.

5

*Yisuuva ari ngiaammua tauraiyara maavee
tiravai*

(Matai 4:18-22; Marakaa 1:16-20)

¹ Vo suai Yisuuva nnoori haruungaivaa
nnutuuvo Genesareeta siriivau dioo vainno
Anutuuqaa kua yoketaivaa tioo varuduu gioonna
kiaapuuya Anutuuqaa kuaivaa rikiaara iida
varida ngiari feena ngiari feenaida varida inna
suvuairavai. ² Inna suvuau kiada uduu iva
tooduu kanuu taaravaitana inna too vauduu
vaa nakaaraiya utu raririima rada siriivau yapa
kiada oro ngiari utua vaaheeyauvaa finida
variravai. ³ Finida varuduu Yisuuva kanuu
voovaki karoo dioo vainno ivaa nakaaravaa
Simoonaa yaparainno tunoo: Ai kanuu aavaa
feenano nnoori tooyannigiataa kuaivee, tuduu
rikioo feena kioodoo vuduu Yisuuva ivaki
varioo gioonna kiaapuuya mmayaayaivaa kiaa
mmiravai.

⁴ Kiaa mmi taika kioo Simoonaa tunoo: Ai
kanuuvaa kava feena kino nnoori haruunga
tammaa ivau vinai eenoo ai seenaiyaatama
ngiingii utua vaaheeyauvaa varada ivaki kagaari
kikio vinai tavauyauvaa varaatee, ⁵ tuduu
rikioo Simoono sai tunoo: Nnoonna-o, ta
heenagieena puruaunnono hama tavauyauvo

ti tainoo. Mo inna aikioo a tinai tee na kava utua vaaheeyauvaa kagaari kiaanaravaivee, ⁶ kiasa kioo ivo ari seenaiyaatama ngiari utua vaaheeyauvaa varada oro kagaari kioodoo vuduu tavauyauvo iya utua vaaheeyauvaki nnida vidada suvuai kiada vauduu iya utua vaaheeyauvo takeekiataama uduu ⁷ ngiari seena tavau vareera vooya vo kanuuvaki varuuyara rootu maavee tida tunoo: Numa ti tasipama tavau aayauvaa varaatee, tuduu rikiada nnuduu taara kanuuvaitanaki tavauyauvo fuugiaama kioo vauduu kanuuvaitana mmeepi nnoori aakiaivaki kuataama iiravai. ⁸ Kuataama uduu Simoono Petorooso ivaa too Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Udaanga-o, ni mminnamminnaa maisaivo ni suvuaivaara ni pikiee kuanee. ⁹ Petorooso ariyara nnikiarainno itaa kua tiravai. Ivootama mmuakiaa vaidiiya inna tasipooyaatama kaayau tavauyauvaa varoovaara ngiariyara nnikiarairavai. ¹⁰ Nnikiarauduu Simoonaa vuaivaitana Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanayaatama nnikiarairavai. Nnikiarauduu Yisuuva Simoonaa tunoo: Sa aatuunna varianee. Fai yapooma a tavau vareerayaama a gioonna kiaapuuya vatee niisi nninaravai. Fai a mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mminai rikiada fai ni nnaagiai ngiaaravaivee, ¹¹ tuduu rikiada varada vida kanuuvaitanaakidiri nnoori siriivau reemi rada ngiari mminnaa mmuakiaayauvai pikiada Yisuunna nnaagiai viravai.

Yisuuva vaidi buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Matai 8:1-4; Marakaa 1:40-45)

¹² Vo suai voovaki Yisuuva vo yoosinnavaki varuduu vaidi buunna hooya mmamma roosuuvoono innasi nniravai. Numa Yisuuva too inna yuku oyaivaki vioo varoo vainno yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee, ¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti vaidiivaa mmammaivau utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvo taikeeravai. ¹⁴ Taika kioodoo Yisuuva yaagueeqama inna kiaa mmioo tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu vooya kiaa mmianee. Akiiraama viee Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaama kiee i mmammaivo kava yoketaivaara nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipavaa kati ruputu kiee Anutuuqaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee, ¹⁵ tuduu rikioonnaata Yisuuva uu mmooriivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu kaayakaayau Yisuuva iya kiaa mmuu kuaiyauvaa rikiaara nnida ivo ari vookara ari vookarau nniitarooya tuqinnaiveeraivaara innasi nniravai. ¹⁶ Iya itaama uuduu suai vooyavaki Yisuuva iya pikioo kumina mmata vooyavaki varioo yaaku varaanara viravai.

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai

(Matai 9:1-8; Marakaa 2:1-12)

¹⁷ Vo suai Yisuuva gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kiasa mmioo varuu suai voovaki Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiasa mmira vaidi vooyaata diitada mmuakiasa yosinna Karirayaa vauyauvakidiri nnida mmuakiasa yosinna Yutayaa vauyauvakidiri nnida yosinna Yerusareemaivakidiriataama nnida ivaki variravai. Ivaki varuduu Udaangaivo vaidi nniitarooya tuqinneera yaagueeqaivaa Yisuunna mmuduu innaki vairavai. ¹⁸ Vauduu vaidi vooyaano vaidi yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuuva varuu nnauvakira nnida Yisuunna vunnigiataa yapaara nniravai. ¹⁹ Nnida tooduu gioonna kiaapuuya Yisuunna suvuau kioodoo hama iya inna varada Yisuunnasi ngiaara aataruuvootauduu teeda nnauvau karada tausiivaa rabara kiada gioonna kiaapuuya aakiaivaki Yisuunna vunnigiataa yuku yaaku putuu vaidiivaa kegeennaivaa utida reemma kioodoo tiiravai. ²⁰ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ²¹ tuduu rikiada kua mmaanna kiasa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaata ngiari yaata tinniiyauvaki kuaivaa yaata utida tunoo: Dee vaidivoono ariiyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima

kua tiinnee? Hama vaidi voovoono yopeema vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuugo ari mmuaavoono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee, ²² tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngiingii yaata tinniyauvaki itaama yaata utida kua kiaannee? ²³ Dee kuavai yoketainnee? Dee kuavai ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinarannee? ²⁴ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kias kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Na i kias i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuane. ²⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata iya avuuvau vaidiivo diitoo ari kegeennaivaata varoo Anutuugaara kua yoketaivaa kias roo ari nnauvaki viravai. ²⁶ Vuduu teeda gionna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Ai, makee hama ta taunna mmoori ari vookaraivaa ta taunnanoo, tiravai.

*Yisuuva Riviinna maavee tiravai
(Matai 9:9-13; Marakaa 2:13-17)*

²⁷ Tuduu Yisuuva mmaanai vioo tooduu vaidi sikau takiisa vareeraivaa nnutuuvo Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki variravai. Varuduu too Yisuuva inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, ²⁸ tuduu rikioo Riviiva diitoo ari mminnamminnaa mmuakiaavai pikioo Yisuuunna nnaagiai viravai.

29 Yapooma nnaagiai Riviiva Yisuunnani buusaivaa ari nnauvaki iima kioodoo kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata ari vo gionna kiaapuuyaataama iya tasipama yeenna nneeravai. 30 Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya Farisaiya mmemmaaki varuuyaataama Yisuunna ngiaammuauya tasipama kua tida yaagueeqama ooqoo tida tunoo: Mo ngia aaniira sikau takiisa vareera maisa vaidiiaataama mmaanna tuu kuaivaa katokeera gionna kiaapu maisaiya tasipama yeennaivaata nnooriivaataama nnaannee? 31 tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gionna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gionna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavaivee. 32 Hama na tiee tinai gionna kiaapu yoketaama variyaiya hanigiada yoketaama variateera na tiiravai. Na tiee gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiya tinai hanigiada yoketaama variateeraivaara na tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai

(Matai 9:14-17; Marakaa 1:18-22)

33 Tuduu gionna kiaapu vooyaano Yisuunna tunoo: Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya makemakee iya Anutuuqaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada kati varida yaaku varada variaavai. Farisaiya nnaagiai nuairaiyaataama mmuaikaraama iikiaavai. Mo i ngiaammuauya

kati yeennaiyauvaata nnooriyauvaatama nneeda variaanoo, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Mo yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaaravai. Fai iya nnaaravai. ³⁵ Fai suai voovai nninai rikiada vaidiyya kieevatiivaa vitada rupertikiai ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaaravaivee, tiravai.

³⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoona karaasa buruqaivaa rapasi kioo varoo oro nnisiivaki funnivai. Fai itaino karaasa buruqa rapasi kiaivo maisaino karaasa buruqa araiivoota nnisiivootama fai hama mmuaakaravai vainaravai. ³⁷ Hama gioonna kiaapu voovoona vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kua nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino karaasa vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino rikioo puara nnabaivo maisainaravai. ³⁸ Karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaivee. ³⁹ Gioonna kiaapu voovoona vuaina suuyaivaa vaa hokobama vaivaa nnoo karaasa iima kiaivaara hama mmuduuya ruaivai. Ivo tinoo: Hokobama vaivaara ni yoketainoo, tiivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

6

Vaidiyya kati varira suaivaara Yisuunna ya-parairavai

(Matai 12:1-8; Marakaa 2:23-28)

¹ Yisuuvaata ari ngiaammuauyaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuiita mmooriivaki nuaida varuduu ari ngiaammuauya vuiitaivaa iiraiyauvaa rasuku kiada utu sisaama kiada nnabaiyauvaa feena pikiada kaanaiyauvaa nneeravai. ² Nneeda varuduu rikiada vaidi Farisai vooya iya teeda tunoo: Ai, mo ngia aaniira ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa hatokaannee? ³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa jaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuauyaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo ⁴ Davuitiivaano Anutuuqaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutuuqaaniee kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuuqaaniee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata Davuitiiva ari tasipama nuauyaatama ii kua ivaa hatoka kiada nnooduu hama Anutuuqo oooqoo tiravaivee, ⁵ kiaa kioo iya tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kati varira suaivaa nakaaraivoovee, tiravai.

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Matai 12:9-14; Marakaa 3:1-6)

⁶ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo varuduu vaidi voovai yaaku yaadudaivo sorogainno taminnuunnuunno vuuvo ivaki variravai. ⁷ Ivaki varuduu kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaata Farisai vaidi vooyaata Yisuuva kati varira suaivaki gioonna kiaapu yuku yaaku maisauya tuqinnaanaranee kiaa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivara inna puaisakama teeda vairavai. ⁸ Teeda vauduu Yisuuva iya yaatana vau kuaivaa rikioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aapi iya avuuyauvunu dianee, tuduu rikioo diitoo numa dioo vauduu ⁹ Yisuuva mmuakiaa gioonna kiaapuuya tunoo: Na ngii yaparaki-aunoo. Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaaranee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinnee? Vara ta mmoori yoketaivaa iikiaaranee? Vara ta mmoori maisaivaa iikiaaranee? Vara ta vaidi nniitaraivaa tuqinnaaranee? Vara ta vaidiivaa rupertikio putinaranee? ¹⁰ kiaa kioo mmuakiaaya haitatuuma too vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaakuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketauduu ¹¹ vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ivaa teeda pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu Yisunna iikiaara inna mmaara kuaivaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida teerama kieeravai.

*Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai
(Matai 10:1-4; Marakaa 3:13-19)*

12 Ii suai ivaki Yisuuva taapiivaura vioo vioo oro varioo heenagieena Anutuugaara yaaku vareeravai. 13 Yaaku varooduduu patauduu varioo gioonna kiaapu inna nnaagiai nuairaiya ngiateera tuduu innasi nnuduu mmayaaya yoketaivaa varada nuaira ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana nnutuuyauvaa kooyaa tiravai. 14 Voovai nnutuuvaa Simoono tiravai. Yisuuva inna nnutu karaasaivaa Petrooso tiravai. Voovai Petroosaa kataivaa nnutuuvaa Adiriaaso tioo voovai nnutuuvaa Yakooopo tioo voovai nnutuuvaa Yuvuaano tioo voovai nnutuuvaa Piriipo tioo voovai nnutuuvaa Batoromaivavee tioo 15 voovai nnutuuvaa Mataivavee tioo voovai nnutuuvaa Tumaaso tioo voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvaa Yakooopo tioo vaidi vooya inna mmataivaa varoovaa kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvaa Simoono tioo 16 voovai Yakooopaa mmaapuuvaa nnutuuvaa Yutaaso tioo voovai nnutuuvaa Yutaaso Isariooto tiravai. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 4:23-25)*

17 Yisuuvaata ari ngiaammuauyaatama taapiivaudiri tiidada tuma hoonuruuvau dida vauduu kaayau ari nnaagiai nuairaiyaata kaayau gioonna kiaapuuya mmuakiaa yoosinna Yutayaa ivaki vauvakidiriaatama nnuduu yoosinna pinaa Yerusareemaivakidiriaatama nnuduu nnoori pinaivaa siriivau vau yoosinna Turu Sitoonaivaitanakidiriaatama nniravai. Iya

ivo tinara kuaivaa rikiaaraivaaraata ivo iya nniitarooyauvaa tuqinnaanaraivaaraatama nniravai. ¹⁸ Nnudu rikiada mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki varuuyaatama innasi nnudu ivo mmagia maisaiyauvaa titeeravai. ¹⁹ Yisuunnakidiri yaagueeqa ari vookarauvo vioo iya tuqinnooduu rikiada mmuakiaaya inna mmammaivau utuaara iiravai.

*Yoketaama variraivaaraata maisama
variraivaaraatama Yisuuva tiravai
(Matai 5:1-12)*

²⁰ Yisuuva ari nnaagiai nuairaiya reeti too tunoo:

Ngia gioonna kiaapu hama mmatayaa diaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruaiyara Anutu-uqo ngiiyara yoketainoo. Anutu-uqo gioonna ki-aapuuyara diraivo vaa ngiisi vainoo.

²¹ Ngia gioonna kiaapuuya aanna makee ngii yeenna raiyara Anutu-uqo ngiiyara yoketainoo. Yapooma fai ngii yeenna rairaivo taikaanaravai.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii au-saiyauvo mmuaararaiyara Anutu-uqo ngiiyara yoketainoo. Fai yapooma ngia yoketaama vari-aaravaivee.

²² Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngia gioonna ki-aapuuya niiyara yaagueeqakiaivaara fai gioonna kiaapu vooyaano hama ngiiyara mmuduuya rida ngii ooqoo kiasa ngiiyara maisayavee tida ngia tomedama variateera ngiiyara kiaaravai. Ngia niiyara yaagueeqakiaiyara Anutu-uqo ngiiyara yoketainoo.

²³ Fai iya ngiiyara itaama iikio ngii ausaiyauvo yoketa yoketainai rikiada sirigaida variatee. Ngii irisai yoketaa pinaivo ngiini ngiau aapu vaivaara sirigakiatee. Vaa iya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama forofetaa tuanaiyara maisama itaama iiravaivee.

²⁴ Ngia gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmin-naiyauvaara kaayauma mmuduuya ruaavo ngii suvuaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketainoo. Vaa ngia ngiingii irisaiyauvaa varaavaivee.

²⁵ Ngia gioonna kiaapu aanna makee yeen-naiyauvo ngii suvuaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketainoo. Fai yapooma ivaara ngii yeenna rainaravaivee.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo yoketaiyara hama Anutuuqo ngiiyara yoketainoo. Fai yapooma ngii ausaiyauvo mmuaararainaravaivee.

²⁶ Ngia gioonna kiaapu hama Anutuuqaara yaagueeqakiaiya fai mmuakiaa gioonna kiaapuyua ngiiyara yoketaayavee tikiai rikiada ngiingii aataruuyauvaara tuqinnama yaata utua-tee. Boo, ngia yapooma fai dataakiaarannee? Fai ngia irisai maisaivaa varaaravaivee. Yutayaiya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama kua yoketaivaa unnakua forofetaiyara tiravaivee.

Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee

(Matai 5:38-48; 7:12a)

²⁷ Ngia gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiya na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiingii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuyua hama ngiiyara mmuduuya ruaiyara ngia

mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. ²⁸ Gioonna kiaapuuya ngiiyara kua maisa kiaiya irisai kua yoketaivaa iya kua mmiatee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee. ²⁹ Gioonna kiaapu voovoono i kuen-naivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i yaapa varaayaa vaivaa ariyara varanai rikiee sa i yaapa voovai mmamayaa vakiaivaaraatama ooqoo kianee. ³⁰ Gioonna kiaapu voovoono mminnaa voovaa i yapara rinai mmianee. Fai voovoono i mminaiyauvaa varoo vinai rikiee sa kava ni mianera kianee. ³¹ Gioonna kiaapuuya mmoori-ivaa ngiiyara iikiaavo ngii yoketaivaara ngieeta mmuaakaraama iyara iikiatee.

³² Ngia gioonna kiaapuuya ngiiyara mmudu-uya ruaiyara nnaasu irisai iyara mmuduuya rikio ivaara fai hama Anutuugo irisai kua yoke-taivaa ngiiyara tinaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaano. ³³ Ngia gioonna kiaapu-uya mmoori yoketaivaa ngii miraiya nnaasu irisai mmoori yoketaivaa iya mmikio ivaara fai hama Anutuugo irisai yoketaivaa ngii minaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaano. ³⁴ Fai ngia ngii seenaiya mminnaivaa mmikiai nnaagiai kava ngii miaaraikiainnaata ngia ivaara yaata utikio rikioo fai hama Anutuugo irisai yoketaivaa ivaara ngii minaravaivee. Mo gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ngiari seenaiya irisaqirisaima mmiaaraivaara iya yaata utida ngiari mmi ngiari mmiikiaavai. ³⁵ Ngii nnam-

mutuaiyara mmuduuya rida mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Ngiingii mminnaiyauvaa ngiingii seenaiya mmiatee. Iya mmiaara iikiaivaki sa yaata utida ta irisai varaaravee kiatee. Fai ngia itaida irisai pinaa yoketaivaa varada Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataravaa raunna mmaapu tuanaaya variaaravai. Gioonna kiaapuuya hama innara irisai yoketaa kua tiraiyaraata kaayau kumimakama variaiyaraatama Anutuugo ariinoo iyara yoketaivaraa ngieetama ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida inna raunna mmaapu tuanaaya variatee. ³⁶ Ngii Gioova mmuakiaayara boo tiineema ngieetama ngiingii seenaiyara boo kiatee.

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

maisavee kiatee
(Matai 7:1-5)

³⁷ Gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa iikiai teeda sa iyauvaa teeda maisayauvaivee kiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori aataruuyauvaara maisayauvaivee tinaravai. Sa gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaatee. Fai itaikio hama Anutuugo sai ngiiki kua pinaivaa yapaanaravaivee. Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii iikiai sa iyauvaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori maisaiyauvaara yaata utirainno fai rugaanaravai. ³⁸ Gioonna kiaapu vooya ngiingii mminnaiyauvaa mmiatee. Fai itaikio Anutuugo irisai mminnaiyauvaa ngii mino fai pinaavai ngii yaakuuyauvaki kaayauma suvuainaravai. Fai tooriivaki

hatapu uyuaaneema uyinono fuugiaino saiyauvo ngii yaakuuyauvakiaatama suvuainaravai. Ngia gioonna kiaapu vooya mminnaiyauvaa yaarum-mua kiada mmiaaneema fai Anutuugo irisai itaama kioo ngii minaravaivee, tiravai.

³⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tunoo: Hama yopeema vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau nuainno varioo inna vitainaravai. Fai ivaitana kuaaree kiaivaata fai aiqeeravaitana soopaivaki tiida kuaaravaivee. ⁴⁰ Hama vo ngiaammua voovono ari vitairaiava yaataravai. Fai vitairaiivo inna vitainono ivo ari vitairaiivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai.

⁴¹ Mmummuuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannano. ⁴² Iri pinaivo i avuuvaki vaivaa hama teerama kieenna dataama kiee i seenaivaa kiannano: Ni gata-o, kii na i avuuvakidiri mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee? A huobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiee eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvakidiri mmummuuvaa feenaanee.

Yisuuva yatari iiravaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ Hama yatari yoketaivau iira maisaiyauvo vaivai. Yatari maisaivau hama iira yoketaiyauvo vaivai. ⁴⁴ Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima

yatari oyaivaara rikiaavai. Hama ngia oovi-
 ivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai.
 Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku
 varaavai. ⁴⁵ Vaidi yoketaa voovoono ari aaki-
 aivaki yoketaivo vaineema ari avaivakidiri safu-
 uma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono
 ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avaivakidiri
 kua maisaivaa tiivai. Vaidiivo ari aakiaivaki su-
 vuaineema ari avaivakidiri kooyaa tiivai.

*Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri
 mmataama kioo tiravai
 (Matai 7:24-27)*

⁴⁶ Aaniira ngia niiyara Udaanga-o kiaani
 mo na ngii giaa ngii miau kuaivaa hameeda
 rikiada iikiaannee? ⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoono
 niisi ngioo ni kuaivaa rikioo iivoono fai aa
 na tinara kua aavaudiri fai iva ii aataruuvaa
 kooyaa ngii giaa ngii minaravai. ⁴⁸ Ivoono
 vaidi nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata
 yakeevau hanuu kioo yatari yaagueeqaivaa
 hara kioo nnau yoketaivaa yaagueeqama
 heekaivai. Yaagueeqama heeka kiaivoonora
 tioo nnooriivo hainno pinaavai tioo inna
 nnauvaa havarataanara ruoo ruoo rikiaikio
 hama yopeema nnauvo koroovai. Vaidiivo
 ari nnauvaa yaagueeqama heeka kiaivaara
 nnooriivo inna nnauvaa ruoo ruoo rikiaikio
 hama yopeema nnauvo koroovai. ⁴⁹ Gioonna
 kiaapu voovoono vaa ni kuaivaa rikioonnaata
 hama iivoono vuai vaidiivo nnau heekeeraivaa
 roosiivai. Ivo mmata muaraagaivau hama kuabai
 hareera kati nnauvaa heekaivai. Heeka kiaikio
 nnooriivo hainno pinaavai tuoo inna nnauvaa
 ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio makee tikio

kurududu tikio eeyaara mmatayaa kurummutu kioo vaivaivee, tiravai.

7

Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuauvaa tuqinneeravai

(Matai 8:5-13)

¹ Yisuuva ari kua mmuakiaayauvai gioonna kiaapuuya kiaa mmi taika kioo yoosinna Kapanaumara viravai. ² Oro ivaki varuduu Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoono ivaki varuduu ari mmoori vareera ngiaammuauvo kaayau nniitaroo putinara uuduu rapiraiya kieeta vaidiiivo innara mmuduuya ruoo ³ Yisuuva nnuuvaa rikioo Yutayaa vaidi yokovaa vooya titooduu numa inna ngiaammuauvaa tuqinnaiveera Yisuunna yapara kiaara viravai. ⁴ Vidada oro Yisuunna yaagueeqama yaparaida tunoo: Ivo Roomaa vaidi ari voopinnaavai variivaara sa yaata utirainna inna kuaivaa rikiaanee. ⁵ Ivo tiiyara mmuduuya ruoo ti nuunaira nnauvaa tiini heekaivai. Ivaara yaata utuee inna kuaivaa rikiaanee, ⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tasipama ngioo ngioo numa nnauvaa vainima dioo vauduu rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiiya titooduu inna kuaivaa varada Yisuunna kiaa mmiaara innasi viravai. Vida Yisuunna inna kuaivaa kiaa mmida tunoo: Ti kieetaivo tinoo: Udaanga-o, sa niyyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravaivee. ⁷ Ivaaraina hama na aisi kuauvaivee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee.

⁸ Na ari vo vaidi kieetaiya mmooriivaa vareera vaidivai. Na iya mmooriivaa varee rapira ngiaammuauyara diauvaivee. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuanee, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiee viteera ngiaammuuu voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikianee, kiauko iivaivee. Ivo itaa kua tiivaivee, ⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapu inna nnaagiai nnuuya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isarairaa voovoona aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivaivee, ¹⁰ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiia Yisuunnasi titooya kava vara ranada nnida inna nnauvaki tooduu inna ngiaammuauvaa nniitaroovo vaa taikeeravai.

Yisuuva vaidiivo vaa putuuvaa yuruuravai

¹¹ Suai nnaagiai Yisuuva yoosinna Nainara vioo ari ngiaammuauyaata kaayau gioonna kiaapuyaatama inna tasipama viravai. ¹² Vidada Yisuuva yoosinnaivaa vagiaamunna keegiaivaki vainima kuanaree kiaa tooduu gioonna muaadavoona mmaapu mmuaavai mmata kioovo putuuvaa nnabaivaa kaayau gioonna kiaapuuya tasipama yoosinnaivakidiri varada nniravai. ¹³ Nnudu too Yisuuva gioonnaivaa too innara kaayauma boo tioo tunoo: Sa rataanee, ¹⁴ kiaa kioo oro nnabaivaa yapa kioo yatari sagaivau utuduu teeda ivaa varada nnuuya dida vauduu Yisuuva vaidi putuuvaa tunoo: Ni vaidi-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo, ¹⁵ tuduu rikioo diitoo hara kioo varioo iyaata kua tuduu Yisuuva

inna vita kava ari kaanaa mmiravai. ¹⁶ Mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa ari vookaraivainno ti tasi-pama varinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aanna Anutuugo ari gioonna kiaapuuya ti tuqinna-naraivoono tiivaivee, ¹⁷ kiaa kiada Yisuuva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Yutayaivaki vau yoosinnaiyauvaki varuuyaata vainima vau yoosinnaiyauvaki varuuyaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu rikieeravai.

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai

(Matai 11:2-19)

¹⁸ Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaam-muauyaano Yisuuva uu mmayaayaivaa Yuvuaanaa kiaa mmuduu rikioo ¹⁹ ari ngiaammuau taaravaitana tuduu innasi nnuduu ivaitana tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaarannee? ²⁰ kiaa mmiateeraivaara titooduu ivaitana numa Yisuunna tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ti titaikiai ta i yapara kiaara ngiaunnaano. Ta kiaunnaano: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaarannee? kiaunnaano, tiravai. ²¹ Ii suai ivaki Yisuuva ari vookara ari vookarau nniitarooyaata uuda kaayau hooyaatama tuqinnoo mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvaki varuuyaatama titooduu vuduu kaayau gioonna kiaapu avu huruutauya tuduu avu teeravai. ²² Yisuuva Yuvuaanaa ngiaammuau inna yaparauvaitana tunoo: Ni kuaiavaa rikiada na

iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kiasa mmiatee. Gioonna kiasa avu huruutaiya vaa avu taano. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaano. Iya mmammaiyauvunu buunna haiya roosiikiaiya vaa yoketaama variaano. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaano. Putuaiya vaa diitada variaano. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaano. ²³ Gioonna kiasa voovono hama niyara taara yaata utiivaara Anutuugo innara yoketaivo, tiravai.

²⁴ Tuduu rikiaada Yuvuaanaa ngiaammuaavaitana kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiasapuuya innasi nnuuya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee. ²⁵ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiasapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apuaavo kaayau hoonaiyauvo iyasi suvuaiya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai. Hama koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki variaavai. ²⁶ Ngia vaidi forofetaavai taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee. ²⁷ Anutuugaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuugo tinoo: Na titauko nii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai. ²⁸ Na ngii giaa

ngii miee kiaunoo. Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya yaataraivai. Itaama vaino Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivaki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataraivaivee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuyaataama sikau takiisa vareera vaidiiyaatama Anutuugaa aataruuvaa yoketaavaivee tiravai. Vaa Yuvuaano nnooriivaa iya apu kioovaara iya itaa kua tiravai. ³⁰ Vaidi Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Anutuugo yoketaama variateera kiaa mmuu kuaivaara ooqoo tiravai. Yuvuaano hama nnooriivaa iya apuuvaa itaama ooqoo tiravai.

³¹ Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu aanna makee variyaiya deeya roosiimaida variaannee? ³² Iya nnaakara roosiikiaiya yoosinna vuutaivaki isareeda varida ngiariiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo: Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kiaa kiada itaa kua kiaavai. ³³ Ngia iya itaama iikiaivaa roosiima iikiaanoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ngioo yeennaivaaraata nnoori vuainaivaaraatama ooqoo kiaa kioodoo rikiada ngia innara tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, ³⁴ tuduu Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai ngia kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnooriivaa nnai vaidivai. Ivo vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai.

Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaanoo. ³⁵ Iya itaa kua kiaaniaata ti mmooriivaudiri Anutuugaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi Farisaivaa nnauvaki variravai

³⁶ Tuduu Farisai vaidi voovoono Yisuunna yaparautuu inna tasipama yeenna nnaanara inna nnauvaki viravai. Oro inna tasipama varioo rooru mmaataivau yadaa yau hara kioo vainno yeenna nnoo variravai. ³⁷ Varuduu mmuai yoosinnaivakinnaa sabi nuaira gioonna voovoono Yisuuva Farisai vaidiivaa nnauvaki varioo yeenna nnoo varuu mmayaayaivaa rikioo heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaa vareeravai. ³⁸ Varoo oro nnau aakiaivaki Yisuunna mmookainningiaadiri inna yukuuvaitana vainima dioo vainno ratoo varuduu inna vunnunnuuvo Yisuunna yukuuvaitanau tioo vioo puutauduu ari kieeta yausiivaadiri inna yukuuvaitanaudiri ruga kioo inna yukuuvaitana mmootoo heenna suuya suuda yoketaa vuuvaa inna yukuuvaitanau tuseeravai. ³⁹ Tusooduu Farisai vaidiivo Yisuuva inna tasipama yeenna nnaiveera tuuvoono gioonnaivaa too arinaidiri yaata utuoo tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa tuanaavai iitiri. Aa gioonna inna yukuuvaitanau utii aavo maisama varioo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaa arinaima taitirivee, ⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Simoono, na vo kuavai i kiaa i mminai rikiaanee, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, inna aikioovai. Ni giaa ni mianee, ⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaidi sikau

mmiraivoono sikauyauvaa taara vaidivaitana mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (100) mmioo voovai kiisa sikauyauvaa (10) mmiivai. ⁴² Nnaagiai hama sikaunnaataikiai taaravaitana hama sai inna mmiaavo rikioo sikau mmira vaidiivo tinoo: Inna aikioovai. Vakiaa varaatee, tiivai. Mo dee vaidivoono innara pinaama mmuduuya ruainnee? Dee vaidivoono innara kiisama mmuduuya ruainnee? ⁴³ tuduu rikioo Simoono inna sai tunoo: Mo na yaata utuauko kaayau sikauyauvaa (100) vakiaa varaivoono innara pinaama mmuduuya ruaivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a kutaa kuavai kiannanoo, ⁴⁴ kiaa kioo hanigioo gioonnaivaa too Simoonaa tunoo: Vaa aa gioonna aavaa a taannanoo. Na i nnauvaki ngiaukai hama a nnooriivaadiri ni yukuuvaitanaudiri finiannavai. Aa gioonna aavo ari vunnunnuuvaadiri ni yukuuvaitana fini kioo ari kieeta yausiivaadiri ni yukuuvaitanaudiri rugaivai. ⁴⁵ A hama niiyara yoketainna ni mmootaannavai. Na ngiau saivaata aa gioonna aavo mmannammanna ni yukuuvaitana mmootoo nnaasu varivai. ⁴⁶ A hama nnammariivaa varee ni kieetaivaki apuannavai. Aa gioonna aavo ni yukuuvaitanau heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa tusaivaivee. ⁴⁷ Ivaaraina na i kiaa i mmiaunoo. Aa gioonna aavaa mminnamminnaa maisa kaayau suvuaiyauvaa vaa na ruga taika kiauvai. Ivo numa niiyara pinaama mmuduuya ruaivaara na inna mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiauvo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapu voovoono kiisa mminnamminnaa maisaiyauvo vaiyauvaa

na ruga kiauko kiisama niyara mmuduuya ruaivaivee, ⁴⁸ kiaa kioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, ⁴⁹ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna tasipama yeenna nnooya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aanna dee vaidivoono mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivainnee? ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: A niyara kutaavaivee kiannaivaaraina na i mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiee i vita yoketaivau yapaunoo. Ausa nuufa tasipama kuanee, tiravai.

8

Gioonna vooya Yisunna nnaagiai nuairavai

¹ Nnaagiai suai vooyauvai taika kioodoo Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisaiyauvakiaata pinaiyauvakiaatama nuainno varioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuairavai. Nuauduu ari ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama ² gioonna vooya mmagia maisaiyauvo iya aakiaiyauvaki varuduu titooyaataama gioonna vooya nniitarooduu tuqinnooyaataama inna nnaagiai nuairavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Mariaava yoosinna Makataraa ivakidiri pikioo numa Yisunna tooduu inna aakiaivakidiri mmagia maisa yaaku saivai sainaidiri taarama titoodoo vuduu varuu gioonnaivo inna nnaagiai nuairavai. ³ Vo gioonna voovai inna tasipama nuauvaa nnutuuvo Yoqaanovee. Ivo kieeta vaidi Herootaa

nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo
Kusaanna nnaatavai. Vo gioonna voovai
nnutuuvo Susanaavaata kaayau seena gioonna
vooyaatama mmoori vara rada nuaida varida
ngiari mminnamminnaiyauvaadiri Yisuunnaata
ari ngiaammuauyaataama tuqinneeravai.

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

*mmataama kioo tiravai
(Matai 13:1-9; Marakaa 4:1-9)*

⁴ Kaayau gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo
yoosinnadiri Yisuunnasi nnida suvuau kiooduu
rikioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri
mmataama kioo tunoo:

⁵ Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo oro
ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyau-
vai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai gioonna kiaa-
puuya ivaugiataa yuku raa rada nookiaavo rikioo
ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai. ⁶ Uru
vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau
kuaiyauvo uruoo hama mmataivo nnamari
raivaara akiairaama aasannaivai. ⁷ Uru vooyau-
vai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa
tasipama uruoo raputu kiaivai. ⁸ Uru vooyau-
vai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama
urikio too kaayau iiraiyauvo yaaku sai vaidivai
yuku yaaku taika kioo vaivaivee. Yisuuva itaa kua
kiaa kioo kava tunoo: Gioonna kiaapu voovoono
arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima
rikiaivee, tiravai.

*Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai
(Matai 13:10-17; Marakaa 4:10-12)*

⁹ Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya ivo uruuyauvunudiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparauduu rikioo ¹⁰ Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua oyaivo haumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. Mo gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taaravai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaaravai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaaraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiese iya kiasa mmiauvai.

Yisuuva uru rututuora kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Matai 13:18-23; Marakaa 4:13-20)

¹¹ Aanna mmatayaa diaa mminnaivaudiri na mmataama kiese kiauva oyaivaa rikiaatee. Uruuyauvo Anutuugaa kuavai. ¹² Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiada kutaavaivee tikio Anutuugo aataru yoke-taivau iya yapeevoora Anutuugaa kuaivo iya yaatayaa vaivaa Sataango numa varoo kuaivai. ¹³ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada kaayau siriga tasipama varaavai. Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo kuaiyauvaa roosiima iya kiasa suai Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee kiasaavo mminnamminnaa maisaiyauvo iya iinno taikiai iya muaraagaida Anutuugaa aataruuvaa makee tikiai pikiaavai. ¹⁴ Uruuyauvo ooviivaki

tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya Anutuuga kuaivaa rikieraiya roosiivai. Iya rikida varidada nnaagiai ngiari mmooriyauvaara pinaama yaata utida sikau vareeraivaara yaata utida mmamma iira aataruuvaara yaata utuaavo iyauvoono iya suvuainno Anutuuga kuaivaa rugaikio rikioo iiraiyauvo gaasi roosiima vaivai. ¹⁵ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuuga kuaivaa rikida varada puaisakama utida safuuma yoketaama varida iya pirisaikiainnaata Anutuuga mmooriivaa mmannammanna iiki-aavovo iira yoketaiyauvo iyaki vaivaivee.

Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai

(Maraka 4:21-25)

¹⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaikio vaivai. Hama ivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiaivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngiayi mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. ¹⁷ Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kaiyauvo fai rabara kino kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai.

¹⁸ Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua vo kuaivaa inna kiaa mmino rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivoono ariiyara yaata utuoo tinara: Vaa kua

vooyauvai niiki vainoo, tino rikioo fai akiairaino taunnino hama innaki kuaiyauvootainaravaivee.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai

(Matai 12:46-50; Marakaa 3:31-35)

¹⁹ Tuduu rikiada Yisuunna kaanoota inna kataunnaiyaatama innasi ngiaaree kiaa numa tooduu kaayau gioonna kiaapuuya inna suvuau kiooduu hama innasi nniravai. ²⁰ Hama innasi nnuuvaara gioonna kiaapuuyakidiri voovoono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama mmaanai dida vaid aita kua kiaara iikiaano, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiada ivaa iikiaya iya inna ni noova ni gata vayaiyavee, tiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeer-avai

(Matai 8:23-27; Marakaa 4:35-41)

²² Vo suai Yisuuvaata ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karada varuduu Yisuuva iya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, tuduu rikiada kanuuvaa feena rada ²³ vida varuduu Yisuuva vuru ivaki vairavai. Vuru vainno varuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo kaayau korokoroonno ketekaateenno kanuu aakiaivaki ngioo vioo iya ruputu taikaanara uduu rikiada ²⁴ ari ngiaammuauya numa inna yuruuda tunoo: Nnoonna-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo, tuduu rikioo Yisuuva diitoo yaagueeqama yuunnaivaata nnooriivaatama ooqoo tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo

hama korokooravai. ²⁵ Hama korokorooduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aaniira hama niyara kutaavaivee kiaannee? tuduu rikiada nnikiaraida aatuuda ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqin-neeravai

(Matai 8:28-34; Marakaa 5:1-20)

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama Karirayaa pikiada nnoori haruungaivau vida mmata sainai vauvaa nnutuuvo Keraseenga vuduu kanuuvo oro siriivau dioo vauduu ²⁷ Yisuuva reemi roo saivaata mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki topau vaidiivo ii yoosinna ivaki varuuvoono Yisuunna saidi tiiravai. Ivo hokoba suai taguaada hara kioo varioo hama ari nnauvaki varirainno pikioo vaidi putuuya hau oonauyauvaki variravai. ²⁸ Ivoono Yisuunna too pinaama vuu vuu kai kai tioo ngioo varoo inna yuku oyaivaki vainno puaisakama aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataraiavaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannanee? Na yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni ruputuanee, kiaunoo. ²⁹ Vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaiyauvo topauvaara Yisuuva iya tiida kuateera tuuvaara vaidiivo itaa kua tiravai. Vaa kaayauneetu mmagia maisaiyauvo vaidiivaa topauduu gioonna kiaapuuya inna vitada yeena yaagueeqaivaadiri inna yuku yaakuuvaitanau ranaa rau kiada

nnauvaki yapa kiada haitatuukiaavoonnaata ivo yeena yaagueeqaivaa rannakekaama kioodoo mmagia maisaiyauvo inna topauyaano vitada koo mmuyai gaanga voovau viravai. ³⁰ Ii vaidi ivaa Yisuuva yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianee, tuduu rikioo mmagia maisaiyauvo kaayau inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee, ³¹ tuduu rikiada mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki varuuya Yisuuva sa ti titanai ta titi irisai soopa hokoba mmata pinnaasayaa kuaivaki kuateeraivaara yaagueeqama inna yaparairavai.

³² Yaparauduu teeda kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda variravai. Yeenna nneeda varuduu mmagia maisaiyauvo puaraiya aakiaiyauvaki kuaaraivaara yaagueeqama Yisuunna yaparauduu rikioo ee-oo tuduu ³³ vaidiivaa aakiaivakidiri pikiada vida puaraiya aakiaiyauvaki vuduu teeda mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³⁴ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitatuuraiya ivaa teeda seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuya kiaa mmida annaanna nnauyauvaki varuuyaatama kiaa mmiravai. ³⁵ Kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaki pikiada Yisuuva uu mmooriivaa taara nniravai. Iya Yisuunnasi nnida tooduu vaidiivaa vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo Yisuunna yuku oyaivaki varuduu ari yaataivo vaa yoketauduu gioonna kiaapuuya innara

aatuuravai. ³⁶ Aatuuduu gioonna kiaapu Yisuuva vaidiivaa tuqinnoovaa tooyaano seena gioonna kiaapu vooya kiaa mmiravai. ³⁷ Kiaa mmuduu mmuakiaa gioonna kiaapu mmata Keraseenga vainima vau mmataivau varuuya pinaama iya aatuuvaara Yisuunna tunoo: Ti pikiee kuanee, tuduu rikioo Yisuuva iya pikioo kanuuvaki karoo kava vara ranoo kuanara iiravai. ³⁸ Kuanara uuduu too vaidi mmagia maisaiyauvo inna aakiaivakidiri pikioovoono Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo: Kii neeta kuanaravee, tuduu rikioo Yisuuva inna ooqoo tioo tunoo: ³⁹ Ai nnauki kava vara ranee viee Anutuugo i iima kiai kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmianee, tuduu rikioo ivo vioo yoosinna aakiaivaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiaa mmiaa roo nuairavai.

Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai

(Matai 9:18-26; Marakaa 5:21-43)

⁴⁰ Yisuuva nnoori haruunga sainaidiri kava vara ranoo nnuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya innara faannauya inna tooduu kaayauma innara iya yoketairavai. ⁴¹⁻⁴² Yoketauduu vaidi voovoono ivakinnaaya nuunaira nnauvaa kieeta voovai nnutuuvo Yairiiva Yisuunna saidi ngioo inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno yaagueeqama ni nnauki ngianeera inna tiravai. Ari raunna mmuaavai inna nuanuuvo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana varuu kiaatannaivo putinara uuvaara inna yaparairavai. Yaparauduu rikioo

Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuau kieeravai.

⁴³ Suvuau kioodoo gioonna voovoona kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nu-anu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo varioo tutaaqaiyasi vuduu hama iya inna tuqinneeravai. ⁴⁴ Hama inna tuqinnoovoona numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa araivau utuduu rikioo inna kabaa vira aataruuvo makee tuduu taikeravai. ⁴⁵ Taikoodoo rikioo Yisuuva yaparainno tunoo: Gioono ni utivainnee? tuduu rikiaada mmuakiaa gioonna kiaapuuya hameetavee tuduu Petrooso inna sai tunoo: Nnoonna-o, kaayau gioonna kiaapuuya i ututuuma kiada i mmammaivau rummua sisaama rada nookiaavaivee, ⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva Petroosaa kuaivaa sai tunoo: Vaa gioonna kiaapu voovoona ni utikio yaagueeqa ari vookaraivo niikidiri kuaivaa vaa na rikiauvaivee, ⁴⁷ tuduu rikioo gioonnaivo Yisuuva inna toovaara rikioo biribiriinno inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno ari Yisuunnayaa utuuvaara gioonna kiaapuuya avuuvau Yisuunna kiaa kookieeravai. Inna kabaa vira aataruuvo taikaanaraivaara ivo numa inna utuduu makee tuduu taikoovaara Yisuunna kiaa kookieeravai. ⁴⁸ Kiaa kookieema kioodoo rikioo Yisuuva inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a yoketaama hara kiee variannanoo. Diitee ausa nuufa tasipama kuanee.

⁴⁹ Yisuuva itaa kua tuu saivaata vaidi voovoona kieeta vaidi Yairiinna nnauvakidiri ngioo inna kiaa mmioo tunoo: Vaa i raunnaivo putinoo. Sa

vitaira vaidiivaa vitee kuanee, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaa rikioo Yairiinna tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuanee. Niiyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kiane. Tino fai i raunnaivo yoketaama varinara-vaivee, ⁵¹ kiaa kioo vioo vioo oro nnauvaki kuanaree kiaa inno varioo mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaki vivoo kiaa Yisuuva iya ooqoo kiaa kioo Petrooso Yakoopo Yuvuaanainnaata vitoo kiaatannaivaa kaano koovaitanaatama vitoo nnauvaki viravai. ⁵² Vitoo vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida kiaatannaivaara kaayauma ratada varuduu Yisuuva oro iya tunoo: Sa rataatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, ⁵³ tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai. ⁵⁴ Raida varuduu Yisuuva oro kiaatannaivaa yaakuuvau utuoo inna tunoo: Kuabuaao, diitaanee, ⁵⁵ tuduu rikioo kava inna mmanasaivo nnabaivaki nnuduu akiairaama diiteeravai. Diitooduu too Yisuuva iya tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee, ⁵⁶ tuduu rikiada kaano koovaitana kaayauma nnikiarauduu Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa na iikiau kua aavaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, tiravai.

9

*Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai
(Matai 10:5-15; Marakaa 6:7-13)*

¹ Yisuuva ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai

kuateera yaagueeqaivaata nniitareeraiya tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai. ² Iya mmioo Anutuugo gionna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmida nniitareeraiya tuqinnaateeraivaara iya tioo ³ tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati kuatee. Sa yau kurida nuairaivaata varada sa utuaiyauvaa varada sa yeennaiyauvaa varada sa sikauyauvaa varada sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. ⁴ Ngia yoosinnaiyauvaki vida teekiai tauraa nnauvaa ngii miaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee. ⁵ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai iya hama ngii tuqinnakiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada ii yoosinna ivaa pikiada kuatee. Anutuugo irisai maisaivaa iya mminaraivaara iya rikiaateeraivaara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuooma kiaatee, ⁶ tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaa rada nuaida nniitarooya tuqinneeravai.

Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kumimakairavai

(Matai 14:1-12; Marakaa 6:14-29)

⁷ Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kaayauma kumimakairavai. Gionna kiaapu vooyaano tunoo: Yuvuaano

nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitaivaivee,
⁸ tuduu vooyaano tunoo: Nnaaruaa vaidi
 forofetaa voovoono kava diitaivaivee, ⁹ tuuvaara
 Herooto kaayauma kumimakairavai. Ivo tunoo:
 Vaa na kiaaduu ni ngiaammuauya Yuvuaanaa
 nnuunaivaa rutakeeravai. Aa vaidi aavaa na
 mmayaayaivaa rikiauvo inna dee vaidivainnee?
 kiasa kioo Yisuunna taanara iiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
 (Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Yuvuaano
 6:1-14)*

¹⁰ Yisuunna ngiaammua u kua varada nuauya
 kava vara ranada nnida ngiari uu mmayaayaivaa
 Yisuunna kiasa mmiravai. Kiasa mmuduu rikioo
 Yisuuva iyaatama sunoo ngiarivana nnaasu
 yoosinna Betesaitaa viravai. ¹¹ Vuduu mmuakiasa
 gioonna kiaapuuya iya vuuvaa teeda rikiaada
 iya vata rada viravai. Vuduu too Yisuuva iyara
 yoketaimmo Anutuugo gioonna kiaapuuyara
 dira mmayaayaivaa iya kiasa mmioo nniitarooya
 tuqinneeeravai.

¹² Tuqinnooduu suaivo haatapaanara
 uduu Yisuunna ngiaammua u yaakuuvaitana
 yukukidiri taaravaitana innasi nnida tunoo: Aa
 yoosinna aavo koo mmuyai mmanna gaanga
 yoosinnavai vaivaara gioonna kiaapuuya titanai
 kuatee. Iya aavakinaaya yoosinnaiyauvaki
 vida aa vainima vai nnau aayauvakiatama vida
 yeennaiyauvaa vara kiada nneeda iyauvaki vuru
 vakiateeraivaara titanai kuatee, ¹³ tuduu rikioo
 Yisuuva iya tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa
 iya mmiatee, tuduu rikiaada iya inna sai tunoo:
 Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu tiisi

vainoo. Fai a ti titanai ta oro aa gioonna kiaapu mmuakiaa aayani yeennaiyauvaa yookaama kiada varaarannee? tiravai. ¹⁴ Iya vaidiia nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai. Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia gioonna kiaapuuya tikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau variatee. Itaqitaama variatee, ¹⁵ tuduu rikiada iya itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya rikiada variravai. ¹⁶ Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa ngiau aapu reeri too vainno iyauvaara Anutuuqaata kua yoketaivaa tioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmiravai. ¹⁷ Mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasiuduu Yisuunna ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai
(Matai 16:13-19; Marakaa 8:27-29)*

¹⁸ Vo suai Yisuuva arivana yaaku varoo varuduu ari ngiaammuauya innasi nnuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Gioonna kiaapuuya niiyara dee vaidivainnee kiasa kiada dataa kuaida kiasanee? ¹⁹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooya kiasano: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiasani vooya kiasano: Irayaavavee, kiasani vooyaano kiasano: Nnaaruaa forofetaa voovoona putuoo kava diitaivaivee, kiasavaivee, ²⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niiyara dataa kuaida kiasanee? tuduu

rikioo Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuuqo i mmataama kiokuavee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo puti-naraivaara tiravai

(Matai 16:20-28; Marakaa 8:30-9:1)

²¹ Tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa aa kua aavaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, ²² kiaa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama niyara ooqoo tikiai fai vaidiia ni rupertikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuuqo ni tinai na keenaa diitaanaravaivee, tiravai.

²³ Kiaa kioo vo kuavai mmuakiaaya kiaa mmioo tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaara ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna rupertikio na putuauneema ivo putinaraivaara mmuakiaa suai ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee. ²⁴ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ariiyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno

putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuuqaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. ²⁶ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ni mmeekia ari vookarairootama ni Napoonna mmeekia ari vookarairootama aangeraa yoketaa tuanaiya mmeekia ari vookaraiyaurootama na kava mmatayaa tiinaravai. Gioonna kiaapu voovoono niyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai na mmatayaa kava vara ranee tie sai innara mmamma maisainaravaivee. ²⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu aavau dida vakiaa vooya hama putirama kiada varida Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diravavaa taaravaivee, tiravai.

*Yisuunna mmammaivo hanigio ari vookarairavai
(Matai 17:1-8; Marakaa 9:2-8)*

²⁸ Yisuuva ii kua iyauvaa kiaa taika kioodoo yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kioodoo ivo Petrooso Yuvuaano Yakoopainna vitoo taapiivau yaaku varaanara viravai. ²⁹ Oro yaaku varoo varuduu inna oori nnikiivo hanigio ari vookarairavai vauduu inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai. ³⁰ Mmannaammannauduu makee tuduu taara vaidivaitana Musiia Irayaaya innaata kua tiravai. ³¹ Ngiau aapu vau ari vookarau mmeekiaivo ivaitanaasi vauduu Anutuuqo nnaaru ari yaatayaa vau kuaivaa iinaraivaara Yisuuva Yerusareema vioo putinaraivaara ivaitana Yisuunnaata kua tiravai. ³² Kua tida varuduu Petroosaa tasipama varuu

vaidiivaitana vurura rusirusiida varida tooduu Yisuuva hanigioo ari vookarairavai vauduu Petroosaa tasipoovaitana inna teeda vaidi taaravaitanootama inna tasipama duuvaa teeravai. ³³ Tooduu vaidiivaitana Yisuunna pikiada kuaara iida varuduu Petrooso Yisuunna tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketai. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee. Iva kumimakainno itaa kua tiravai. ³⁴ Ivo tuu saivaata namaivo tuoo iya rummua apu kioo vauduu kaayauma aatuuravai. ³⁵ Aatuuda rikiooduu Anutuugaa kuaivo nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na inna mmataama kiee yapauvai. Inna kuaivaa rikiaatee. ³⁶ Iva kiaa taika kiooduu iya tooduu Yisuuva arivana nnaasu dioo vairavai. Ii suai ivaki Yisuunna ngiaammuuu taaravoomaido ngiari too kuaivaa hama kiaa kookieeraida pikiada kua seemuaa variravai.

*Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuuu-
vaa tuqinneeravai*

(Matai 17:14-18; Marakaa 9:14-27)

³⁷ Vauya patauduu Yisuuva ari ngiaammuuu taaravoomaidootama taapiivaudiri pikiada tiida tooduu gioonna kiaapu kaayuya iya sunada nniravai. ³⁸ Nnuduu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovono aayanna roo tunoo: Vitaira-o, na yaagueeqama i yaparakiaunoo. Numa ni maapuuvaa taanee. Ni maapuuvo mmuaa tuanaavaivee. ³⁹ Mmagia maisaivo inna rupertikio ivo akiairaama kai tioo

putuoo mmatayaa vaikio taara kuaanuuvo inna
 avaivakidiri tiikio mmagia maisaivo hama inna
 pikioo virainno makemakee inna ruputikiokio
 maisainoo. ⁴⁰ Mmagia maisaivaa tita kiki
 kuaiveera na yaagueeqama i ngiaammuauya
 yaparakiakai hama iya yopeema titaavaivee,
⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo:
 Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama
 ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnama
 variaanoo. Na hokoba suai ngii tasipama hara
 kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee
 kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara
 kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiaarannee?
 Na ngii tasipama variee ngia ni kuaivaa
 rikiaaraivaara na faannaina variaunoo, kias kioo
 vaidiivaa tunoo: Ai mmaapuuvaa vatee aapi niisi
 ngianee, ⁴² tuduu rikioo koova ari mmaapuuvaa
 vitoo ngioo varuduu mmagia maisaivo makee
 tuduu inna ruputuduu mmatayaa vioo varoo
 vainno yuku yaakuuvaa hannatotauduu rikioo
 Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa ooqoo
 kias kioo ngiaammuauvaa tuqinnama kioo
 kava ari koonna mmuduu teeda ⁴³ mmuakias
 gioonna kiaapuuya Anutuuga yaagueeqa ari
 vookarauvaara avai kurutooma kiada yaaku
 vuatavuatairavai.

*Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai
 (Matai 17:22-23; Marakaa 9:30-32)*

Gioonna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori
 mmuakiasaavaara yaaku vuatavuataida
 varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: ⁴⁴ Aa
 na ngii giaa ngii minara kua aavaa sa taunnuatee.
 Vaidiia na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi vooya

miaaravaivee, ⁴⁵ tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai. Ivo itaa kua tuuvaara iya kumimakakiateeraivaara Yisuuva hauma kua tuduu rikiada ivaa oyaivaara iya inna yaparakiaaraivaara aatuuravai.

*Yisuunna ngiaammuaudo kieeta vari-
aaraivaara inna yaparairavai*

(Matai 18:1-5; Marakaa 9:33-37)

⁴⁶ Yisuunna ngiaammuauya ngiariita ngiariita kua yaagueeqama tida tunoo: Tiikidiri deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaranee?

⁴⁷ tuduu rikioo Yisuuva iyaki vau kuaivaa rikioo nnaakara voovai vitoo ari yaaneennigiataa yapa kioo ⁴⁸ iya tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo.

Niyara tuqinnaivoono ni titoovaraatama tuqinnainoo. Ivaarainno ngiikidiri vaidi voovoono aduoo variivoono fai tauraanaavai varinaravaivee, tiravai.

*Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai
varivai*

(Marakaa 9:38-40)

⁴⁹ Tuduu Yuvuaano Yisuunna tunoo: Nnoonnao, ta taunnano vaidi voovoono i nnutuuvaa tasi-pama tioo vaidiiya aakiaakidiri mmagia mai-saiyauvaa titaikiai kuaavai. Ii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiaunnavaivee, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Sa inna ooqoo kiatee. Gioonna kiaapu voovoono ngii kuaivaara hama ooqoo tiivoono inna hama ngii nnammutuaavai. Ivo inna ngii seenavaivee, tiravai.

Samariaa yoosinnaiya hama Yisuunnara tuqinneeravai

⁵¹ Anutuugo tino Yisuuva ngiau aapu ari kuanara suaivo vainima vauduu too ari kuanaraipira yaata utuoo Yerusareema aataruuvau kuanaree kiaa viravai. ⁵² Aataruuvau vioo varioo ari kuanara kuaivaananaa tuduu rikiada vaidiiyannaadee vidada oro Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna voovaki iya kiaa mmikiai rikiada Yisuunnani teerakiateeraivaara iya viravai. ⁵³ Vida iya kiaa mmuduu rikiada ivaki varuuya Yisuuva Yerusareema kuanaraiyaara rikiada hama innara iya yoketairavai. ⁵⁴ Hama innara iya yoketauduu rikiada Yisuunna ngiaammuauvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tunoo: Udaanga-o, a ti tinai ta ngiau aapuuvakidiri ikiaivaa tikio tioo iya taa taputu kiaivee, ⁵⁵ tuduu rikioo Yisuuva hanigia yaagueueqama ivaitana sai tunoo: Sa itaa kua kiatee, ⁵⁶ kiaa kioo ivootama ari tasipama nuauyaatama vida tarada ari vo yoosinnaivakira viravai.

*Vaidiyya Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
(Matai 8:19-22)*

⁵⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama aataruuvau vida varuduu vaidi voovoono numa Yisuunna tunoo: A kuanna yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee, ⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vakiaavai. Ngiaammaiya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono hama na vuru vaira nnauvootainoo, ⁵⁹ kiaa kioo vaidi voovai tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo

ivo inna kua sai tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanaravee, ⁶⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Pikinai vaidi koonnama variyaiya putuaiya roosiikiaiyaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee. Eeno oro gioonna kiaapuuya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa kiaa mmianee, ⁶¹ tuduu rikioo vaidi voovono inna tunoo: Udaanga-o, fai na i nnaagiai kuanaravee. Kii na oro ni nnauvaki variyaiya tee fai i nnaagiai kuanaravaivee, ⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna kiaapu voovono ni mmooriivaa iinnonnoonnaata ivau kuataama vaikioonnaatainno hanigioo ivo tauraa aataruuvaara yaata utiivo fai hama yopeema Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaa iinaravaivee, tiravai.

10

Yisuuva kua varada nuairaiya (72) titooduu vi-ravai

¹ Nnaagiai Udaanga Yisuuva kaayau vaidi vooya (72) nuunama kioo iya nnutuuyauvaa tioo taara tioo taara tioo titeeravai. Ivo nnaagiai kuanara yoosinna mmuakiaayauvaki iyannaadee kuateeraivaara iya titeeravai. ² Iya titaanara iinno varioo iya tunoo: Mmooriivaki kaayau yeenna kaanaiyauvo nneeravaata vaikiai gioonna kiaapu vareeraiya mmuaa taaraya variaanoo. Itaama vaikio mmoori nakaaraivo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivaara yaaku varaatee. ³ Na

ngii titauvau kuatee. Rikiaatee. Na gioonna kiaapu fai mmaraaraa roosiikiyaiyasi ngii titanai iyasi vida ngia puara sipisiipa nnaakaraiya roosiima tirooma variaaravai. ⁴ Sa sikau rira utuaiyauvaata sa ngiaaru kiaa yeennaivaa vara rira utuaiyauvaatama sa yuku nnaba vooyauvaatama uyida varada kuatee. Sa gioonna kiaapu aataruuvau ngiayata teeda kua kiatee. ⁵ Ngia nnau voovaki vida ivaki variaya tauraa kiatee: Aa nnau aavaki variyaiyki ausa nuufaivo vakiaivee, ⁶ tikio rikioo ausa nuufai vaidiivo ivaki varino rikioo fai ngii ausa nuufaivo innaki vainaravai. Hama ausa nuufai vaidi voovai ivaki varino too ngii ausa nuufaivo ngiingiiki vainaravai. ⁷ Ngii miaa nnauyauvaki nnaasu varida yeennaiyauvaata nnooriyauvaatama ngii miyaiyauvaa nnaatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara itaama variatee. Sa vo nnau teeda vo nnau teeda nookiatee. ⁸ Ngia ari vo yoosinnaivaki vikiai gioonna kiaapuuya ngii tuqinnada yeennaiyauvaa ngii miyaiyauvaa nnaatee. ⁹ Mmuai yoosinnaivaki varida nniitaraiya tuqinnada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiatee: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii vainima nninoo, kiatee. ¹⁰ Ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vikiai gioonna kiaapuuya hama ngii tuqinnakiai oro aataruuvau dida vaidi kiatee: ¹¹ Kufukuufaiyauvo ngii yoosinnaivaki vaiyauvakidiri kati ti yukuuyauvunu vaiyauvaa ta ruga kikio iyauvaara Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravai. Vaa Anutuugo gioonna

kiaapuuyara diraiivo ngii vainima nniivaara arinaima rikiaatee, kiatee. ¹² Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo ti yaparaira suaivaki fai gioonna kiaapu yoosinna Sutuuma maisama varuuya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Hama ngii tuqinneera kiaa yoosinnaiya fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma varuuya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee.

*Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai
(Matai 11:20-24)*

¹³ Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variayaata yoosinna Betesaitaa variayaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinna Turu Sitoonaivaitana maisamaisama variravai. Na Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama varuuya taateeraivaara iya ausa mmuaararoovaa varada buruqa sisiiyauvaa raida kaupavaa ngiari kieetaiyauvunu habara apu kiada varutirivee. ¹⁴ Anutuugo ti yaparainara suaivaki gioonna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gioonna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee. ¹⁵ Ngia gioonna kiaapu Kapanaua variayaso, ngia ngiau aapu

variaaree kiaiya fai Anutuuqo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari kuaivaa varada kuateera titoo vaidiyya tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ngii kuaivaa rikiaivoono fai ni kuaivaata rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai ngiiyyara ooqoo tioo niyaraatama ooqoo tinaravai. Fai niyyara ooqoo tioo ni titoovaraatama ooqoo tinaravaivee, tuduu rikiaada ngiari tuu mmooriyyauvaara vida raubiriiravai.

Kuaivaa varada nuaira vaidiyya kava nniravai

¹⁷ Vaidi kua varada nuairaiya (72) vida raubiriida mmoori varadada kava vara ranada nnida kaayau sirigaida kiaanoo: Udaanga-o, ta i nnutu tasipama kiaunnani mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki variayauvo tiida mmaanai kuaavaivee, ¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na taaduu saneetuvo utuneema Sataango ngiauvakidiri tipannuuma kioo tuoo viravai. ¹⁹ Rikiaatee. Vaa na yaagueeqaivaa ngii miauvaara fai ngia nuaida yapaiyauvunuaata eevariiyauvunuaatama yuku reekio hama ngii gutinaravai. Na yaagueeqaivaa ngii miauvaara ngia Sataangaa yaagueeqa mmuakiaavai yaatarakio hama mminnaa voovoono ngii rupuninaravaivee. ²⁰ Vo kuavai vainoo. Mmagia maisaiyauvaa kiaani kuaivaara sa sirigaida variatee. Ngii nnutuuyauvo ngiau aapu yanaivau vaivaara sirigaida ivaara yaata utida variatee, tiravai.

Yisuunna ausaivo yoketauduu kaayau kuaivaa tiravai

(Matai 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki Mmannasa Yoketaivo inna tasipama varuuvaara inna ausaivo kaayauma yoketauduu tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa vaidi tinni ruaiyara hatauma kiee vaidi nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiai-yara a kiaa kookieema kiaannaivaara na aiyara yoketaakiaunoo. Ni Napoo-o, a kutaa kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee.

²² Ni Napoova eenoo mmuakiaa mminnaivaara diravaa vaa a ni miannavaivee. Hama gionna kiaapu voovoono na i Mmaapuuvaara arinaima ni taivai. Eenoo ni Napoovaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gionna kiaapu voovoono ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvoono nnaasu arinaima i tauvai. Na gionna kiaapu voovai kooyaa i vitainaraivo ivootama fai i taanaravaivee, tiravai.

²³ Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya nnaasu tunoo: Aanna makee vaiyauvaa ngia taivaara Anutuugo ngiiyara yoketaunoo. ²⁴ Na ngii gii ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaata kaayau kieeta vaidiiyaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu ivaara faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee, tiravai.

Yisuuva Samariaa vaidiivaa mmataama kioo tiravai

²⁵ Mmoori aataru radudeera vaidi voovoono Yisuunnasi ngioo inna iinno taanaree kiaa inna yaparainno tunoo: Vitaira-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanarannee? ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa a yaaruannano dataa kuainno tiinnee? ²⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: I Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaagueeqaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee, ²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kianna kuaivo kutaa kuavai kiannanoo. Ii kua ivaa a iinna fai a tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo gioonna kiaapuuya innara safuuma variraiyovee kiateeraivaara Yisuunna yaparainno tunoo: Mo ni seenaivo inna gioononnee? ³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Vaidi voovoono Yerusareema pikioo yoosinna Yerikoora kuanee kiaa vioo varikiai vaidi mmuara furaiya numa inna utida inna buruqaivaa rakuasaa kiada paati kieema inna ruputu kiada pikiaavai. Pikiaavo ivo putinara iinno varikio too ³¹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi voovoono aataruuvaugiataa vioo taikio vaidi putinara iivo inna too vaikio too saigiataa vioo taroo kuaivai. ³² Vioo taroo kuaikio rikioo Riviinna oyaivakidiriaa vaidi voovoono vioo vioo taikio inna too vaikio rikioo

mmuaikaraama vioo too saigiataa vioo taroo kuaivai. ³³ Vioo taroo kuaikio rikioo vaidi Samariaa voovoono aataruuvaugiataa numa too innara pinaama boo tioo ³⁴ aduoo varioo nnamhari suuyaivaata vuaina suuyaivaatama inna uudaiyauvunu tusaa siikainno buruqa yeenaivaadiri rau kioo vitoo ari puara togiivau yapa kioo vitoo vida nnida vaira nnauvaki yapa kioo inna tuqinnaivai. ³⁵ Tuqinnama kioo vaivo pataikio diitoo ari utuaivakidiri taara sikauvaitana suiiraa kioo vida nnida vaira nnau nakaaraivaa mmioo tinoo: Innara tuqinnaanee. Tuqinnanai rikiee fai na kava vara ranee ngiee teenai a innani mminnaa vooyauvai yookaakiannaiyauvaara na sai i mminaravaivee, tiivaivee. ³⁶ Yisuuva itaa kua kua taika kioo mmoori aataru radudeera vaidiivaa tunoo: Mmuara furaiya rupuuta kua vaidiivaa taaravooma vaidiiva numa inna taivaara a dataa kuainna kiannanee? Deevoono inna seena tuanaavai variinnee? ³⁷ tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo inna sai tunoo: Vaidi voovoono innara boo tioo innara tuqinnaivoono inna seena tuanaavaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo viee ivo iineema mmuaikaraama iikianee, tiravai.

Yisuuva Mataaya Mariaayasi viravai

³⁸ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaam-muauyaatama aataruuvau vida varida vo yoosinnavakira vida rikiooduu gionnaivaa nnutuuvo Mataava ari nnauvaki ngianeera Yisuunna maavee tuduu rikioo ivo numa variravai. ³⁹ Mataanna nunnaivaa nnutuuvo Mariaava ivaki varuuvoono numa Yisuunna

mmatama varioo inna kuaivaa rikieeravai.
⁴⁰ Rikiooduu Mataava aritanna pinaa mmoorivai varoovaara pinaama ausa pirisainno numa Yisuunna tunoo: Udaanga-o, hama a niiyara yaata utuannanee? Ni nunnaivo ni pikiaikiai nenetanna nnaasu pinaa mmoori varaunoo. Inna tino numa ni tasipama mmoori varaivee,
⁴¹ tuduu rikioo Udaanga Yisuuva inna sai tunoo: Mataa-o, a kaayau mmooriivaara pinaama yaata utuannano i ausaivo mmuaararainoo.
⁴² Mmuaa aataruvai hama aisi vainoo. Ii aataru ivaara Mariaava yaata utivaivee. Fai hama gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa innasidiri varaaravaivee, tiravai.

11

Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiaa mmiravai

(Matai 6:9-13; 7:7-11)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva ari vo kammuvau varioo yaaku varoonnonno taika kiooduu ari ngiaammuaui voovoono innasi ngioo tunoo: Udaanga-o, Yuvuaano ari ngiaammuauya yaaku vareeraivaara kiaa mmuneema ti kiaa ti mmianee, ² tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaaku varaaree kiaa ataa kua yaaku varada kiatee:

Ti[SB7] Napoo-o, i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa

yoketaa[SB9] tuanaavai nnaasu vakiaivee.

A gioonna kiaapuuyara diraivaa kino too ngiaivee.

³ Mmuaa suai mmuaa suai mmannammanna ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya

mmoori maisaivaa ti mmiaani
 ta hama ivaara yaata utiraida
 ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaun-
 naivaara
 eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara
 sa yaata utirainna rugaanee.
 Sa ti vitee ti iinno taanara tiivaki
 ti yapaanee, kiatee.

⁵ Yisuuva itaa kua kiasa kioo kua voovaata
 iya tunoo: Ngiiikidiri dee vaidi voovoono
 aa kua aavaa na tinaraivaa iinnee? Fai ivo
 heena tammaaki ari seenaivaasi vioo tinara:
 Ni seena-o, yeenna saaba taaravooma ni minai na
 yapooma irisai i mminaravaivee. ⁶ Ni seena
 voovoono ngieeradiri hokoba aataruuvau
 nuainnonno niisi nnikiai na hama yeenna
 inna mminaraivootainoo. Ivaara ni mianee.
⁷ Fai ivo itaa kua tino vaidi nnau aakiaivaki
 variivo inna sai tinara: Ngieera kuane. Vaa
 na ni sipuuvaa rau kiee ni nnaakaraiya ni
 tasipama vuru vakiaanoo. Hama na yopeema
 diitee mminnaa vooyauvai vara i mminaravee,
 tinoota mmannammanna inna yaparainono inna
 mminaravaivee. ⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo.
 Ivo ari seena tuanaivo inna yapara ruaivaara
 hama iva diitoo yeennaivaa inna mminaravai.
 Ivo mmannammanna inna yapara ruaivaara iva
 diitoo inna mminaravai. ⁹ Ivaara na ngii giaa
 ngii miaunoo. Ngia Anutuugaa yaparaikio fai
 ngia yaparakiavaa ngii minaravai. Mminnaa
 voovaara buaida teekio fai ngii too vainaravai.
 Sipuuvau rikiokio fai Anutuugo sipuuvaa
 ngiini hatuaanaravaivee. ¹⁰ Gioonna kiaapu
 Anutuugaa yaparaivoono fai ari yaparaivaa

varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono sipuuvau rinono fai Anutuugo innani sipuuvaa hatuaanaravaivee. ¹¹ Vaidi voovoono ngiikidiri aa na tinara kua aavaa iinaranee? Fai inna mmaapuuvo tavaura inna yaparaino fai ivo yapaivaa inna mminaranee? Hameetavee. ¹² Fai inna mmaapuuvo kakaraa mmuyaira inna yaparaino fai eevariivaa inna mminaranee? Hameetavee. ¹³ Ivaara ngia vaidi mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyauvaa ngii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mmira aataruuvaa yaataravaivee. Fai gioonna kiaapuuya inna yapara rikio Mmannasa Yoketaivaa iya mminaravaivee.

*Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Matai 12:22-30; Marakaa 3:20-27)*

¹⁴ Yisuuva vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa titooduu mmagia maisaivo vioo kiooduu rikioo vaidiivo kua tuuvaara gioonna kiaapuuya ivaki nuunauya pinaama nnikiarairavai. ¹⁵ Nnikiarauduu vooyaano tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno ari yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variaya titaikiai kuaavaivee, ¹⁶ tuduu rikiada inna iida taaraivaara vooya inna tunoo: A ari vookarai mmooriivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuugo inna tasipaikioonno iinoo, kiaravee, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa

rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variaya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraa varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varida fai taikaaravai. Fai mmuaa nnauvaki variaya ivakidiri rapida fai vida raubiriida mmarammaraa varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai. ¹⁸ Itaama vaino Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai. Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaukai kuaanoo, kiaani ¹⁹ mo ngii nnaagiai nuairaiya giaa yaagueeqavaura iya mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivoono ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo. ²⁰ Anutuuqaa yaagueeqaivo ni tasipaikiai na mmagia maisaiya titaukai kuaavai. Na itaama iikiauko Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi nniivaivee, tiravai.

²¹ Kiaa kioo kava vo kua voovai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi yaagueeqa voovoono ari suru veeva yau mmataivaa tu kioo vainno ari nnauvaara dioo vaino rikioo inna mminnamminnaiyauvo yoketaama vainaravai. ²² Nnaagiai vaidi yaagueeqa tuanaa voovoono numa innaata rapuoonnonno inna yaatara kino rikioo muaraagaino fai inna suru veeva yau mmataivaa ivo yaagueeqama tu kioo vaivaa ravisi varoo inna hoonaiyauvaatama varoo ari seenaiya yapa mmi-

naravaivee, ²³ kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono hama niyara yoketaivoono inna ni nnammutuaavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama ni mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

*Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai
(Matai 12:43-45)*

²⁴ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, ²⁵ kiaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio ²⁶ mmanna nnauvai vaikio too ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee, tiravai.

Sirigaira aataru tuanaivaara Yisuuva tiravai

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata gioonna kiaapu kaayauma uuya nuuna aakiaivakidiri gioonna voovoono kua pinaivaa inna tioo tunoo: I kaano ari ausaivakidiri i mmata kioo ari nnaamma i mmuuvaa Anutuuqo innara yoketainoo, ²⁸ tuduu rikioo inna kua sai tunoo: Yo, inna aikioonna kiannanoo. Mo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa rikiada iikiayara Anutuuqo iyara pinaama yoketainoo, tiravai.

*Vaidiyya Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa
taaraivaara Yisuunna yaparairavai
(Matai 12:38-42)*

²⁹ Tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Gioonna kiaapu aanna makee variyaiya koonnama vari-aanoo. Iya ari vookarai mmooriivaa taara iiki-aanoo. Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruaa vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa iya ivaa nnaasu taaravai. Fai hama kava voovai taaravai. ³⁰ Fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Yonaan-nanikaraama iinaravai. Nnaaru Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaava uuvaa tooneema fai ngia makee variyaiya Na Vaidiivaa Mmaapu-uvo iinaraivaa taaravaivee. ³¹ Nnaaru kieeta varuu gioonna voovoono tooya ipunna sainai ngieera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nni-ravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasi-pama variaunoo. Gioonnaivo ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara yapooma Anu-tuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai ivoono kua pinaivaa aanna ngia variyaiya ngi-iiki yapa kino Anutuuqo irisai maisaivaa ngii mi-naravaivee. ³² Ninivee varuu gioonna kiaapu-uya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hanigiada yoketaama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaara yapooma Anu-tuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variyaiya ngiiki yapa kikio Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minar-

avaivee.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(*Matai 5:15; 6:22-23*)

³³ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi varoo kuupaivaki hatauma yapa kiaivai. Hama yavaivaa varoo ivau tuarapuatikama rummua apu kiaikio vaivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngiaiya mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. ³⁴ A gioonna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvo yoketaama taikiai a mmeekiaivau nuairaivaa roosiima yoketaama nookiannavai. I avuuvo upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai. ³⁵ Ivaara mmeekiaivo iiki vaivaa upisiivoono rummua apivoora tuqinnama yaata utuane. ³⁶ Fai mmeekiaivo i aakiaivaki suvuaino hama upisiivo yopeema mmeekiaivaa rummua apinaravai. Toobaivaa subi kiaavo mmeekiaivo taivaa roosiima i aakiaivaki fai pinaavai mmeekiaivo taanaravaivee, tiravai.

Yisuuva Farisaiyakiata kua mmaanna kiaa

mmiraiyakiata kua pinaivaa yapeeravai
(*Matai 23:1-36; Maraka 12:38-40*)

³⁷ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioodoo Fari-sai vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaa-neera Yisunna tuduu inna nnauvaki vioo inna tasipama yeennaivaa nnooduu ³⁸ Farisai vaidi-ivo tooduu Yisuuva hama ari yaakuuvaudiri tauraa finirama kioo kati yeennaivaa nnooduu ivaara nnikiarairavai. ³⁹ Nnikiarauduu Udaanga

Yisuuva inna tunoo: Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiaiyouvaki ngii mminnamminnaa maisaiyouvo suvuainoo. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisi varada maisama variaavai. ⁴⁰ Ngia yaata duunayavee. Anutuuqo ngii nnabaiyauvaa iima kiaivoono ngii aakiaiyouvaatama iivaivee. ⁴¹ Fai ngia ngiingii aakiaiyouvaa tuqinnadaida mminnaiyouvo ngiisi vaiyouvaa ngii seena mmanna haipuyuya mmikio fai ngii aakiaa mmaanaiyouvootama yoketainaravaivee.

⁴² Boo, ngia Farisai vaidiiya ngii irisai maisaiyouvo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyouvaa yaakuuvaitana utida mmuaavai Anutuuqaani kiadaataida ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinneeraida hama Anutuuqaara pinaama mmuduuya ruaanoo. Ii aataru ivaitana iikiataama vaikiainnaata hama iikiaanoo. Ngia ii aataru ivaitana iidadaida vo aataruyauvai vaa ngia iikiaiyouvaatama iikiatee.

⁴³ Boo, ngia Farisaiya ngii irisai maisaiyouvo vainoo. Ngia nuunaira nnaiyouvaki vida mmaata yoketaiyouvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Ngia yoosinna aakiaiyouvaki nookiaani gioonna kiaapuuya ngii teeda kua yoketaivaa ngiyyara kaiyouvaara mmuduuya ruaavai. ⁴⁴ Boo, ngii irisai maisaiyouvo vainoo. Ngia mmata nnaiyouvaa gioonna kiaapuuya hama teeraida sabi ivau nuairavaa roosiikiaayavee tiravai.

⁴⁵ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidi voovono inna sai tunoo: Vitaira-o, e itaa kua ti kianna ivo inna kua maisaivaatanna ti kiannanoo, ⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Vaidiyya kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya yaapusaiyauvunu kumaata apu kiaivaa roosiima ngia gioonna kiaapuuya mmoori mmuaararaiyauvaa iya mmi kiada hama ngiengieeta kiisama iya tasipama mmuaararai mmooriivaa varaavai. ⁴⁷ Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngii rubu tabeeya forofetaiya ruputuduu putuuyara ngia sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai. ⁴⁸ Iyaano iya ruputu kiooduu ngieenoo iya mmata nnauyauvaa funnukama kiada ngii rubu tabeeya uuvaa teeda kiaanoo: Inna aikioovaivee, kiaanoo. ⁴⁹ Ivaara Anutuuga tinniyaa vau kua yoketaa fafaaraivo vainno tunoo: Na fai forofetaiyaata vaidi ni kuaivaa varada nuairaiyaatama titanai vikiai fai vaidiyyaano vooya vatada iyara kua maisaivaa tida ruputikiai putuaaravaivee. Anutuugoono itaa kua tiravai. ⁵⁰ Nnaaru ngiau mmata uu suaivakidiri gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputua rada nnidada aanna makee homo gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaano. Fai aanna makee variaa gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaivaa irisavaa varaaraivaara nnaaru Anutuugo fafaarama kioo kuaivo vainoo. ⁵¹ Nnaaru vaidi yoketaa voovai Aveeraa kuminayaa ruputu kiooduu putuduu ivakidiri

iima rada nnidada vaidi voovai Sakariaasaa ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Iya nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuugaara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu iya vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai. Na ngii gaa ngii miaunoo. Ruputu kiooduu putuuvaa irisaivaa aanna makee variaa gionna kiaapuuya varaaravaivee.

⁵² Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ni kuaivaa rikiada tinni yoketaa vareera aataruuvo sipuuvaa roosiivai. Ngia hama ngii kuataikiaida hama kuaivaara kiivaa varada gionna kiaapuuya kuaaree kiaiya sipu rairayaama ngieenoo aataruuvaa uuda rammuaavaivee, tiravai.

⁵³⁻⁵⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo ii nnau ivaa pikioo voo varuduu mmoori aataru radudeera vaidiiyaata Farisai vaidiiyaatama ngiari ausaiyauvo kaayauma nnannatooduu Yisuuva haruruoo kua voovai koonnama tinai iya kua pinaivaa innaki yapaaraivaara ari vo kua ari vo kuaiyauvaara yaagueeqama inna yaparairavai.

12

*Yisuuva unnakua tuuvaara ooqoo tiravai
(Matai 10:26-27)*

¹ Yisuuva itaama Farisaiyaata kua tuu suaivaki kaayakaayau gionna kiaapuuya nuunaida varuduu hama iya diaara mmaataatauduu ngiari seenaiya yukuuyauvunu diravai. Dida

vauduu Yisuuva iya tasipama numa dioo vainno ari ngiaammuauya kiasa mmioo tunoo: Ngia vaidi Farisaiya puuqaira yeenna roosiikiyaiyara tuqinnama haitatuukiatee. Iya unnakua kiasa iira aataruuvaara na itaa kua kiasunoo. ² Mmuakiasa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiayauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiasa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. ³ Itaama vaikiyai ngia upisiivaki hauma kiasa kuaivo fai gioonna kiaapuuya kooyaa ikiannaivau rikiaaravai. Ngia nnau aakiyaiyauvaki vida sipuuyauvaa rau kiada ngiingii yaataki ngiingii yaataki murumuru kiasa kuaiyauvaa fai gioonna kiaapuuya yoosinna vuutaivaki aayanna reeda kooyaa kiasaravaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Matai 10:28-31)*

⁴ Ni seenayaso, na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiyai putuaaraivaara sa aatuukiatee. Ngia putikiyai fai iya hama yopeema kava mmoori maisaivaa ngii miaaravai. ⁵ Anutuuqaara nnaasu aatuukiateera na ngii giaa ngii miaunoo. Ivoono ngii ruputinai ngia putikio fai ivoono ikia aaki-aivaki ngii yapaanaree tiao fai ngii yapaanaravaivee. Kutaa na ngii giaa ngii miaunoo. Innara aatuukiatee.

⁶ Ngia taara sikau kiisakiatatana kiada fai ngia ngiaamma kiisa siganna roosii yaaku saivai varaaravai. Anutuuqo hama iyauvaara vuenainno voovai pikiaivai. ⁷ Ngii kieeta yaasiiyauvaa Anutuuqo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. Sa aatuukiatee. Anutuuqo ngiyyara yaata

utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosi-
ikiaiyouvaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

kiaa kookieera kuavai
(Matai 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairaivovee, tinai fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Anutuugaa aangeraiya avuuyauvunu diee vaina innara kooyaa tinara: Inna ni nnaagiai nuairaivovee, tinaravai. ⁹ Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno niyara ooqoo tinai fai yapooma Anutuugaa aangeraiya avuuyauvunu Na Vaidiivaa Mmaapuuvo innara ooqoo tinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo ivaa rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo hama ivaa rugaanaravai. Fai tupatupaa vainaravai.

¹¹ Yapooma gioonna kiaapu vooyaano fai ngiari nuunaira nnauyauvaki ngii vitada ngiari kieetaiya avuuyauvunu kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. ¹² Fai ii suai ivaki Mmannasa Yoke-taivo ngia sai kiaara kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Hoonu suvuau kumimaka vaidiivaara Yisuuva tiravai

13 Tuduu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovoono Yisuunna tunoo: Vitaira-o, ni napoova vaa putikio ni vaavova ari nnaasu hoonahaanaiyauvaa varainoo. Eeno tino too saiyaufai ni miaivee, 14 tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ni vaidivai. Hama na kua pinaivaa radudeera vaidivai diauvaivee. Hama na ngii mminnaiyauvaara diee vaina itaqaatama yapaateera kiaunoo, 15 kiaa kioo gioonna kiaapu mmuakiaaya tunoo: Ngiingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Sa mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara teekio ngii varaataakiaiyauvaara yaata utuatee. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mminnamminnaiyauvaa varaanaraivaara varivaivee. Fai ivo kaayau hoonahaanaiyauvaa varano iyauvoono hama varira tuanaivaa yopeema inna mmimaravaivee, 16 kiaa kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo: Vaidi voovoono kaayau hoona suvuavoono mmoori varaikio yeennaiyauvo kaayauma kaanaivai. 17 Kaanaikio too ivo yaata utuoo ariiyara tinoo: Hama ni yeenna iiraiyauvaa yapaanara nnaunnaataainoo. Na dataama iikiaunnee? 18 Inna aikioo, fai na ataama iinaravai. Ni yeenna yapau nnauyauvaa havarata kiee fai pinaa nnauyauvai heekaanaravai. Heeka kiee ivaki ni yeennaiyauvaata ni hoonahaanaiyauvaatama yapaanaravaivee. 19 Fai na itaama iina niniiyara tinara: Na vaidi yoketaavaivee. Mminnamminnaa yoketaiyauvo ni suvuainoo. Fai vo nuanu vo nuanu hama na pinaa mmooriyyauvaa

varaanaravai. Fai na kati variee nnoori nnee yeenna nnee sirigaina varinaravaivee, tinaravai. ²⁰ Ivo yaata utuoo itaa kua tiivaara Anutuuqo inna tinoo: A yaata duunakuavee. Fai aa heena aavaki a putinaravaivee. Mo a putino gioono aa mminnaa a yapa kiaanna aayauvaa varaanarannee? ²¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo tunoo: Gioonna kiaapuuya kaayau mminnamminnaiyauvaa ngiariini yapa kiaiya ii vaidi ivaa roosiikiaayavee. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa ngiariini yapaavovo suvuaikeia iya Anutuuqaa avuuvau kumina tuanaaya variaavaivee, tiravai.

*Anutuuqaa kuaivaa yoketaama rikiaateera
Yisuuva tiravai
(Matai 6:25-34)*

²² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Itaama vaikiaina na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa variraivaara yaata utida sa ngiengie yeenna nnaaraivaara kaayauma yaata utuatee. Sa ngia uyira rairaiyauvaa ngiingii mmammayaa uyuaariyauvaara kaayauma yaata utuatee. ²³ Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammaiyauvunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmammaiyauvo vaivai. ²⁴ Ngia ngiaamma kuangedaiyauvaara yaata utuatee. Iya hama vuayeennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapeera nnauyauvaki yapa kiaavai. Anutuuqoono yeennaiyauvaa iya mmiivaivee. Anutuuqo ngiiyara tuqinneeraivoono ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaataravai.

25-26 Ngiikidiri deevoono ari varinaraiwaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee. Ii ngia yaata utida ngiingii variraivaa hayu yapaaravee kiaa kua ivo kiisakiatavee. Mo ngia hama aikiooma ii kiisa kua ivaa iirama kiada aaniira ngia pinaa mmoori ari vookaraiyauvaara pinaama yaata utuaarannee? ²⁷ Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidi ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai iyauvaa taavo yoketaivai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai iyauvaa taavo yoketaiyauvoono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvo Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookarauyauvaa uyu kiaiayuvaa yaatara kiaivai. ²⁸ Ngia kiisama Anutuuqaara kutaavaivee kiaiyo, Anutuuqo maura ikiauyuvaa yapa kiaikio makee urikiai turau vaidiia hamuku kiada ikia mmuturuaaraiyauvaara ivo tuqinnaivai. Ivo mauraiyuvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyuvaa ngii minaraiwaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaannee? Fai ngii minaravaivee. ²⁹ Dee nnoorivai nnaarannee? Dee yeennavai nnaarannee? Ivaara sa pinaama yaata utuatee. Sa ngia airi yaata utuatee. ³⁰ Vaidi hama Anutuuqaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara pinaama yaata utuaavai. Ngii variraivaki ii mminnaa iyauvo hameetaivaara vaa ngii Gioova rikiaivai. ³¹ Sa iyauvaara

yaata utuatee. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaa varaaraivaara tauraa yaata utuatee. Fai itaikio Anutuuqoono ii mmuakiaa mminnaa iyauvaatama ngii minaravaivee.

Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(Matai 6:19-21)

³² Ngia ni puara sipisiipaiya roosiikiyaiya sa aatuukiatee. Fai ngii Gioova ngiiyara yoke-tainno gioonna kiaapuuyara diraivaa ngii minaravai. ³³ Ngii mminnamminnaa mmuaki-aayauvai varada oro vaidi vooya mmida irisai sikauyauvaa varada oro mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiatee. Ngiau aapu vai mminnaa hama taikaanaraiyauvaara nnaasu yaata utida iyauvaara mmoori varaatee. Ngiau aapu vai mminnaiyauvo fai hama raubiriinno taikaanaravai. Hama vaidiia numa iyauvaa mmuara varaaravai. Fai hama kegenaiya iyauvaa hatoka nnaaravai. ³⁴ Gioonna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmoori vareeraiya vaa teerama kiaiya roosi-ima variatee

³⁵ Mmoori vareera ngiaammuauya ngiari mmoori varaivaara ngiari buruqaiyauvaa uyu supugiaa kiada toobaiyauvaa subi teerama kiada variaaneema ngieeta itaqitaama teerama kiada variatee. ³⁶ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo yaapeeri buusaivakidiri

nnaa kioo nninaraivaara faannakiaaneema ngieeta faannakiatee. Ivo ngioo sipuuvau rinai iya akiairainai innara hatuaaraivaara iya faannakiaavai. ³⁷ Mmoori vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo nninai teeda fai iya avu teeda vaidia innara teerakiaiya fai yoketaama variaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Iya itaikio too fai ivoono ari buruqaivaa uyu supugiaa kioo tinai nnikio too yeennaiyauvaa iya mmunaravai. ³⁸ Fai ivo heena tammaaki nninarannee? Vara kakaraa akua tino nninarannee? Fai ngioo teenai vaa iya teerama kiaiya yoketaama variaaravai. ³⁹ Aa kua aavaa rikiaatee. Vaidi voovoono nnauvaki mmuara vareera vaidiivo nninara suaivaa nnau nakaaraivo rikioo avu taitiri. Mmuara vareera vaidiivo ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee. ⁴⁰ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia rikieera teera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo fai kava tiinaravaivee, tiravai.

Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai

(Matai 24:45-51)

⁴¹ Tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, a ii mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee kianna kua ivaa tiiyara nnaasu kiannavainnee? Vara mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama kiannavainnee? ⁴² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaara hama pikieerainno mmannammanna yaagueeqama nnaasu iinnee?

Itaama ii ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama kioo iya mmiivai. ⁴³ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradiri vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai. ⁴⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuaui ivaavaidi nnoonnaivoonoo ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaammuauvai inna yapaanaravai. ⁴⁵ Fai iqii ngiaammuaui ivoonoo hama itaama iirama kioo ariiyara yaata utuoo tinara: Nnoonnaivo hokoba suai ipi varioo hama akiairaama nninoo, kiasa kioo ari seena kiasatanna ngiaammuauya ripiinoo ruputuoo pinaa yeenna nnoo nnoori kapikaraivaatama nnoo kumimakainoo varinoo ⁴⁶ yapooma hama ivo rikioo teera suaivaki nnoonnaivo ngioo inna ruputu rutaka kagaari kino ivo vaidi mmoorira haunninniiraiya variravai kuanaravaivee.

⁴⁷ Ngiaammuaui voovoonoo ari nnoonnaivo tii kuaivaa vaa arinaima rikioonnaata vioo inna kuaivaa pikioo hama ivo tii mmooriivaa iinoo teerataarairama kioo fai nnoonnaivo irisaivaa pinaama inna ripiinaravai. ⁴⁸ Vo ngiaammuaui voovoonoo hama tuqinnama ivo tii kuaivaa rikioo arinaidiri sabi ivo tii mmooriivaa iinoo koonnama kino fai nnoonnaivo irisai kiisama inna ripiinaravai. Vaidi voovoonoo vaidi voovai pinaa mmooriivaa inna mminaree kiasa ivo aikiooma iikiaiveeraivaara arinaima taa kioo rikiasa kioo inna mmino too yaagueeqama

mmooriivaa varaivee. Ivo pinaa ari vookarai mmooriivaa inna mmino too yaagueeqama kioo mmooriivaa ari vookaraama varaivee.

Yisuuva mmatayaa tuuvaara gioonna kiaapuyaya nnammutuannammutuaa iiravai
(Matai 10:34-36)

⁴⁹ Rapiraivo ikiaivaa roosiima mmataivau vakiaiveeraivaara na tiiravai. Ii rapira ivo ikiaivo teerayaama akiairaama taanaraivaara ni yoketaiwoo. ⁵⁰ Mmamma nniitaraivo nnoori apiraivaa roosiima fai na varaanaravai. Hama na vareera homo variauko ni ausaivo mmuaararainoo. ⁵¹ Ngia yaata utuaani na gioonna kiaapu mmatayaiya ausa nuufaivaa mminaraivaara na tiiravainnee? Hama na ivaara tiiravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya hama ausa nuufaivaa tasipama mmuaavau varirama kiada iya mmarammaraama variaivaara na tiiravai. ⁵² Aanna na variauu suaivakiaata nnaagiai suaivakiaatama fai mmuaa nnauvaki yaaku saivai variyaiya fai taara yaata utida taaravoomaano voovau varikiai taaramaano voovau variaaravai. ⁵³ Iya mmarammaraama varida fai kookiaiya voovau varikiai mmaapuuya voovau variaaravai. Kaanokiaiya voovau varikiai iya raunnaapuuya voovau variaaravai. Nnaaputuuya voovau varikiai ngiari nnaaputuuya voovau variaaravaivee, tiravai.

Yisuunna oyaivaara hama iya tuqinnama rikieeravai
(Matai 16:2-3)

⁵⁴ Yisuuva itaa kua kiasa kioo vo kuavai gioonna kuaapu kaayauya kiasa mmioo tunoo: Ngia namaivo rau kiai kiai teeda akiairaama kiaanoo: Kiasa suai vatiivo rinaravee, kiasa vatiivo ruaivai. ⁵⁵ Ngia taavo ooruruuvo utikio ngiauvo rupikiai teeda kiaanoo: Inna suaivo taanara iinoo, kiasa suaivo taivai. ⁵⁶ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia ngiau mmataivaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaki hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

Vaidiivo kua pinaana i yapaana tinai rikiee

innaata kua tie safuukianee

(Matai 5:25-26)

⁵⁷ Ngia aaniira hama ngiengieenoo ngiingii kuaivaa kiasa safuuma kiada variraidaida kua pinaivaara dira vaidiivaasi kuaannee? ⁵⁸ Fai vaidi voovono kua pinaivaa iiki yapaanee kiasa i vitoo kua pinaivaara diraivaasi vivoora aataru tammaivaudiri innaata kua tie safuuma kiane. A hama itaino fai ivo i vitoo kua pinaara diraivaasi vino fai ivono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmioo rikioo fai ivono i vitoo oovi nnauvaki i yapaanaravai. ⁵⁹ Na i kiasa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee irisaivaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmanammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tie kuanaravaivee, tiravai.

13

Hama fai ngia ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa

pikieerama kiada fai ngia putuaaravai

¹ Karirayaa vaidiia puaraiyauvaa kati Anutuuqaara ruputu hudooya ngiari mmooriivaa iida varuduu rikioo kieeta vaidi Piratuuso ari ngiaammuauya titooduu vida vooya ruputuduu putiravai. Yisuuva gionna kiaapuuyaata kua tuu suaivaki vooyaano ii mmayaaya ivaara Yisuunna kiaa mmiravai.

² Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Karirayaa vaidiia Piratuuso itaama ruputuuya mminnamminnaa maisaiyauvo seena Karirayaa gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaatarainoo. Iya kaayau mmamma nniitaroo maisauvaa varoovaara ngia yaata utida itaa kua kiaanee?

³ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada fai iya putuneema ngieeta putuaaravee. ⁴ Yoosinna Siruaama vau nnavo havarata roo vaidi yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma ruputu kioodoo putuu mmayaayaivaara yaata utuatee. Ngia ivaara yaata utida kiaanoo: Iya gionna kiaapu Yerusareema variaya yaatarada maisamaisama variaayaveeda kiaanee?

⁵ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada iya

putuneema fai ngieeta putuaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivo hama iira vauvaa mmataama kioo tiravai

⁶ Kiaa kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi voovoono vuaina mmooriivaki nnaammuayaivaa roosiivaa utu kiaikio urikio too oro iiraivaara buainnonno taikio kuminaivai. ⁷ Kuminaikio rikioo vaidi mmoorira haitatuuraivaa tinoo: Taanee. Taaravooma nuanu na numa aa nnaammuaya aavaki iiraivaara buainana tauko kuminainoo. Hanaa rakammua ree kagaari kiaanee. Mo aaniira ivo uruoo kuminayaa mmataivaa nnammariivaa varainnee? ⁸ tikio rikioo mmoorira haitatuura vaidiivo inna sai tinoo: Nnoonna-o, mmuaa nuanuvai pikinai tee na mmataivaa hanuu kiee puara naaraivaa hakua ree ivaa oyaivaki yapaanaravai. ⁹ Yapa kino rikioo iiraivo vaino too ti yoketainaravai. Hama iiraivo vainai tee inna aikioo hanaa rakammua ree kagaari kiaanee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva gioonnaivaa mmookaivo umaagauvaa tuqinneeravai

¹⁰ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo varuduu ¹¹ gioonna voovoono mmagia maisaivo numa innaki varuduu yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu ivo ari vookarau pinaa nniitaroovaa varooduu mmookaivo umaagauduu hama yopeema mmookaivaa radudoo safuuma nuauvoono ivaki variravai. ¹² Ivaki varuduu Yisuuva inna too tunoo:

Gioonna-o, makee i nniitaraivo taikaivee, ¹³ kiaa kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuu saivaata mmookaivaa raduda kioo Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai. ¹⁴ Tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira vaidiivo Yisuuva kati varira suaivaki gioonnaivaa tuqinnoovaara inna nnannateeravai. Inna nnannatooduu ivo gioonna kiaapuuya tunoo: Yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivaki nnaasu ta mmoori varaunnavai. Ii suai iyauvaki nnaasu nnikio vaidiivo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanaravai. Sa kati varira suaivaki ngii nniitaraiyauvaara ngiatee, ¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia mmuakiaaya kati varira suaivaki ngii puara nnauyauvaki vida puara burimakau togiiyauvaatama rakuasaa kiada vitada oro nnooriivaa mmiaavaivee. ¹⁶ Aa gioonna aavo Aparahaamaa oyaivakidiri diitai aavaa Sataango nniitareera maisaivaa yeena rau kiaivaa roosiivai inna mmikio yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu taika kioo itaama varivai. Mo kati varira suaivaki na inna nniitaraivo yeena roosii rau kiaivaa na tino taikaanarannee? Vara hama na tino taikaanarannee? ¹⁷ tuduu rikiada Yisunna ari nnammutuaiya iva tuu kuaivaara iya mmamma maisauduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori yoketaivaara sirigairavai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

*mmataama kioo tiravai
(Matai 13:31-32; Marakaa 4:30-32)*

18 Yisuuva tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri mmataama kiese ngii giaa ngii minarannee? 19 Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo yatarivai diivai. Dikiyai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaa mmataama kioo tiravai

(Matai 13:33)

20 Yisuuva itaa kua kua kioo kava iya yaparainno tunoo: Dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri na mmataama kiese Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara ngii giaa ngii minarannee? 21 Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaiavaivee, tiravai.

Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai

(Matai 7:13-14,21-23)

22 Yisuuva itaa kua kua kioo vioo nnoonna yoosinnaiyauvakiaata kiisa yoosinnaiyauvakiaatama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiaa roo nuainnonno Yerusareema kuane kua aataruuvau vudu 23 gioonna kiaapu voovoono inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, Anutuugo

kiisa gionna kiaapuuya nnaasu vitoo aataru yoketaivau yapaanarannee? tuduu rikioo iya tunoo: ²⁴ Keegia kiisaivaki kuaaraivaara mmannammanna yaagueeqama iikiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gionna kiaapuuya ivaki kuaaree kiaa kiada fai hama yopeema ivaki kuaaravaivee.

²⁵ Nnau nakaaraivo diitoo sipuuvaa rau kinai ngia oro mmaanaivau dida vaido sipuuvau rida kiaara: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, tikio fai ivo sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee, ²⁶ tinai fai ngia sai kiaara: Mo ta i tasipama yeenna nnooriivaa nnaunnani a ti yoosinnaivaki nuainna mmayaayaivaa ti kiaa ti mmiannakuavee, ²⁷ tikio rikioo fai ivo ngii sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee. Ngia maisa mmooriivaa iira nnaamuruyavee. Ngieera kuatee. Fai nnau nakaaraivo itaa kua tinaraivaivee. ²⁸ Yapooma fai nnaaru varuu vaidiiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna mmuakiaa fofofetaiyaatama Anutuugo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki varikio Anutuugo ngii ooqoo tinai ngia mmaanai varida teekio ngii nnanna-teenai fai ngiingii avaiyauvaa hakutikio ngii au-saiyauvo mmuaarareenai rataaravai. ²⁹ Suai raari raipidiri suai haatapaipidiri tooya sai tooya sainaidiri ngiaa gionna kiaapuuya Anutuugo iyara dira yoosinnaivaki varida yeenna nnaaravai. ³⁰ Makee gionna kiaapu vooya nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravai. Gionna kiaapu vooya makee tauraa variyaiya fai nnaagiai variaar-

avaivee, tiravai.

*Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai
(Matai 23:37-39)*

³¹ Tuduu mmuai suaivaki vaidi Farisai vooya numa Yisuunna tunoo: Herooto i ruputinai puti-naraivaara rikiee aa yoosinna aavaa pikiee ai yaatu kuanee, ³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Oro vaidi avaikarai fai mmararaa roosi-ivaa kiaa mmida kiatee: Na makeennaata turaunnaata mmagia maisaiyauvaa titanai vikiai nniitaraiya tuqinnee dita fai na ni mmooriivaa iima taika kiaanaravaivee, kiatee. ³³ Ivo ni ruputinara tinainnaata na makeennaata turaunnaatama ditaata nene rikiau aataruuvau kuanaravaivee. Hama dee yoosinnavaki vaidiiaa forofetaiya ruputuaavai. Yerusareema ivaki nnaasu iya ruputuaavai. Fai vo yoosinnavaki ruputikio hama yoketainaravai. Koonnainaravai.

³⁴ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia forofetaiya ruputuaani putuaani gioonna kiaapu Anutuuqo ngiisi titeeraiya ngia sikauiyauvaadiri habati kiada ruputuaani putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niyara ooqoo kiaavai. ³⁵ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuuqo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niyara kiaara: Udaangaivo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuuqo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai ngia kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

Yisuuva vaidi nniitaroovaa tuqinneeravai

¹ Kati varira suai voovaki Yisuuva vaidi Farisai kieeta voovai nnauvaki vioo yeennaivaa nnoo varuduu teeda gioonna kiaapuuya inna puru varida teeda vauduu ² vaidi voovoona inna yuku yaakuuvo yootoovo Yisuunna avuuvau variravai. ³ Varuduu too Yisuuva kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaata Farisaiyaatama yaparainno tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinne? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaaranee? Vara hama tuqinnaaranee? ⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Kua seemuaa varuduu Yisuuva vaidi yuku yaakuuvo yootoovaa vitoo tuqinnama kioo titooduu viravai. ⁵ Vuduu too Yisuuva iya tunoo: Fai ngii-ikidiri vaidi voovoona kati varira suaivaki inna mmaapuuvonnee vara inna puara burimakauvo doofa nnooriivaki tuoo vino rikioo fai aikiooma ivo utu raririima kati naatauvau yapaanaranee? Vara too pikiaanaranee? Fai ivo utu raririima kati naatauvau yapaanaravee, ⁶ tuduu rikiada iya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

Iya nuunaida buusa nneeraivaara Yisuuva tiravai

⁷ Yisuuva yeenna nneera suaivaki gioonna kiaapu vooya ngiariiyara nnaasu yaata utida mmaata yoketaiyauvunu varuduu too mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo mmuakiaaya tunoo: ⁸ Gioonna kiaapu voovoona yaapeeri yeenna nneera suaivaki aiyara aayanna tinai sa oro mmaata yoketaivau tauraa varianee. Buusa nakaaravo vaidi voovai nnutuuvo

pinaavai vaivaara aayanna raanara iinainnaata a tauraa oro mmaata yoketaivau varinarainnoo. ⁹ Fai a varino buusa nakaaraivo numa i tinara: Tíee vino rikioo vaidi nnutuuvo pinaavai vaivo aavau variaivee, tinai fai a tiee mmeee nnaagíai mmaataivau oto varino i mmamma maisainaravai. ¹⁰ Buusa nakaaraivo aiyara aayanna tinai rikíee oro nnaagíai mmaataivau varino rikioo fai buusa nakaaraivo numa i too tinara: Ni vaidi-o, díitee numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, tinai rikíada fai mmuakíaa gíonna kíapu ívaki varíaiya aiyara yoketaavee kíaaravai. ¹¹ Gíonna kíapu voovoono ariiyara mannaka tíivaa fai Anutuúqo inna vítoo adúoo yapaanaravai. Fai gíonna kíapu voovoono tírooma varíoo hama ari nnutuuvaá arúoo yapaívaá Anutuúqo vítoo arúoo yapaanaravaívee, tíravai.

¹² Kíaa kíoo vaidíivo ari nnauvakíra inna maavee tuuvaa tunoo: Fai a buusaívaá íinna sa aí seenaiyaraata aí kata vayaiyaraatama aí oyaiyaraata í seena hoona suvuakuaiyaraatama aayanna kíanee. Fai a iyara aayanna tinai í yeennaiyauvaa nnaa kíada írisaiyauvaa í mmíkíai fai a ívaudírí írisaívaá varaanarakuavee. ¹³ Fai a buusaívaá íinna mmanna haípuuyaraata vaidí yuku yaaku maisakíaiyaraatama mmudannarakíaiyaraata avu huruutakíaiyaraatama aayanna tinai numa nnaatee. ¹⁴ Iya hama yopeema írisaiyauvaa í mmíaraívaara fai Anutuúqo aiyara yoketainaravai. Yapooma gíonna kíapu ausa hanígieeraiya putuaiyauvakídirí

diitaara suaivaki Anutuuqo irisai yoketaivaa i mminaravaivee, tiravai.

Yisuuva buusa pinaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 22:1-10)

¹⁵ Tuduu rikioo vaidi voovoono Yisuunna tasipama yeenna nnoovo inna kuaivaa rikioo inna tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai gioonna kiaapu voovoono yeenna nnaanaraivaara Anutuuqo kaayauma innara yoketainaravaivee, ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vo suai vaidi voovoono buusa pinaivaa iima kioo gioonna kiaapu kaayauyara aayanna tiivai. ¹⁷ Aayanna tikio rikioo buusa nnaara suaivo vainima vaikio rikioo vaa tauraa aayanna tiyara ivo ari mmoori vareera ngiaammuauvaa titaikio oro tinoo: Ha ngiaannee? Vaa ta buusaivaa teerama kiaunnaano, ¹⁸ tikiyai rikiada iya mmuaavai mmuaavai mmuaakaraama hama iya kuataikiyai ngiari vo mmooriiyauvunudiri yaadata rummua kiada kiaavai. Tauraa tiivoono mmoori vareera ngiaammuauvaa tinoo: Boo, na mmata voovai yookaama kiauva taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiasa mmianee. ¹⁹ Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na puara burimakau yaakuuvaitana sikaunnaadiri yookaama kiee varauyauvaa taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiasa mmianee. ²⁰ Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na ikiataa nnaata varauvaara yaata utuee hama na yopeema kuanaravee, ²¹ tikio rikioo mmoori vareera ngiaammuauvo numa ari nnoonnaivaa iya itaa kua kiasa

kuaiyauvaa inna kiasa mmiivai. Kiasa mmikio rikiaikio kaayauma inna nnannataikio ari ngiaammuaavua kiasa mmioo tinoo: Akiairaama viee yoosinna aataruuyauvaki buaama ree tee gioonna kiaapu mmanna haipuuyaata yuku yaaku maisakiaiyaatama avu huruutakiaiyaata mmudannarakiaiyaatama vitee ngianee, ²² tikio rikioo oro iya kiasa sunoo numa ari nnoonnaivaa tinoo: Nnoonna-o, vaa a kianna kuaivaa na iima kiauuko hama nnauvo suvuainoo, ²³ tikio rikioo ari nnoonnaivo inna sai tinoo: A kava vara ranee viee aataru nnoonnaiyauvaki buaama ree tee kiisaiyauvakiatama buaama ree teenai gioonna kiaapu ivaki variaya i teekiai yaagueeqama tinai ngiatee. ²⁴ Ni nnauvo suvuakuaiveera tinai ngiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Tauraa na aayanna kiauya hama numa ni buusaivaa nnaaravee. Nnoonnaivo itaa kua tiivaivee, tiravai.

Ngia tuqinnama yaata utu kiada Yisuunna nnaagiai kuatee

(Matai 10:37-38)

²⁵ Tuduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna tasipama nuauduu iva hanigia iya too tunoo: ²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono niisi ngioo ari kaano koovaitanaara pinaama mmuduuya ruoo ari nnaata nnaakaraiyara pinaama mmuduuya ruoo ari kata vayaa nnunna nnayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari variraivaara pinaama mmuduuya ruaivo fai hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai varinaravee. ²⁷ Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapuuya ni nnaagiai nuaiavaara inna

ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara hama ee-oo tioo ni nnaagiai nniivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai. ²⁸ Fai ngiikidiri dee vaidi voovoono nnau hokobaivaa heekaanaree tioo tauraa mminnaiyauvaa yookainara sikauyauvaa jaarummua teeno aikiooma vaino fai nnauvaa heeka taika kiaanaraivaara yaata utiinee? Fai ivo itainaravai. Fai hama aikiooma sikauyauvo vaino fai hama yopeema heeka taikerainno ruukama pikiaanaravai. ²⁹ Fai hama jaarummua teerairainno ivo tuunna kuabaiyauvaa hara kioo teeno hama sikaunnaataino rikioo fai pikianai rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaa teeda innara raikiaravai. ³⁰ Innara raida fai kiaara: Aa nnau aavaa heekai vaidiivo hama yaagueeqama heeka taikera ruukama pikiaivaivee, kiaravaivee. ³¹ Fai vaidi kieeta voovoono ari vo kieeta vaidiivaata rapinaree kiaa kioo tauraa varioo ari rapira vaidiia jaarummua teeno innasi kaayau (10,000) varikio rikioo vuai kieetaivaasi kaayakaayau (20,000) varikio rikioo ivaara yaata utuoo tinara: Fai ta titi yaatara titi yaatara kiarannee? Vara hama yopeema titi yaatara titi yaataraannee? tinaravai. ³² Fai hama yopeema yaataraataama vaino kieeta vuaivo ngieera homo varino rikioo vaidi kua varada nuairaiya titanai vida inna kiaara: Nnikiai fai ta hama rapiraida kati mmuaavau variaaravee, kiaravee. ³³ Yisuuva ii kua ivaa kiaa kioo tunoo: Itaama vaino fai gioonna kiaapu voovoono ngiikidiri ariisi vai mminnaa mmuakiaayauvai hama pikioo fai ivo hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai

varinaravaivee, tiravai.

*Yisuuva yorokuuvo maisauvaara tiravai
(Matai 5:13; Marakaa 9:50)*

³⁴ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee. ³⁵ Maisai yorokuuvaa fai mmooriivaki mmataivaa tasipama yapa kikio rikioo fai konnainaravai. Fai hama mmataivo yoketainaravai. Fai maisai yorokuuvaa puara naaraivaa tasipama yeenna mmaara mmataivaki yapa kikio rikioo hama yoketainaravai. Fai kati kagaari kiaaravai. Gioonna kiaapu voovoona arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

15

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuvaadiri

*mmataama kioo tiravai
(Matai 18:12-14)*

¹ Tuduu vo suai voovaki sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera maisa gioonna kiaapuuyaata Yisuunna kuaivaa rikiaaree kias innasi nuunaida variravai. ² Nuunaida varuduu vaidi Farisaiyaata vaidi kua mmaanna kias mmiraiyaatama ausa pirisauduu ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Mo aa vaidi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama kua tioo varioo iya tasipama yeenna nnainoo, ³ tuuvaara Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaadiri mmataama kioo tunoo: ⁴ Ngiiikidiri dee vaidivoono aa na tinara kua aavaa hama iinnee? Vaidi

voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo (100) puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriikio saiyaavaa (99) koo mmuyai gaangaivau pikioo mmuaavai raubiriivaara buainnonno taikio ⁵ inna too vaikio too inna mmuduuyaivo yoketaikio vita ari vaaveevaki hara varoo ⁶ ari nnauki vioo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaivaki variaiyaraatama aayanna tioo tinoo: Ni puara sipisiipa vaa raubiriima kiaivaa na tee vitauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivai. ⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu vooya (99) variaiya ngiariiyara kiaanoo: Ta yoketaaya variaunnaano. Ta dee mminnamminnaa maisaiyauvaara ausa hanigiaarannee? kiaa kiada variaiyara ngiau aapu variaiya fai hama iyara pinaama sirigakiaaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa fai pikioo hanigioo yoketaama varinai iya puara sipisiipaivaara sirigakiaaneema fai ngiau aapu variaiya pinaama innara sirigakiaaravaivee.

Yisuuva sikau raubiruuvaudiri mmataama kioo tiravai

⁸ Vo kuavaara yaata utuatee. Gioonna voovoono sikau yaakuuvaitana utikio rikioo voovai tioo vioo raubiriikio rikioo ivo aaniivai iinnee? Ivo toobaivaa subi varoo nnauvaa rupiara roo tuqinnama buainnonno taikio ⁹ inna too vaikio too varoo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaiyaraatama aayanna tioo tinoo: Na ni sikau raubiriima kiauvaavaa na tauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivaivee. ¹⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya sikauvaara sirigakiaaneema gioonna kiaapu kaayau

mminnamminnaa maisa suvuai voovoona ari
 mmminnamminnaa maisaiyauvaa pikioo hanigioo
 yoketaama variivaara Anutuugaa aangeraiya fai
 innara pinaama sirigakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ngiaammuuau raubiruuvaudiri

mmataama kioo tiravai

¹¹ Yisuuva itaa kua kua kioo vaidi mmatayaa
 diaa voovaudiri mmataama kioo tunoo:
 Vaidi voovoona ari mmaapuuvaitanootama
 varida ¹² ngamiisaivoona ari konna tinoo:
 Napoo-o, ai mminnamminnaa saiyouvaa
 niini yapa kiaannaiyouvaa makee ni mianee,
 tikio rikioo ari koova ari mmminnamminnaa
 saiyouvai ngarunnani yapa kiaikio vaikio rikioo
 saiyouvai ngamiisaivaani yapa kaiyouvaa
 inna mmiivai. ¹³ Mmikio varaikio kiisa suaivo
 taika kiaikio ari mmminnamminnaidaa ari koova
 inna mmiiyouvaa rupi nuunama kioo varoo
 ari konna nnauvaa pikioo ari vo yosinna
 ngieera vaivakira voo voo oro ivaki hara
 kioo varivai. Hara kioo varioo sabisaabi ari
 isaraa roo nuairaivaara ari sikauyouvaa sabi
 kagaari kagaariima roo nuaikiokio ¹⁴ sikauyouvo
 eeyaayouvai taika kiaikio rikioo yosinna ivaki
 mmuakiaa vuayeennavai aasannaikio rikioo
 ngiaammuuauvo hama mminnaataikio kati
 varivai. ¹⁵ Kati varioonnonno rikioo oro ivaki
 varii vaidiivaasi voo inna tasipama varikio
 rikioo ivo ari mmooriivakira inna titaikio
 oro inna puaraiya yeenna mminara kuaivai.
¹⁶ Oro yeenna nnabaiyouvaa puaraiya mmioo
 rikiaikio inna nnaataikio rikioo hama vaidi
 voovoona yeennaivaa inna mmikio rikioo

¹⁷ varioonnonno rikiaikio inna yaata utiraivo kooyaa vaikio rikioo tinoo: Ni napoonna mmoori varaa ngiaammuauya kaayau yeennaiyauvo iya suvuai kioo vaikiai vooyauvai hama nnaavo kati vaikainnaata na aavaki variauko ni yeenna raikio ni putuatainoo. ¹⁸ Fai na diitee ni napoonnasi viee tinara: Napoo-o, Anutuugaa avuuvaunnaata i avuuvaunnaatama koonnama na variaunoo. ¹⁹ Na maisama variauvaara sa niiyara ni maapuvaivee kianee. Kati tee pikianai na i mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima varinaravee, tinaravaivee, ²⁰ kiaa kioo diitoo ari koonnasi nniivai.

Ngioo taikio ari koova ngieeradiri inna taikio rikioo ari ausaivo innara boo tikio seenoo numa varau tu kioo vainno inna mmootaivai. ²¹ Inna mmootaikio rikioo ari mmaapuuvo tinoo: Napoo-o, Anutuugaa avuuvaunnaata i avuuvaunnaatama koonnama na variaunoo. Na maisama variauvaara sa niiyara ni maapuvaivee kianee, ²² tikio rikioo ari koova ari mmoori vareera ngiaammuauya aayanna roo tinoo: Akiairainai yaapa yoketaa oyaivaa varada inna nnuunaivaki reemma kiaatee. Mmakaranna yoketaivaata varada inna yaaku oopuuvau uyuatee. Yuku nnabaivaitanaata varada inna yukuuvaitanau uyuatee. ²³ Puara burimakau nnaakara kaayau nnamhari raivaa oro varada numa ruputu kiada huda kikiyai ta innara buusaivaa iima kiada nneeda sirigaida variaaravee. ²⁴ Ni maapuuvo vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Iva vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo, tikiyai rikiada sirigaida variaavai.

²⁵ Sirigaida variaavo ari mmaapu ngaruva mmooriivakidiri vara ranoo numa nnauvaa vainima ngioo varioo rikiaikio nooma muaaru akuaivoota kuaru raa akuaivootama inna yaataivaki kuaikio rikioo ²⁶ numa mmoori vareera ngiaammuau voovai yapara ruoo tinoo: Iya aaniivaida iikiaanee? ²⁷ tikio rikioo tinoo: I kataivo vaa vara ranoo nniivaivee. Ivo hama raubiriirama kioo kati inna mmammaivo saunaavai vaikio hama vookaravaakaraira variivaara i koova puara burimakau nnaakara nnammari rai voovai ruputivaivee, ²⁸ tikio rikioo ngaruva kaayauma inna nnannataikio hama nnauvaki inna kuataikio rikioo ooqoo tiivai. Ooqoo tikio rikioo ari koova mmaanai tioo vioo yaagueeqama inna tinoo: Ha ngiannanee? ²⁹ tikio rikioo ngaruva ari konna tinoo: Rikiaanee. Na kaayau nuanu i mmooriivaa varee hama na vo suai i avaivaa hatokauvai. Na itaa kiaukakai a hama ni seenaiyaatama isaraateera irisai maisa puara memee nnaakara voovai ni miannavaivee. ³⁰ Mo aa i mmaapu ngamiisa aavo mmuakiaa i mminnaiyauvaa varoo sabi nuaira gionnainyaara kagaari kagaariima roo nuainnonno nnikiainna a puara burimakau nnaakara kaayau nnammari raivaa ruputuannano, ³¹ tikio rikioo ari koova inna sai tinoo: Ni maapu-o, a tupatupaa ni tasipama variannani na mmuakiaa mminnaa niisi vaiyauvaa iini yapauvai. ³² I kataivo vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Ivo vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo. Ivaara aikiooma ta buusaivaa iida sirigaida variaunnaano, tiravai.

16

Ngiaammuuu voovoono koonnama mmoori va-reeravai

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo vo kuavai ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya kua mmioo tunoo: Vaidi voovoono kaayau hoona suvuaivo ari mmoori vareera ngiaammuuu voovai inna mminnaiyauvaa haitatuukianeera kua kioo mmataama kiaikio rikioo haitatuunnonno inna mminnaiyauvaa sabi kagaari kiaikiai rikiada gioonna kiaapuuya nakaaravaa kua mmiaavai. ² Kiaa mmiaavo rikioo inna mminnaiyauvaa haitatuuraivaara maavee tikio innasi nnikio too inna tinoo: Gioonna kiaapuuya kaayauma iiyara kiaivaara na rikiauvai. Mo na rikiauvaara a dataa kuainna kiannanee? A ni mminnaiyauvaara haitatuukianna aataruuvaa safuuma yaarummua kie tuqinnama ni gaa ni mianee. Fai hama a keenaa ni mminnaiyauvaara haitatuunaravaivee, ³ tikio rikioo ivo ariiyara yaata utuoo ari yaataivaki tinoo: Boo, fai kiisa suai ivo ni mmooriivaa ravisi voovai mminaravaivee. Fai itainai na dee mmoorivai varaanaranee? Hama na yopeema yaagueeqaina mmataivaa hanuu kie mmooriivaa varaanaravai. Fai na kati variee yeennara ngiaaru tino ni mmamma maisainaravai. ⁴ Ai, vaa na rikiaunoo. Fai na mmoori iinaraivo vaa ni yaatana vainoo. Fai mmoori nakaaraivoono ni mmooriivaa ravisi voovai mminai fai na ni yaata utiraivaugiataama iinai fai gioonna kiaapuuya niyara yoketaida ngiari nnauyauvakira niyara maavee kiaravee.

⁵ Ivo itaa kua kiasa kioo mmuakiasa gioonna kuaapuuya mmoori nakaaraivaa irisai mmiaarayara tikiai ngiaavo mmuaavai mmuaavai innaata kuaivaa kiaavo tauraanaivaa tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mminarannee? ⁶ tikio rikioo inna sai tinoo: Fai na nammari toori kaayau (100) inna mminaravaivee, tikio rikioo tinoo: Aavau variee yanaivau saivai (50) nnaasu raa kiee saivai (50) vakiasa varaanee. ⁷ Ivo itaa kua kiasa vaidi voovai tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mminarannee? tikio rikioo tinoo: Fai na yeenna utuaivaa kaayau (100) inna mminaravaivee, tikio rikioo tinoo: Inna aikioo, yanaivau vooyauvai (80) raa kiee vooyauvai vakiasa varaanee. ⁸ Ivo itaama iinno tinni ruavavaa roosiima iivaara mmoori nakaaraivo inna tinoo: I tinniivo yoketainoo, tiivai. Gioonna kuaapu mmatayaa diaa mmooriivaara ngiariiyara ngiariiyara mmoori iikiaiya vaidi tinni ruaiya roosiima iikiaavai. Iya itaama iikiaivaara Anutuugaa aataruuvau variaya yaataraavaivee, tiivaivee.

⁹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ivaara iya kiasa mmioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Mmatayaa diaa mminnaa sikauvaadiri yoketaa aataruuvaa ngii seenaiyara iikiai fai ngiyyara yoketaayavee kiasaravai. Fai itaikiokio sikauvo taikeera suaivaki ivo tupatupaa variraivoono ngiyyara yoketaina ngia yoketaama tupatupaa varira yoosinnaivaki variaaravai. ¹⁰ Gioonna kuaapu voovoono kiisa mmooriivaa hama pikieerama kioo mmannammanna yaagueeqama safuuma iinno yapooma pinaa mmooriivaatama mmuaikaraama itaama iinaravai. Gioonna

kiaapu voovoono kiisa mmooriivaa koonnama iinno fai yapooma iva pinaa mmooriivaatama koonnama iinaravai. ¹¹ Fai hama ngia mmatayaa diaa sikauvaara tuqinnama haitatuukio Anutuugo ngiau aapu vaira mminnaa tuanaivaa dataama kioo ngii minarannee? Hama yopeema ngii minaravee. ¹² Fai ngia hama Anutuugaa mminnaa mmatayaa vaiyauvaara tuqinnama haitatuukio ivo ngii mminnaa tuanaiyauvaa dataama kioo ngii minarannee? Fai hama yopeema ngii minaravai.

¹³ Hama mmoori vareera ngiaammuau voovoono taara vaidivaitanaani mmoori varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnan-natoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi vioo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia Anutuugaa mmooriivaatama sikau vareera mmooriivaatama mmuaavaugiataama iikiaavaivee, tiravai.

Yisuuva vo kua vo kuaiyauvaa iya kiaa mmiravai

(Matai 11:12-13; 5:31-32; Marakaa 10:11-12)

¹⁴ Tuduu Farisai vaidiyya sikauvaara kaayauma mmuduuya ruuya Yisuuva itaa kua tuu kuaivaa rikiada innara raida varuduu ¹⁵ Yisuuva iya tunoo: Gioonna kiaapuuya ngiiyara safuuma variraiyavee kiateeraivaara ngia iya avuuyauvunu mmoori yoketaivaa iikiaanoo. Anutuugo vaa ngii aakiaiyauvaki tuqinnama taivaivee.

Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa teeda iyauvaara yaata utida kiaanoo: Yoke-taa mminnaayauvaivee, kiaivaara Anutuugo too tinoo: Kumina mminnaayauvaivee, tiivai.

¹⁶ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya tuu kuaivaatama gioonna kiaapuuya ivaaraatama puridada tuma Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa suaivaki taikeeravai. Ii suai ivakidiri Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivo kooyaa vaikiai gioonna kiaapuuya ivaa rikiada ivaki kuaaree kias kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai.

¹⁷ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Ngiau mmataivo taikaanaraivo inna mmuaararainoo. Anutuugaa kua mmaannaivaki vai kua vookiata taikaanaraivo kaayauma mmuaararainoo.

¹⁸ Vaidi voovoono ari nnaata tauraanaivaara oogo kias kioo karaasa voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innaki vainoo. Ivoono ari nnaata tauraanaivaa pikiaikio kati varikio vaidi voovoono inna varaikio mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vainoo.

Yisuuva vaidi hoona suvuauvaaraata Rasaru-usaaraatama tiravai

¹⁹ Vaidi voovoono kaayau hoona suvuaivoono hara kioo varioo buruqa haboonna kuaiyauvaata ari vookarai poosa kuaiyauvaatama uyu rau kioo mmuakias suai yeenna yoketaiyauvaa nnaivai. ²⁰ Vaidi voovai mmanna haipuuva nnutuuvo Rasaruuso kaayau uudaudaivo inna mmammaivau suvuai kiaivaa vaidiia makemakee inna vitada numa vaidi hoona suvuavaa nnauvaa sipu oyaivaki yapa

kiaavo ²¹ hara kioo varioo vaidi hoona suvuaivo yeenna nnaikio tuoo kuai yeenna pupunuuyauvaa nnaanaree kiaa varivai. Ivo ivaki maisama varikiai rikiada faiya numa inna uudaiyauvaa boosi nnaavai. ²² Itaama iikiaavo ivo varioonnonno nnaagiai putikiai rikiada aangeraiya tuma inna vitada yoosinna yoketaivaki Aparahaamo variivaki yapa kiaavo varivai. Varikio nnaagiai vaidi hoona suvuaivo putikiai vaidiiya inna nnabaivaa varada hau kiaavo ²³ yoosinna maisaivaa nnutuuvo Hairiisa ivaki hara kioo varikio inna mmammaivo kaayauma nniitaraikio varioo rooru taikio ngieera Aparahaamo varikio Rasaruuso inna tasipama varikio too ²⁴ aayanna roo tinoo: Napoo-o, Aparahaamo, niyara boo kianee. Rasaruusaa titano ari yaaku oopuuvaa nnooriivakidiri rabuuma kioo ni mmaakiriivau harano adakiaivee. Na ikia aakiaivaki variauko ni mmammaivo kaayauma ni niitaraikiai na vuu vuu kai kai tiee variaunoo, ²⁵ tikio rikioo Aparahaamo tinoo: Ni maapu-o, yaata utuane. Nnaaru eenoo mmatayaa varuu suaivaki kaayau mminnamminnaa yoketaiyauvo i suvuiravai. Ii sui ivaki Rasaruuso maisama variravai. Anna makee ivo aavaki yoketaama varikiai a maisama variannano. ²⁶ Vo kuavai rikiaanee. Aavaki variaya hama yopeema ngiisi vikiai ivaki variaya hama yopeema aapi ngiaaraivaara Anutuugo oogai pinaivaa ti tammaivaki iima kiaikio vainoo, ²⁷ tikio rikioo vaidi hoona suvuaivo tinoo: Napoo-o, na vo kuavai yaagueeqama i kiaa i mmiaunoo. Rasaruusaa titano vioo ²⁸ ni naponna nnavaki

ni gata vayaa yaaku saivai variyaiya kiaa mmioo kiaivee. Iya aa yoosinna nniitarai aavaki ngiaarainnoo, ²⁹ tikio rikioo Aparahaamo tinoo: Nnaaru Musiivaata forofetaiyaatama tuu kua fafaaraivo vainoo. Kii iya ii kua iyauvaa yaarida rikiaatee, ³⁰ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Napoo-o, Aparahaamo, fai iya hama yaarida tuqinnama rikiaaravai. Fai vaidi putii voovoono diitoo iyasi vioo iya kiaa mminai fai iya hanigiada tuqinnama variaaravaivee, ³¹ tikio rikioo Aparahaamo inna sai tinoo: Iya Musiivaata forofetaiyaatama tuu kuaiyauvaa hama rikiaiya fai vaidi putuoo kava diitaivo tii kuaivaatama hama rikiaada hanigiaaravaivee, tiivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

17

Yisuuva mminnamminnaa maisaiyauvaara tiravai

(Matai 18:6-7,21-22; Marakaa 9:42)

¹ Yisuuva ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigia kiada hama yaagueeqama variyaiyasi iinno taanaraivo iyasi nninai haruruaaraivo vaivai. Fai vaidi voovoono iya iinno taanaree kiaa iinai iya harurikio rikioo ii vaidi ivo irisai maisaivaa fai varaanaravai. ² Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio nnoori aakiaivaki mmeepi vioo taika kino hama ivo aa nnaakara kiisa aaya roosii gioonna kiaapu voovai iinno taanaraivootainaravai. Fai hama ivo iinno teera aataruuvootaino inna

yoketaavai. ³ Ngiengieenoo ngiingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Ngii seena voovoono mminnamminnaa maisaiyauvaa varanai ivaara inna kiatee. Tikio ivo ari mminnamminnaa maisaiyauvaara inna ausaivo hanigiano ivaa pikianai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee. ⁴ Fai ivo mmuaa suaivaki yaaku saivai sainaidiri taaraneetu mminnamminnaa maisaiyauvaa ngiyyara iinno mmuakiaa suaivaa ivo hanigioo ngii tinara: Boo, neenoo iikiauvaivee, tinai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee, tiravai.

Yisuuva niyyara kutaavaivee kiateera tiravai

⁵ Tuduu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiyya inna tunoo: A ti iinai teeda ta aiyara pinaama yaagueeqaida kutaavaivee kiaa kiada fai hama ta muaraagakiaaravaivee, ⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kiisa uruuvaa nnutuuvo masateera uruuvaa roosiima fai ngia kiisama niyyara kutaavaivee kiaa kiada aa nnaammuaya aavaa kiaara: Ai mmaara rarukua ree oro nnoori haruungaivaki diee vainna urua-nee, tikio rikioo fai nnaammuayaivo ari mmaara rarukua roo oro ivaki dioo vainno urinaravaivee.

Mmoori vareeraiya mmooriivaara Yisuuva tiravai

⁷ Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari mmoori vareera ngiaammuauvaa titano oro inna mmoori-ivaki varoonnonno oro inna puara sipisiipaiyauvaa haitatuunnonno yapooma mmooriivakidiri

pikioo numa varino fai ivo inna tinara: Kamman-nai numa variee yeenna nnaanee, tinaranee? ⁸ Hama ivo itaa kua tinaravai. Fai ivo tinara: Ni yeennaivaa teerama kiee ai buruqa karaa-saivaa uyu supugiaa kiee numa ni yeennaivaata ni nnooriivaatama ni minai na nnaa taika kinai oro ai yeennaivaata nnooriivaatama nnaanee, tinaravee. ⁹ Mmooori vareera ngiaammuauvo ivo inna tii kuaivaa iinno hama nakaaraivo inna mannaka tinaraiivaa iivai. Vaa ivo kati ari ii mmoooriivaa varaivai. ¹⁰ Fai ngia mmuaikaraama iikiaaravai. Fai yapooma na ngii minara mmoooriivaa ngia iima taika kiada kiatee: Ta kati inna mmooori vareera ngiaammuauyavee. Vaa ta iiki-aunna mmoooriivaa kati iikiaunnavaivee, kiatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva vaidi yaakuuvaitana tuqinneeravai

¹¹ Yisuuva yoosinna Yerusareema kuanaree kiaa kioo mmata Samariaa sainai vauduu mmata Karirayaa sainai vauduu aataru vuutaidaadiri voo voo ¹² yoosinna kiisa voonataa kuana-ree kiaa iinno tooduu vaidi yaakuuvaitana bu-unna hooya mmamma roosuuya innasi nniravai. Numa ngieeradiri dida vaidi ¹³ aayanna reeda tunoo: Nnoonna vaidi Yisuu-o, tiyara boo kianee, tiravai.

¹⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya too tunoo: Oro Anutuuqaara puara kati hudeera vaidiiya ngii mmammaiyauvaa vitaakiatee, tuduu rikiaada iya iyasi kuaaree kiaa uuvaata rikiooduu iya mmammaiyauvo yoketairavai. ¹⁵ Yoketauduu vaidi voovoono ari mmammaivaa tooduu yoketauduu

rikioo hanigia puaisakama aayanna tioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. ¹⁶ Kua yoke-taivaa kiaa roo ngioo varoo Yisuunna yuku oy-aivaki vainno innara yoketaavaivee tiravai. Ii vaidi ivo Samariaa vaidivai. ¹⁷ Yisuuva inna kuaivaa rikioo mmuakiaaya tunoo: Vaidi yaaku-uvaitana mmammaiyauvo yoketaivoo. Vaidi yaaku saivai sainaidiri taarama taarama deepi-ida kuaanee? ¹⁸ Iya hama kava vara ranada nnida Anutuugaara kua yoketaivaa kiaavai. Aa voo-pinnaa vaidi aavoono nnaasu numa Anutu-ugaara kua yoketaivaa tiivaivee, ¹⁹ kiaa kioo ari voo-pinnaa vaidiivaa tunoo: Diitee kuanee. A niiyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanara-vaivee, kiannaivaarainna a yoketaama hara kiee variannanoo, tiravai.

*Yisuuva Anutuugo gioonna kiaapuuyara di-naraivaara tiravai
(Matai 24:23-28,37-41)*

²⁰ Tuduu vaidi Farisai vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo दौरा सुई ननिरान्ने? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Anutuugo gioonna ki-aapuuyara diraivo ननिरावाारा न्गिया हामा वो मनिनावै तेदा क्वाारा: Inna Anutuugo ti-yara diraivoonno kooyaa nninoo, kiaravaivee. ²¹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo न्गी तसिपामा वावाारा हामा वैदी वोवोवो तिनारा: ताते. आकवौ वैवो. इकीवौ वैवो, तिनार-वे.

²² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Suai voovai nninai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo yoketaama ngiiyara dira suaivaa

ngii taatainai fai hama ngia taaravaivee. ²³ Ii suai ivaki fai gioonna kiaapu vooya ngii kiaara: Iqiivaki varinoo, tikiyai teeda gioonna kiaapu vooya fai ngii kiaara: Aqaavau varinoo, tikiyai sa ivaa taara iya nnaagiai kuatee. ²⁴ Fai ngiauvau diri saneetuuvo akiairaama utikio too mmeekiaivo mmuakiaa ngiauvai ruvuaahaineema Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiinara suaivaki fai itaama mmuaikaraama tiinaravai. ²⁵ Fai na tauraa kaayau mmamma nniitareeraivaa varanai aanna makee variaa gioonna kiaapu aaya ni oooqoo kiaravee. ²⁶ Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai. ²⁷ Nuvuaava varuu suaivaki gioonna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaududuu nnooriivo mmataivaa rapodaa taika kioo gioonna kiaapuuya raputu taika kieeravai. ²⁸ Vaidi Rooto varuu suaivaki mmuaikaraama gioonna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda sikauyauvaadiri mminnaiyauvaa yookaida varida ngiari mminnaa vooyauvai varada vooya mmida irisai sikauyauvaa varada ngiari mmooriiyauvaki hauyauvaa utida varida ngiari nnauyauvaa heekada varida variravai. ²⁹ Varududuu Rooto ari yoosinna Sutuuma pikioo suaivaki Anutuugo tuduu ikiaivoota sikau puapusuqaa kuauvootama ngiau aapuuvakidiri tuoo gioonna kiaapuuya ruputu taika kieeravai. ³⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivo Rooto varuu suaivaa roosiima vainaravai. ³¹ Na tiinara suaivaki gioonna kiaapu

voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo ari hoonahaanaiyauvo nnau aakiaivaki vaino too sa ivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee. Itaama vaino gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo mminnaa voovai varaanara sa kava vara ranoo kuaivee. ³² Nnaaruaa vaidi Rootaa nnaataivo hanigia ari yoosinnaivaa toovaara yaata utuatee. ³³ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno yaagueeqama varioonnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. ³⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Na tiinara heenaivaki vaidi taaravaitana mmuaa mmaatavau vakiaivaitana fai Anutuugo vuaivaa vitoo vuaivaa pikiaanaravaivee. ³⁵ Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuugo vuainningiaa vitoo vuainningiaa pikiaanaravaivee. ³⁶ (Taara vaidivaitana mmuaa mmooriivaki varada varikio fai Anutuugo vuaivaa pikioo vuaivaa vitaanaravaivee,) ³⁷ tuduu rikiada Yisuunna nnaagiai nuairaiya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, a kianna kua aavo fai deevaki vainarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya nuunakiaivaki na tiinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Kua radudeera vaidiivo gioonnaivaa kuaivaa rikiaivai

¹ Ari nnaagiai nuairaiya makemakee yaaku varada varikio sa iya pirisakiaiveera Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo. ² Kua pinaivaara dira vaidi voovoono yoosinna voovaki varioo hama Anutuuqaara aatuunno hama gioonna kiaapuuyara yoketairainno ariiyara nnaasu yaata utivai. ³ Mmuai yoosinnaivakinnaa gioonna muaada voovoono varioo makemakee innasi ngioo inna tinoo: Eeno ni kuaivaa rikiee vaidi voovoono kua pinaana ni yapaanaraivaa tino too pikiaivee, ⁴ tikio rikioo kua pinaana dira vaidiivo hama inna kuaivaa rikioo iirama kioo hokoba suai mmanna yaata nnaasu rikioonnonno nnaagiai arinaima ari yaataivaa rikioo tinoo: Hama na Anutuuqaara aatuuna hama na gioonna kiaapuuyara yaata utirama kiee ⁵ inna aikiooma aa gioonna muaada aavo tupatupaa ni yaparaikiokio ni pirisaivaara na inna kuaivaa rikiee vaidiivaa tinara: Pikiaanee, tinaravai. Fai na hama itaino aa gioonna aavo makemakee niisi nninono ni pirisainaravaivee, tiivai.

⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Iqii vaidi kua pinaivaara dira maisa vaidi ivo tii kuaivaa tuqinnama rikiaatee. ⁷ Ivo iivaa roosiima gioonna kiaapuuya Anutuuqo ariinnee kiaa mmataama kiaiya ikiannagisanna heenagieena iya kuaiyauvaa rikiaaneera innara yaaku varakiokioo fai ivo iya kuaivaa rikiaanarannee? Vara ivo hokoba suaivaa varioo iya kuaivaa rikioonnaata hama

iinarannee? ⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ivo akiairaama iya kuaiava rikioo iyara yoketaama iinaravee. Itaama vainai na vo kuavaara ngii yaparainaravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvo kava tiinara suaivaki gionna kiaapuuya niyara yaagueeqama kutaavaivee kiaarannee? Vara hama niyara itaa kua kiaarannee? tiravai.

Yisuuva Farisaivaraata sikau takiisa vareeraivaraatama tiravai

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vaidiiva tupatupaa ngiariiyara mannaka tida ngiari seenaiya mmooka hanigia mmiraiyaatama kua tioo vaidi mmatayaa diaivaitanaudiri mmataama kioo iya tunoo: ¹⁰ Vaidiivaitana yaaku varaara nuunaira nnau pinaivaki viravai. Vuaivo Farisai vaidivai. Vuaivo sikau takiisa vareera vaidivai. ¹¹ Vaidi Farisai oro dioo vainno yaaku varoo ari yaataivaadiri rikioo tunoo: Anutuugo, hama na vaidi vooya roosiikiauvi. Ivaara na aiyara yoketaavee kiaunoo. Hama na gionna kiaapu vooyanikaraama sikauyauvaa mmuara varee unnakua unnakua kiaa kiee gionnaivaa sabi hauvai. Hama na aa vaidi sikau takiisa vareera aavaa roosiikiauvi. ¹² Na makemakee mmuaa Sudaaga mmuaa Sudaaga taara suai taara suai aiyara yaata utu kiee nnaasu vaina hama na yeenna nnauvaivee. Mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa na vareeraiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama taarama nene varee mmuaavai i mmiauvaivee, ¹³ tuduu rikioo vaidi sikau takiisa vareeraivoono numa ngieera voovaki kookama kioo vainno avuuvaa reemi mmataivaki too nnaasu vainno tunoo: Anutuugo,

niiyara boo kianee. Kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ni suvuainoo, tiravai. ¹⁴ Yisuuva itaama mmataama kioo tuu kuaivaa kiaa taika kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo ii vaidi sikau takiisa vareera ivaa mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikio vioo ari nnauki Anutuugaa avuuvau safu vaidivai varivai. Vuai vaidi Farisaivo homo inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaikio varivai. Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuugo inna vitoo aruoo yapaanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Matai 19:13-15; Marakaa 10:13-16)*

¹⁵ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakara meediiya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva iya mmammaiyauvunu utuaiveera innasi vitada nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya teeda iya ooqoo tiravai.

¹⁶ Ooqoo tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraiya maavee tuduu inna vainima nnuduu tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo iva iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivaki kuaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.

¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraivo akiairaama kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kiaapu voovoono hama inna roosiima iinno Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivara kutaavaivee tiivoono fai Anutuugo

gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama kuanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

*Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai
(Matai 19:16-30; Marakaa 10:17-31)*

¹⁸ Tuduu vaidi Yutayaa kieeta voovoono numa Yisuunna tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaannaranee? ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo aaniira a niyara yoketaavaivee kiannanee? Anutuugo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa voovoono yoketaavai varivai. ²⁰ Vaa a mmaanna tuu kuaivaa riki-aannavai. Mmaanna tuu kuaivo tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa sabi mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. Kua mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee, ²¹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo inna sai tunoo: Vaa na ngiaammuau kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena mmuakiaa mmaanna tuu kuaivaa tuqinnama na iikiauvaivee, ²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mmuua aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai aisi vaiyauvaa varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mminoono fai i irisai yoke-taivo ngiau aapu vainaravai. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane, ²³ tuduu rikioo vaidi-ivo ari hoonahaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaarareer-avai.

24 Mmuaararooduu Yisuuva inna ausa mmuaararoovaa too tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoonu suvuaiya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo.

25 Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuaiya Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo,

26 tuduu rikiada gioonna kiaapu ivaki varuuya rikiada tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvoono Anutuuoqaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee?

27 tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaiya hama yopeema iikiaa mmooriivaa fai Anutuuoqoono aikiooma iinaravaivee,

28 tuduu rikioo Petooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnanoo,

29 tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia kutaa kiaanoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaara ari nnauvaa pikioo ari nnaata nnaakaraiya pikioo ari kata vayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo

30 fai aa ta variaunna suai aavaki ivo iyauvaanikarai irisaiyauvaa airineetu varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Matai 20:17-19; Marakaa 10:32-34)*

³¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama vitoo ari voovau oro kioo iya tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnano mmuakiaa kuavai forofetaa nnaaruaiya Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyara fafaara roovo fai kaanaivo vainaravai. ³² Vaidiyya ni vitada ngiari voo pinnaa vaidiyya mmikiai iya ni teeda niyara raida kua maisaivaa tida kuaanuuvaa niyyaa visida ³³ ni ripiida ni rputikiai fai na putuee taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki na keenaa diitaanaravaivee, ³⁴ tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya hama arinaima rikiooduu Anutuugo iva tuu kuaivaa oyaivaa hatauma kiooduu iya ivaara kumimakairavai.

*Yisuuva vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai
(Matai 20:29-34; Marakaa 10:46-52)*

³⁵ Kumimakauduu Yisuuva ari ngiaammuau-dootama nnidada yoosinna Yerikoo vainima nnuduu vaidi avu huruutauvo aataru siriivau varioo gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tiravai. ³⁶ Ngiaaru tioo varioo rikiooduu gioonna kiaapuuya vida nnidau kuaivaa rikioo vooya yaparainno tunoo: Ngia aaniira nookiaannee? ³⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yisuuva Nasareetaa vaidiivo aa nninoo, ³⁸ tuduu rikioo aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niyara boo kianee, ³⁹ tuduu rikiada gioonna kiaapu tauraa vuuya inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata puaisakama aayanna roo tunoo: Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niyara boo kianee, ⁴⁰ tuduu

rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Vaidi avu huruutaivaa vitada niisi ngiatee, tuduu rikiaada inna vitada innasi nnuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo: ⁴¹ A aaniivai na i iikiaiveerainna kiannanee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparaki aunoo, ⁴² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Kava i avuuvaa taanee. A niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a kati hara kiee variannano, ⁴³ tuduu rikioo inna avuuvo makee tuduu tuqinnama tooduu ivo Yisunna nnaagiai vioo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo viravai. Vuduu ivaa teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

19

Yisuuva vaidiivaa nnutuuvo Sakiaasaata kua tiravai

¹ Tuduu Yisuuva vioo yoosinna Yerikoo yaataraanee kiaa ² vioo varuduu sikau takiisa vareera vaidiiva kieetaivaa nnutuuvo Sakiaaso ivaki varuduu kaayau hoonavo inna suvuuduu variravai. ³ Ivo kakuma vaidivai mmataki dioo vainno Yisuuva inna dee vaidivainnee kiaa kioo inna taanaree tioo tooduu gioonna kiaapuuya inna suvuai kioodoo hama teeravai. ⁴ Hama teerama kioo Yisuuva kuanaraipinnainnigiataa seenoo vioo gioonna kiaapuuya yaataroo yatari nnaammuayaivaa roosuuvakidiri karoo ivaki varioo inna taanaree kiaa variravai. ⁵ Varuduu Yisuuva ngioo rooru tooduu Sakiaaso ivakidiri inna too vauduu too inna tunoo: Sakiaaso,

kammannai tummuanee. Na makee i nnauvaki viee i tasipama varinaravee, ⁶ tuduu rikioo Sakiaaso akiairaama reemi roo innaata yoketaa kua tuduu pinaama inna ausaivo yoketauduu ari nnauvaki inna vitoo viravai. ⁷ Vuduu teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaitana itaama uuvaa teeda ngiariiki ngiariiki kua tida tunoo: Aa vaidi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera vaidi maisaivaa nnauvaki vioo kiainoo, ⁸ tuduu rikioo Sakiaaso Yisuunna tunoo: Udaanga-o, rikiaanee. Na ni hoona saiyouvaa mmana haipuuya mminaravee. Na gioonna kiaapu voovaasidiri unnakua kiaa kieve inna mminnamminnaiyouvaa varauvaa fai na taarama taaramaneetu jaaruee irisaiyouvaa inna mminaravaivee, ⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Makee eeta i nnauki variaiyaatama na ngii vatee aataru yoketaivau ngii yapaunoo. Mo eeta Aaparahaamaa oyaivakidiri diitaannaivaara na ngii vatee yoketaivau ngii yapaunoo. ¹⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono gioonna kiaapu kumimakaiyara buainana teenai ni teeda vaikiiai vatee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravaivee, tiravai.

*Ngiaammuuu sikau varooyayaadiri Yisuuva mmataama kioo tiravai
(Matai 25:14-30)*

¹¹ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada varuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Ivo Yerusareema vainima vioo varuuvaara gioonna kiaapuuya yaata utida tunoo: Anutuuqo tiyara dira suaivo makee

tino nninaravaivee. ¹² Iya itaama yaata utuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Vaidi nnoonna voovoono ngieera vo yoosinnavakira vioo ivakidiri kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nninaraivaara teerainno kuanara iivai. ¹³ Kuanara iinno varioo tauraa ivo ari mmoori vareera ngiaammuau yaakuuvaitana tikiai innasi ngiaavo rikioo sikau yaakuuvaitana tuoo mmuaavai mmuaavai mmioo tinoo: Na oro ngieera varinai rikiada ni sikauyauvaadiri irisaima mmoori varakiai irisaiyauvaa ngii mikiai varada varida na nninara suaivaki numa ni miatee, ¹⁴ kiaa kioo ngieera vioo kiaikiai ari yoosinna variaya hama innara mmuduuya rida vaidi vooya inna nnaagiai titaani vata rada vidada oro ngieera variaya kiaa mmida kiaanoo: Ta aa vaidi aavaara hama ti mmuduuya ruainoo. Ivo ti kieetavai varinaraivaara hama ti yoketaainoo. Iya itaa kua kiaavai.

¹⁵ Iya itaa kua kiaavoota ivo ngieera varioo kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nniivai. Ivo nnii saivaata ari mmoori vareera ngiaammuauya yaakuuvaitana vaa ari sikauyauvaa mmuuya tikiai ngiaavo ngiari mmoori varada sikau irisaiyauvaa varaiyauvaara iya yaparaivai. ¹⁶ Yaparaikiai rikiada tauraa mmuu ngiaammuauvo numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaakuuvaitana varauvaivee, ¹⁷ tikio rikioo inna sai tinoo: A ngiaammuau yoketaakuavee. A yoketaama ni mmoori varaannavaivee. A kiisa mmooriivaa yoketaama varaannaivaara na tinai

tee a yaakuuvaitana yoosinnaiyauvaki variaiyara fai a dinaravaivee, ¹⁸ tikio rikioo nnaagiai sikau mmuuvoono numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaaku saivai varauvaivee, ¹⁹ tikio rikioo tinoo: Fai a irisaivaa yaaku sai yoosinnaiyauvaki variaiyara dinaravaivee. ²⁰ tikio rikioo ngiaammuau voovoono numa inna tinoo: Nnoonna-o, aa sikau aavaa a ni muuvaa na kava i mmiaunoo. Na buruqaadiri rurauma kiee haumaki yapa kiauva a i mmiaunoo. ²¹ A vaidi tinni yaagueeqainna a vaidi vooya mminnaiyauvaa varee yeennaiyauvaa hama a hau utuannaiyauvaa varaannaivaara na iiyara aatuuna i sikauvaa yapa kiauko vaivaivee, ²² tikio rikioo vaidi nnoonnaivo inna tinoo: A mmoori vareera ngiaammuau maisakuavee. A kianna kuaivaa na kava aiki yapaanaravaivee. Vaa a kutaa taannani na vaidi tinni yaagueeqaina vaidi vooya mminnaiyauvaa na varee yeennaiyauvaa hama na hau utuaiyauvaa varauvaivee. ²³ Mo itaama vaikiai aaniira a hama ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaannanee? Vaa a itaa kiannatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaasidiri sikau irisai kiisaivaatama varautirivee, ²⁴ kiaa kioo vaidi ivaki diaiya tinoo: Inna sikauvaa ravisi varada ngiaammuauvo sikau yaakuuvaitana utiivaa mmiatee, ²⁵ tikiai rikiada kiaanoo: Ivoono yaakuuvaitana sikauyauvaa utivaivee, ²⁶ kiaavo rikioo tinoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mminnaiyauvaa utiivaa fai na kava vo mminnaa vooyauvaatama

inna mminaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mminnaataivo fai kiisa mminnaa innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaanaravaivee. ²⁷ Aa ni nnammutuaa aaya na iya kieetavai varinaraivaara hama iya mmuduuya ruaiya vitada aapi numa ni avuuvau ruputikiai putuatee. Vaidi nnoonnaivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara siri-gairavai

(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Yuvuaano 12:12-19)

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo gioonna kiaapuuya pikioo ivannaadee tauraa Yerusareema aataruuvau nniravai. ²⁹ Ngioo ari ngiaammuauya vitoo yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa vainima vau taapi Oriveeta ivau dioo vainno ari ngiaammuaivaitana titoo tunoo: ³⁰ Oro ukuaa yoosinna ivaki teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiiya variaivaa nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee. ³¹ Fai gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii yaparainno tinara: Ngia aaniira ivaa rakuasaanee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaano, kiatee, ³² kiaa kioo ivaitana titooduu vida Yisuuva ivaitana kiaa mmuuvaa teeravai. ³³ Teeda puara togiivaa rakuasada varida tooduu puara togiivaa nakaaraiya numa ivaitana teeda tunoo: Ngia aaniiraida aa puara togii aavaa rakuasaanee? ³⁴ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaangaivoono ivaa

vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnanoo, ³⁵ kiaa kiada puara togiivaa vitada nniravai. Nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaa mmookaivau yapa kiada Yisuunna ivau yapa kioodoo variravai. ³⁶ Varuduu togiivo inna vitoo vioo varuduu gioonna kiaapuuya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo Yisuuva ivaugiataa viravai. ³⁷ Vioo vioo Yerusareema vainima vioo aataruuvo taapi Oriveeta ivaugiataa vuuvau vioo haatapoo mmeepi kaayau gioonna kiaapu inna nnaagiai nuairaiya numa sirigaida Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa rada nniravai. Nnida varida Yisuuva ari vookarau mmooriivaa uuvaa tovaara kua yoketaivaa Anutuugaara puaisakama aayanna tiravai. ³⁸ Puaisakama aayanna tida tunoo: Kieeta vaidiivaa Udaanga Anutuugo titoodoo tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Ausa nuufai aataruuvo ngiau aapuuvaki vainoo. Anutuugo ngiau aapu variivaa oyai ari vookaraivo vainoo, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Farisai vaidi vooya Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yaagueeqama tinai i nnaagiai nuairaiya kua pikiaatee, ⁴⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya kua seemuaa variaatiri. Aa sikau aayauvoono niyara aayanna kiaatirivee, tiravai.

*Yisuuva gioonna kiaapu Yerusareemaiyara ra-
teeravai*

⁴¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vioo vioo Yerusareema vainiivaudiri reemi ivaki too ivaki varuu gioonna kiaapuuyara ratoo tunoo: ⁴² Boo, aanna

makee ngia ausa nuufa tasipama varira aataru-
 uvaa ngia rikiaataama vaikiainnaata hama ngia
 rikiaanoo. Fai ngia rikikio ngii yoketainaravai.
⁴³ Suai voovai nninai ngii nnammutuaiya ngii
 ututuuma kiada ngii vagiaamunnaivau iriivaa
 rooru kiada ivaugiataa nnikiai fai hama ngia
 mmaanai kuaara aataruuvootainaravai. ⁴⁴ Fai
 iya numa ngiita ngii nnaakaraiyaatama rapida
 ngii ruputu mmatammaataivau kagaari kiada
 ngii nnau yoosinnaiyauvaa hannavaratataama
 taika kikio hama nnau heekaa sikau voovai ari
 mmaataivau vainaravai. Ngia hama Anutu-
 uqo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapaanara
 suaivaa teeda rikiaivaara ngii nnammutuaiya
 numa ngii itaakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

*(Matai 21:12-17; Marakaa 11:15-19; Yuvuaano
 2:13-22)*

⁴⁵ Yisuuva itaa kua kias kioo nuunaira nnau
 pinaivaki vioo vaidiia ngiaammaiyauvaata
 puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida
 irisai sikauyauvaa varooya yaagueeqama titoo
⁴⁶ iya tunoo: Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno
 tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee.
 Anutuuqaa kuaivo itaa kua tikiainnaata ngia
 mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaanoo,
 tiravai.

⁴⁷ Mmuakiaa suai Yisuuva nuunaira nnau
 pinaivaki mmayaaya yoketaivaa gioonna
 kiaapuuya kias mmiravai. Kiaa mmuduu
 rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera
 kieetaiyaatama kua mmaanna kias mmiraiyaata
 vaidi kieetaiyaatama Yisunna ruputuaaree

kiaa uuduu ⁴⁸ hama inna ruputuaara aataruuvootairavai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kuaivaa iya rikiaatauduu varuuvaara hama inna ruputuaara aataruuvootairavai.

20

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Marakaa 11:27-33)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki varioo mmayaaya yoketaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo varuduu vaidiiya Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama numa ² inna yaparaida tunoo: Ti kiaa ti mmianee. Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiiai a iikiannanee? ³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai ni giaa ni miatee. ⁴ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuuqoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee? ⁵ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaranee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuuqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio fai ivo ti tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? ⁶ tinai mo fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiiai fai gioonna kiaapu aavaki variaya sikauyauvaa habati kiada ti ruputuaaravai. Iya Yuvuaanaara forofetaivovee

kiaivaara fai ti ruputuaaravaivee. ⁷ Iya itaa kua kua kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Yuvuaano nnoori apira oyaivaa hama teeta taunnavaiivee, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiyai na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Marakaa 12:1-12)

⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo aa kua aavaa mmatayaa diaa vaidiiyayaadiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya kua mmioo tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo ivaki hauyauvaa utu kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kua mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi hokoba suai varinara kuaivai.

¹⁰ Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo nnikio mmoori nakaaraivo ari ngiaammuauvaa titaa kiaikio kuaivai. Inna mmooriivaa haitatuukiaiyaano vuaina iira irisaiyauvaa inna mmiateeraivaara kuaivai. Kuaikiai teeda iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina mmooriivaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

¹¹ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammuau voovai titaa kiaikio kuaikiai rikiada kava mmuaikaraama inna ripiida ruputida kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama irisaiyauvaa inna mmirama kiada kati titaa

kiaavo nniivai. ¹² Nnikio too mmoori nakaaraivo kava vo ngiaammuau voovai titaa kiaikio kuaikiai iya ivaata ruputuaavo kiau vitiika tiikiai rikiada hanikia mmaanai kagaari kiaavai. ¹³ Kagaari kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo tinoo: Mo na aanii aataruvai iikiaunnee? Fai na ni maapu tuanaa na innara mmuduuya ruauvaa titaa kino vinai rikiada fai iya inna kuaivaa rikiada hama inna ruputuaaravaivee, ¹⁴ kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivoono aavaa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikio putinai ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaravaivee, ¹⁵ kiaa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada inna ruputu kiaavo putivaivee.

Ii kua ivaa kiaa taika kioo Yisuuva gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Mo dee mmoorivai fai mmoori nakaaraivo iya iikiaivaa irisai iya mminarannee? ¹⁶ Fai ivo numa iya ruputu kinai putikio rikioo ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukiaaravaivee, tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yaata utida tunoo: Ai, boo, kutaavai itaama iinarainnoo, ¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya puaisakama too vainno ariiyara tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa oyaivaa ni giaa ni miatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiasa kuabaivaa roosiima
 ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo inna
 yoketaavaivee.

Anutuuqaa kuaivo itaa kua tiivai. ¹⁸ Gioonna
 kiaapu voovono nuainnonno ii sikau ivaudiri
 raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo
 vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ru-
 aimeemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo
 gioonna kiaapu voovai ruputino inna mmamma
 mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimemiima taika
 kiaanaravaivee.

Vaidiyya sikau takiisa mmiraivaara

Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Marakaa 12:13-17)

¹⁹ Tuduu rikiada kua mmaanna kiasa
 mmira vaidiyyaata Anutuuqaara kati puara
 hudeera kieetaiyaatama Yisuuva vuaina
 mmooriivaara tuuvaudiri mmataama kioo
 kuaivaa iyaki yapoovaara rikiada iva tuu
 saivaata inna utuaaree kiasa kiada tooduu
 kaayau gioonna kiaapuuya inna suvuai kiada
 varuduu iyara aatuuda pikieeravai. ²⁰ Pikiada
 inna haitatuuda varida vaidi vooya unnakua
 kiasa yoketayoketaama rada Yisuunna kuaivaa
 rikiaateeraivaara iya titeeravai. Yisuuva kua
 voovai koonnama tinai rikiada inna vitada
 Roomaaya kieeta vaidi yaagueeqa pinaa
 ruaivaa mmiaaraivaara iya titooduu viravai.
²¹ Vida Yisuunna tunoo: Vitaira-o, vaa ta
 rikiaunnava. A kianna kuaivaa safuuma
 ti kiasa ti mmiannava. Vaa ta i taunnava.
 Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama
 a mmuaavaugiataama yaata utuunnava. A

hama vo vaidivai tee pikiee vo vaidivai tee kiasa mmiannavai. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa mmuakiasa gioonna kiaapuuya safuuma kiasa mmiannavaivee. ²² Ti kiasa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi sikau takiisa yapeera aataruuvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiasa tuu kuaivaa vaa ivo arinaima too rikioo iya tunoo: ²⁴ Sikau mmuyai voovai ni vitaakiatee. Giaa mmannammannaavoota giaa nnutuvootama ivau vainnee? ²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuvootama aavau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuugaa ari mmiatee, tiravai. ²⁶ Gioonna kiaapuuya avuuvau ivo koonnama kuaivaa kiaiveera iya inna yaparauduu ivo hama koonnama tirainno safuuma kuaivaa sai tuuvaara iya nnikiaraida hama kua tiraida kua seemuaa variravai.

Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai

(Matai 22:23-33; Marakaa 12:18-27)

²⁷ Varuduu vaidi Satuukaiya gioonna kiaapu putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo: ²⁸ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaravaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa

mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.
²⁹ Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai
 sainaidiri taaravaitana hara kiada varuuya
 ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama
 nnaakara mmateerama kioo kati putiravai.
³⁰ Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa
 vara kioo hama nnaakara mmateerama
 kioo kati putuduu ³¹ nnaagiai yaguaavaano
 inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara
 mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna
 nnaagiainnaidootama mmuai gioonnaivaa
 vara kiada hama nnaakara mmateerama
 kiada kati putiravai. ³² Putuduu nnaagiai
 iya gioonnaivootama putiravai. ³³ Itaama
 vaikiai yapooma gioonna kiaapu vaa putuaiya
 kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa
 nnaatavai varinaranee? Mo vaa yaaku saivai
 sainaidiri taarama vaidi idoono inna vara kiada
 putiravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna
 kiaapuuya aanna makee variyaiya nnaata vaati
 varaavai. ³⁵ Gioonna kiaapuuya vaa hanigiada
 yoketaama variyaiya putikio Anutuuqo iya tinai
 kava diitada nnaagiai yoosinna yoketaivaki
 varida hama nnaata vaati varaaravaivee. ³⁶ Iya
 aangeraiya roosiima variaaraivaara hama kava
 putuaaravaivee. Anutuuqo iya tinai iya kava
 diitaaraivaara fai iya inna raunna mmaapu
 tuanaaya variaaravaivee. ³⁷ Gioonna kiaapu vaa
 putuaiya kava diitaaraivaara Musiiva tuu kuaivo
 vainno ti kiaa ti mmivaivee. Nnaaru ivo yatari
 kiisaivaki ikiaivo tooduu hama yatari apuuvo taa
 tamooqoovaa ivo fafaara roo Udaangaivaara

tunoo: Ni nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiravai. ³⁸ Anutuugo gionna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuugovee. Gionna kiaapu variyaiya Anutuugovee. Gionna kiaapu homo mmatayaa variyaiyaata vaa putuaiyaatama Anutuugaa avuuvau homo variaano, ³⁹ tuduu rikiada kua mmaanna kiasa mmira vaidi vooya inna tunoo: Vitaira-o, a yoketaamainna iya sai kiannano, ⁴⁰ tuduu iya hama kava vo kuavaara yopeema inna yaparairavai.

Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Matai 22:41-46; Marakaa 12:35-37)

⁴¹ Hama inna yaparauduu Yisuuva gionna kiaapuuya tunoo: Mo dataama kiada gionna kiaapuuya kiasano: Vaidi Anutuugo mmataama kioovo Davuitinna oyai tuanaivakidiri diitaivaivee, kiasanee? ⁴² Davuitiiva ariinoo yanaivaa nnutuuvo Saama ivau fafaara roo tunoo:

Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

⁴³ Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiasanara-vaivee,

tiravai.

⁴⁴ Davuitiivaano Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara fafaara roo itaa kua tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

*Sa kua mmaanna kiasa mmiraiya iikiyaiyau-
vunugiataama iikiatee*

(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)

⁴⁵ Yisuuva itaa kua tuduu gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiada varuduu iva ari nnaagiai nuairaiya tunoo: ⁴⁶ Kua mmaanna kiasa mmira vaidiia iira aataruuvaa teeda tuqinnama haitatuuda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuyaiyauvaki nuaikiai gioonna kiaapuuya iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kiateeraivaara nookiaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunu nnaasu variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunu nnaasu variaavai. ⁴⁷ Iya oro muaada gioonnaiya unnakua nnamari kuaivaa tida iya mminnamminnaiyauvaa ngiariyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaivaara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

21

*Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana
yapeeravai*

(Matai 12:41-44)

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki dion vainno reeti tooduu gioonna kiaapu kaayau hoonu suvuauya numa ngiari sikauyauvaa kati Anutuugaara yapeera sikau nnaamuruuvaki yapada variravai. ² Yapada varuduu Yisuuva tooduu mmanna haipu gioonna muaada

voovono sikau kiisa kookee taarakiatatana numa sikau nnaamuruuvaki yapeeravai. ³ Yapa kiooduu too Yisuuva tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavo yapa kiai sikau kiisaikiatataano mmuakiaa gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauyauvaa yaataravai. ⁴ Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eeyaavaitana varoo yapa kiaivai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eeyaakiatataano varoo sikau nnaammuruuvaki yapa kiaivaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauyauvaa yaataravaivee, tiravai.

*Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa
havarataaraivaara tiravai
(Matai 24:1-2; Marakaa 13:1-2)*

⁵ Tuduu Yisuunna nnaagiai nuaira vooyaano nuunaira nnau pinaivaara kua tida tunoo: Yoke-taa ari vookarai sikau yapakiaiyauvaata mmin-naiyauvaa vaidiiya kati Anutuuqaara ivaki yapakiaiyauvaatama ta taunnano ti yoketaiwoo, tu-uva Yisuuva rikioo tunoo: ⁶ Aa ngia taa mmin-naa mmuakiaa aayauvaa fai suai voovai nninai vaidiiya mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainar-avai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanara-vaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai

(Matai 24:3-14; Marakaa 13:3-13)

⁷ Tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, a kiannaivo दौरा सुई वैनारान्ने? Dee ari vookarai aataruvai vainai rikiada fai ta ivaudiri teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kiaara: Vainima vainaravee, kiarannee? ⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeenoora tuqinnama haitatuukiatee. Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara tida voovoono tinara: Anna na Anutuugo mmataama kioo vaidi ivoona na ngiaunoo, tino fai voovoono tinara: Ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nninoo, tinai sa ivaa rikiada kiatee: Kutaa kuavaivee, kiatee. ⁹ Fai yoosinna voovaki variaya diitada yoosinna voovaki variayaatama rapuai mmayaayaivaa rikiada mmuaa yoosinnaivaki variaya diitada ngiari kieetaiyaatama rapuai mmayaayaivaa rikiada ivaara sa aatuukiatee. Rapiraivonnaadee tauraa vaino too ngiau mmata taikera suaivo fai hama makee tino nninaravaivee, kiaa kioo vo kuavai iya tunoo: ¹⁰ Fai gioonna kiaapu voovaki variaya diitada gioonna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. ¹¹ Fai kaayau mmataa kuaruuvo utino vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vaino kaayau nniitareeraivo vaino fai ngiau aapuuvau teekio kaayau ari

vookarai mminnaiyauvo vainaraivaara gioonna kiaapuuya aatuukiaaravai.

¹² Ii na kiau kua iyauvo fai nnaagiai vainaravai. Tauraa vaidi vooya ngii vitada mmoori maisaivaa ngii mida ngiari nuunaira nnauyauvaki-aata oovi nnauyauvakiaatama ngii vitada kiada ngia niyara kutaavaivee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kiaravai. ¹³ Yapa kikio ii suai iyauvaki inna ni mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiaara suaivai. ¹⁴ Sa mmuaanaa ngia sai kua kiaraiyauvaara kaayauma yaata utikio ivaara ngii mmuaarakiaaivee. ¹⁵ Na kuaiyauvaa ngii giaa ngii miee tinni yoketaiyauvaa ngii minai fai ngii nnammutuaiya hama ngii yaatarada ngii kuaiyauvaa hatokaaravai. ¹⁶ Ngii kaano kooyaata ngii gata vayaiyaata ngii seena tuanaiyaata ngii vitada vo vaidiia mmikiai fai iya ngiikidiri vooya ruputikiai putuaaravai. ¹⁷ Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara gioonna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaara-vaivee. ¹⁸ Sa yaata utuatee. Fai iya hama yopeema eeyaara ngii ruputuaaravaivee. ¹⁹ Fai ngia mmannammanna yaagueeqama varidada tupatupaa variraivaa varaaravaivee.

*Yisuuva   Yerusareema   nnauyauvaa
havarataaraiivaara tiravai
(Matai 24:15-21; Marakaa 13:14-19)*

²⁰ Ngiari voopinnaa rapira vaidiia numa yoosinna Yerusareemaivaa ututuuma kikiai ngia teeda kiaara: Fai kiisa suai nnau yoosinnaivaa havarataaravaivee, kiaravai. ²¹ Kiaa kiada

ngia Yutayaa variaya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. Gioonna kiaapu yoosinna Yerusareema variaya seenada mmaanai vikiai mmooriyauvaki variaya sa kava yoosinnaivaki ngiatee. ²² Ii sui ivaki Anutuugo irisai maisa mmooriivaa ngii minaravaivee. Anutuugaa kua fafaara mmuakiaavai roovaa kaanaivo vainaraivaara irisai maisa mmooriivaa ngii minaravaivee. ²³ Boo, iqii sui ivaki gioonna nnaakara sunnaakiaiyaata gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravaivee. Anutuugo aa gioonna kiaapu mmuakiaa aayara nnannateeno rikioo mmoori maisaiyauvaa iya mminaravaivee. ²⁴ Fai ngiari voopinnaa vaidiia ngiari paipa avaikaraiyauvaadiri varada numa vooya rutakakiai putikiai vooya yaakuuyauvaa ranaa rau kiada vitada ngiari yoosinnaiyauvakira kuaaravai. Fai iya yoosinna Yerusareema variayara dikiokio Anutuugo tinai iya pikiaaravaivee.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Matai 24:29-31; Marakaa 13:24-27)*

²⁵ Iqii sui ivaki ari vookarai mmিন্নam-minnaiyauvo suaivakiaata kuraagaivakiaata aakiapuaiyauvakiaatama vainaravai. Vainai gioonna kiaapu mmuakiaa mmatayaa variaya ngiari ausa mmuaararai tasipama varida nnoori akuaivaaraata nnooriivo pinaama korokoroovaaraatama kaayauma aatuuda variaaravai. ²⁶ Yaagueeqa mmিন্নamminnaa

ngiau aapuuvaki vaiyauvo ngiari aataru nu-airaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaraivaaraata ari vookarai aataruuyauvo mmuakiaa mmataivau nninaraivaaraatama yaata utida faannaida aatuuda varida fai ngiengie vo vuayaata rikiada variaaravai. ²⁷ Itaama vainai rikiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvooona nama aakiidaadiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai. ²⁸ Aa na kiau kua aavo iinara iinno varinai diitada vararu reeri taatee. Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivo vainima nninaraivaara diitada vararu reeri taatee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 24:32-35; Marakaa 13:28-31)

²⁹ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Yatari nnaammuayaivaaraata mmuakiaa yatariiyauvaaraatama yaata utuatee. ³⁰ Ii yatari iyauvo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai. ³¹ Mmuaikaraama ii na ngii giaa ngii miau kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda kiaara: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo nninarainno iinoo, kiaravee.

³² Na Kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai. ³³ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

*Yisuuva ari tiinaraivaara tuqinnama
haitatuukiateera tiravai*

³⁴ Ngiengie mmatayaa variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Pinaa yeenna nnaaraivaaraatama nnoori kapikaraivaa nnaaraivaaraatama mmatayaa diaa mmin-naiyauvaa varaaraivaaraatama ngia kaayauma yaata utivoora ngiengie variaivaara tuqinnama yaata utuatee. Fai ngia ii mminnamminnaa iyauvaara nnaasu yaata utikiokio ii suai ivo fai akiairaama ngiisi nninaravai. ³⁵ Iqii suai ivaki kobeevo haisarineema fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaiyasi akiairaama nninaravai. ³⁶ Mmuakiaa suai tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Ii mmuaararai iyauvo ngiisi nninai rikiada yaagueeqama varida iyauvaa yaatara kiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvo suai nnaagiai kava na tiinai ngia ni avuuvau yoketaama diaaraivaara tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

³⁷ Mmuakiaa suai ivo nuunaira nnau pinaivaki kua mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Suai ikianna iya kiaa mmuduu rikioo upisipisiinno varuduu ivo vioo taapi Oriveeta oro ivau vuru vairavai. ³⁸ Vauvo patauduu diitoo heenanaanna tuanaa kava nuunaira nnauvaki nnuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiaaraivaara innasi nnida nuunairavai.

22

Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena

rairavai

(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

¹ Buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki gioonna kiaapu Yutayaiya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Ii suai ivo vainima vauduu ² vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yisuunna ruputuaara aataruuvaara buaidada tooduu kaayau gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruuvaara aatuuravai.

Yutaaso Yisuunna vitainara kuaivaa yeena rairavai

(Matai 26:14-16; Marakaa 14:10-11)

³ Aatuuduu Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootaa aakiaivaki Sataango numa hara kioo variravai. ⁴ Varuduu Yutaaso vioo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnau pinaivaara dira kieetaiyaatama Yisuunna kooyaa vitainaraivaara iyaatama kua tiravai. ⁵ Kua tuduu rikiada iya kaayauma siri-gaida irisai sikauyauvaa inna mmiaaraivaara kua yeena rairavai. ⁶ Iya kua yeena rau kiooduu rikioo Yutaaso ee-oo kiaa kioo ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara faannainno varioo gioonna kiaapuuya hama inna tasipaara suaivaara haitatuuravai.

*Yisuuva buusa Varaigiataivaa nnaaraivaara
teerama kieeravai*

*(Matai 26:17-25; Marakaa 14:12-21; Yuvuaano
13:21-30)*

⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai. ⁸ Iqii suai ivaki Yisuuva ari ngiaammuauvaitana Yuvuaanaya Petoroosaya kiaa mmioo tunoo: Oro buusa Varaigiataivaa tiini teorama kikiiai ta nnaaravaivee, ⁹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusaivaa teorakiaunnaanee? ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Rikiaatee. Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida teekio ivo nnauvaki vinai teeda ivo kuaivaki kuatee. ¹¹ Vida nnau nakaaraivaa kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Dee nnauvaki na ni ngiaammuauyaataama buusa Varaigiataivaa nnaarannee? tiivaivee, ¹² tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa mmaataiyauvaa ivaki teorama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki buusaivaa teorama kiatee, ¹³ tuduu rikiada ivaitana oro Yisuuva tuuvaa teeda buusaivaa teorama kieeravai.

*Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama ari
ngiaammuauya mmiravai*

*(Matai 26:26-30; Marakaa 14:22-26; 1 Koridii
11:23-25)*

¹⁴ Teerama kioodoo buusa nnaara suaivo nnuduu Yisuuva ari kua varada nuaira

ngiaammuauyaatama buusaivaa nnaaraivaara varioo tunoo: ¹⁵ Ni putira suaivo vainima nninoo. Tauraa hama mmuaararaiivo niiki nninai na aa buusa Varaigiataa aavaa ngii tasipama nnaanaraivaara ni yoketaiwoo. ¹⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai aa buusa aavaa hama na kava nnaanaravai. Yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki buusaivaa oyaivo kooyaa vainai na nnaanaravaivee, ¹⁷ kiaa kioo Yisuuva nnoori tooriivaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo tunoo: Aavaa vara kiada mmuaavai mmuaavai nnaatee. ¹⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa suai aavakidiri varia ree viee viee hama na kava vuaina suuyaivaa nneeraatainaravai. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo nninai na kava nnaanaravaivee, ¹⁹ kiaa kioo ivo bereetaivaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aanna ni mmatiiivaivee. Na ngiiyara tiee ivaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niiyara yaata utuatee, ²⁰ tuduu yeennaivaa nnaa taika kioodoo iva vuaina suuya tooriivaa varoo mmuaikaraama tu kioo vainno iya mmioo tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo inna ni kiauvo ngiiyara tusaanaravovee. Ivaudiri fai Anutuugo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvo kooyaa vainaravaivee, tuduu nneeravai. ²¹ Nnaa kioodoo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaraiivo aa makee ni tasipama yeenna nnainoo. ²² Na Vaidiivaa Mmaapuovoono fai putinaravai. Anutuugaa yanaivau fafaaraiivo vainno ivaara

tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaraivo fai irisai maisaivaa varaanaravaivee, ²³ tuduu rikiada ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai tiikidiri deevoono kooyaa ari nnammutuaiya inna vitainarannee? tiravai.

Inna ngiaammuauya kieetaya variaaraivaara Yisuuva tiravai

²⁴ Kiaa kiada yaagueeqama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai deevoono tiikidiri ti tauraanaavai varinarannee? ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ngiari voopinnaa kieeta vaidiyya ngiari seenaiyara yaagueeqama diaanoo. Iya iyara diaivaara ngiari nnoonnaiyara yoketaa kua ki-aavai. ²⁶ Iya itaama iikiaa aataruuvo sa ngiisi vakiaivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai variivo fai aduoo varioo ngii nnaagiainnaa tuanaavai roosiima variaivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii tauraavai variivo mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variaivee. ²⁷ Dee vaidivoono tauraanaavai variinnee? Vaidiivo kati varioo yeennaivaa nnaivonnee? Vara vaidiivo inna yeennaivaa varoo inna mmiivonnee? Na rikiauko vaidiivo kati varioo yeenna nnaivoono tauraanaavai varinoo. Mo neenoo ngii tasipama mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima vari-aunoo.

²⁸ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ni uuduu hama ngia ni pikieeraida mmannammanna aanna ngia ni tasipama variaanoo. ²⁹ Ni Napoova tikiai na gioonna kiaapuuyara diauneema na tinai ngieetama gioonna kiaapu vooyara diaaravai. ³⁰ Dida vaidi

na gioonna kiaapuuyara dinara suaivaki ngieeta ni tasipama yeenna nneeda nnoori nneeda ngiingii mmaataiyauvunu varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara kua pinaara dira kieetaya iyara diaaravai.

Petorooso hamavee tinaraiwaara Yisuuva kooyaa inna kiasa mmiravai

(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Yuvuaano 13:36-38)

³¹ Simoono, vaa a rikiaannanee? Vaidiivo yeenna vuuitaivaa varoo kaanaivaa voovau yapoo nnabaivaa voovau yapaineema Sataango ngii iinno taanaraivaara vaa Anutuuqaa yaparaikio ee-oo tiivai. ³² Sataango i iinno taanaraivo vaikiyai a niiyara yaagueeqakiannaivo sa taikaiveera na aiyara yaaku varaunoo. A harurueennaata kava hanigiee ni kuaivaara yaagueeqainna i seenaiya tasipanai fai iya yaagueeqama variaaravaivee, ³³ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Udaanga-o, vaidiyya oovi nnauvaki i yapaara iikiyai fai neetaatama i tasipama kuanaravai. Fai i rupertikiyai a putinai fai niitaatama rupertikiyai neetama putinaravaivee, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Petorooso, na i kiasa i mmiaunoo. Aanna makee fai hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

Yisuuva mminnaiyauvaa varada kua-teeraivaara iya tiravai

³⁵ Kiasa kioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Tauraa na ngii titaaduu ngia ni mmayaayaivaa varada nuau suaivaki ngia sikau rira utuaiyauvaatama yeenna vara rira utuaiyauvaata yuku

nnaba vooyauvaatama pikiada nuauduu mminnaa vooyauvai ngiisi vaunnee? Vara hama ngiisi vaunnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, mo tiisi vairavaivee, ³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Aanna makee vaidi voovoono sikau rira utuaivo vaivaata varoo yeenna vara rira utuaivo innasi vaivaatama varoo kuaivee. Vaidi voovoono hama paipaataino ari yaapaivaadiri varoo oro paipa avaikarai voovai yookaama kioo varaivee. ³⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutu-uqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Iya inna vitada vaidi maisaiya tasipama kiaavaivee. Anutu-uqaa kua fafaaraivo niyara itaa kua tuuvo makee kaanaivo vakiaivee. Mmuakiaa kuavai niyara fafaara roovo kaanaivo vakiaivee, ³⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya tunoo: Udaanga-o, taanee. Aakara ari vookarai paipa taaravaaitana tiisi vainoo, tuduu rikioo ivo iya tunoo: Inna aikioo, kua taikainoo, tiravai.

*Yisuuva taapiivau vioo yaaku vareeravai
(Matai 26:36-46; Marakaa 14:32-42)*

³⁹ Kiaa kioo ivo yoosinnaivaa pikioo viravai. Vioo taapi Oriveeta ivau tupaa ari virayaama vuduu ari ngiaammuauya inna nnaagiai viravai. ⁴⁰ Vuduu ivo oro ivau varuduu ari ngiaammuauya vuduu rikioo ivo iya tunoo: linno teeraivo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee, ⁴¹ kiaa kioo oro kiisama vo kammunnivau toorivu yau haroo yaaku vareeravai. ⁴² Yaaku varoo varioo tunoo: Napoo-o, i iikiatainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraivaara ooqoo tino pikiaivee. Inna

aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikianee. Ai iikiataivaa iikianee, ⁴³ tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri aangeraa voovoono tuoo inna tasipooduu ivo yaagueeqauduu ⁴⁴ inna pinaama mmuaararooduu inna yaata utiraivo ari vookarauduu yaaku varoo varuduu kaayauma inna kausaivo kiauva roosiima tuoo mmataivau viravai.

⁴⁵ Vuduu iva yaaku vara taika kioo diitoo ari ngiaammuauyasi kava vara ranoo numa tooduu iya ausaiyauvo mmuaararoovaara iya vuru vaida variravai. ⁴⁶ Vuru vaida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniiraida vuru vakiaannee? Diitada yaaku varaatee. Inno teeraivo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee, tiravai.

Vaidiyya Yisuunna utida rputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Yuvuaano 18:3-11)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tioo varuduu kaayau vaidiyya innasi nniravai. Nnida varuduu Yisuunna ngiaammuu yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso iya tauraa ngioo aataruuvaa iya vitaama roo nniravai. Ngioo ngioo oro Yisuunna vainima duoo vainno inna mmootaanara uuduu too ⁴⁸ Yisuuva inna tunoo: Yutaaso, a ni mmootaannaivaudiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnammutuaiya kooyaa ni vitaakiaannee? ⁴⁹ tuduu rikiada inna tasipama duuya iya inna iikiaaravaa teeda inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ti paipa avaikaraiyauvaadiri ta iya rputuaaranee? ⁵⁰ Itaa kua tida rikiada iyakidiri

voovoono ari paipaivaadiri Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuu voovai yaata yaadudainniivaa rutaka kieeravai. ⁵¹ Rutaka kiooduu rikioo Yisuuva tunoo: Aikioo pikiaanee, kiaa kioo ngiaammuuvaava yaataivaa utuoo tuqinneeravai.

⁵² Tuqinnama kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara haitatuura vaidiiyaata vaidi yokovaiyaatama Yisuunna utuaara numa ivaki duuya ivo iya tunoo: Ngia niiyara mmuararai vaidivaivee, kiaida paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee?

⁵³ Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Mo inna aikioo, inna aanna ngii suaivovee. Aqaa suai aavaki inna maisai upisiivo rummua apinai iikiaara suaivovee, tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:57-58,69-75; Marakaa 14:53-54,66-72; Yuvuaano 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada vaidiiya inna puaisakama utu kiada vaidi vitada vida vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvaki viravai. Vida varuduu Petorooso ngeeradiri inna nnaagiai vioo varuduu ⁵⁵ gioonna kiaapu vooya vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vida ikiaivaa vuutaivaki hara kiada ivaki varuduu Petoroosootama ivaki iya tasipama variravai.

⁵⁶ Varuduu mmoori vareera kiaatanna voovoono

Petorooso ikiaivaara hara kioo varuduu inna puaisakama too nnaasu vainno tunoo: Aa vaidi aavootama inna tasipama nuaivaivee, ⁵⁷ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Ai, gioonna-o, hama na inna tauvaivee, ⁵⁸ tuduu nnaagiai kava vaidi voovootama inna too tunoo: Ai, a inna ngiaammuaukuavee, tuduu rikioo tunoo: Ai, vaidi aakua-o, hama na inna ngiaammuauvaivee, ⁵⁹ tuduu rikioo nnaagiai kava vaidi voovootama inna too yaagueeqama innara tunoo: Kutaa tuanaa aa vaidi aavoota inna tasipama nuaivaivee. Ivo Karirayaa diaa vaidivaivee, ⁶⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, vaidi aakua-o, a kianna kuaivaa hama na arinaima rikiauvaivee. Ivo homo kua tioo varuu saivaata kakaraivo akua tiravai. ⁶¹ Akua tuduu Udaangaivo hanigia Petoroosaa tooduu tauraa ivo inna kiasa mmuu kuaivaa vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Udaangaivo inna kiasa mmioo tunoo: Turau hama kakaraa akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee. ⁶² Iva itaa kua kiasa mmuu kuaivaa kava Petorooso yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

*Vaidiyya Yisuunnara raida inna ruputiravai
(Matai 26:67-68; Marakaa 14:65)*

⁶³ Ratooduu vaidiyya Yisuunna utu kiada vaidi vooyaano innara raida inna ruputida ⁶⁴ buruqaivaadiri inna oori nnikiivaki hauma utida inna yaparaida tunoo: A mmuakiasa kuavai rikiaannaiyauvaa ti kiasa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne? ⁶⁵ kiasa kiada

kaayauma inna rakanoo raaranoo tida maisa kua inna tiravai.

*Vaidiyya kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai
(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Yuvuaano
18:19-24)*

⁶⁶ Itaa kua tuduu heenanaanna suaivo reera kiooduu Yutayaa vaidi yokovaa mmuakiaaya nuunaida iyakidiri vooya Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vooya kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama nnida nuunaida inna vitada kua pinaana inna yapeeravai. Yapa kiada iya inna tunoo: ⁶⁷ A Anutuugo mmataama kioo vaidikuavee tiee ti kiaa ti mmianee, tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo fai na ngii giaa ngii minai ngia hama ni kuaivaa rikiaaravaivee. ⁶⁸ Fai na kua voovai ngii yaparainai ngia hama ni kua saivaa kiaaravai. ⁶⁹ Aanna na varira suaivoota nnaagiai na varinara suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Anutuugo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravai yaaku yaadudainningiaa hara kiee varinaravaivee, ⁷⁰ tuduu rikiada mmuakiaaya tunoo: Mo a Anutuugaa mmaapukuannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yo, ngia niyaraida inna safuuma inna mmaapuvaivee kiaanoo, ⁷¹ tuduu rikiada iya tunoo: Vaa ari avaiakidiri ivo safuuma tinoo: Na Anutuugaa mmaapuvaivee, tiivaa vaa teenoo rikiaunnvai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee, tiravai.

23

*Yisuuva Piratuusaa avuuvau diravai
(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Yuvuaano*

18:28-38)

¹ Kiaa kiada iya mmuakiaaya inna vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa avuuvau dida vaida ² kua pinaivaki inna yapaaraivaara innara tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo gioonna kiaapuuya unnakua tioo Roomaa kieetaivaa sikau takiisaivaa mmiaivaara ooqoo tioo ariiyara na vaidi kieetavaivee kiasa kioo ariiyara tinoo: Na Anutuugo mmataama kioo vaidivaivee, tiivaivee, ³ tuduu rikioo Piratuuso Yisuunna yaparainno tunoo: Mo a Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaavai kiannano, ⁴ tuduu rikioo Piratuuso Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiiyaata gioonna kiaapu kaayau ivaki suvuai kiada varuuyaata tunoo: Na rikiauko aa vaidi aavo hama vaidi aannoo vaidivaaraida ta inna rputuaara iikiaunano, ⁵ tuduu rikiada kieeta vaidiiya yaagueegama Piratuusaa vuavi tida tunoo: Ivo kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaa roo nuainnonno Karirayaiya kiasa mmioo tuma mmuakiaa yoosinnaiyauvo Yutayaa mmataivau vaiyauvaki variyaiyaata kiasa mmioo aanna makee tuma gioonna kiaapu aayaata kiasa mminoo. Ivo iya kiasa mmikiai rikiada ivaara kaayauma kumimakaida ngiari rapu ngiari rapuukiaara iikiaano, tiravai.

Vaidiiya Yisuunna vitada Herootaasi viravai

⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Aa vaidi aavo Karirayaa diaa vaidivainnee? ⁷ kiasa kioo kieeta vaidi Herooto Yisuuva varuu mmataivaara haitatuuvaara Piratuuso rikioo innasi inna titaa kiooduu viravai.

Ii suai ivaki Herooto Yerusareema varuduu iya Yisuunna vitada innasi vuduu ⁸ Herooto inna too kaayauma innara sirigairavai. Iva hokoba suai varioo Yisuuva uu mmoori aataruuvaa mmayaayaivaa rikioo Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuyauvaa taanaraivaara ivo inna taanaree kiaa iinno varuduu iya inna vitada innasi nnuduu too ivo kaayauma innara sirigairavai. ⁹ Sirigainno kaayau kua kaayau kuaivaa Yisuunna yaparauduu rikioo hama ivo inna kua sai tirainno kua seemuaa variravai. ¹⁰ Kua seemuaa varuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama diitada kaayau kua pinaivaa innaki yapeeravai. ¹¹ Yapa kioodoo rikiada Herootoota ari ngiaammuu rapiraiyaatama Yisuunnara nniki rakaida kuasi tududada innara raida variravai. Itaida varida yaapa yoketaivaa innayaa apu kiada kava Piratuusaasi titoodoo viravai. ¹² Tauraa Herootaya Piratuusooya ngiariiyara ngiariiyara nnannatoovaitana iqii suai ivaki ariiyara ariiyaraida yoketaama variravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Marakaa 15:6-15; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹³ Yoketaama varuduu Piratuuso Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaraatama kieeta vaidi gioonna kiaapuuyara diraiyaraata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu ¹⁴ iya tunoo: Aa

vaidi aavaa ngia vitada niisi nnida kiaanoo: Gioonna kiaapuuya unnakua tii vaidivaivee, kiaani na ngii avuuvau aa vaidi aavaa yaparaina rikiaukai ngia ivo maisa mmooriivaa iivaivee kiaa kiada innaki kua pinaivaa yapa kiaivo hama oyaivootainoo. ¹⁵ Herootoota inna yaparainno rikiaikio hama kua oyaivootaikio pikioo kava tiisi titaa kiaikio nninoo. Aa vaidi aavo hama maisa mmooriivaa iivaaraida ta kuminayaa inna ruputikio putuaiveera iikiaunnaanoo. ¹⁶ Kati na ni ngiaammuauya tinai inna ripiima kikiyai na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee, tiravai.

¹⁷ (Vo nuanu vo nuanu buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki Piratuuso vaidi voovai oovi nnauvaki varuuvaa titooduu mmaanai viravai.) ¹⁸ Ii aataru ivo itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama aayanna reeda tunoo: Yisuunna ruputino putuaivee. Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee, tiravai. ¹⁹ Tauraa Paravaaso ngiari kieetaiyaata rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaara vaidiia inna vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo variravai. ²⁰ Varuduu Piratuuso Yisuunna mmaanai kuaiveera inna titaatauduu kava gioonna kiaapuuyaata kua tuduu rikiada ²¹ iya puaisakama aayanna reeda tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, ²² tuduu rikioo Piratuuso kava vooneetu iya tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? Na tauko hama vaidi aannoo vaidivai ngia innara ni kiaanoo: Ruputino putuaiveeraida kiaanoo. Ivaara na kati tinai ni ngiaammuauya inna ripiima kikiyai sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee, ²³ tuduu rikiada gioonna

kiaapuuya yaagueeqama mmannammanna aayanna reeda tunoo: A tinai rikiada iya yatari sagaivau inna haara kiatee, tuduu iya kua pinaama tuuvoono Piratuusaa yaatarooduu ²⁴ ivo iya inna yaparau kuaivaa rikioo ee-oo tioo Yisuunna ruputuateera tiravai. ²⁵ Paravaaso ngiari kieetaiyaatama rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaara vaidiiya inna vitada oovi nnauvaki yapa kiooduu varuu vaidiiyaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yaparaududuu titooduu mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso iya tuuvaugiataama rikioo Yisuunna vitoo oro iya mmiravai.

Vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara kieer-avai

(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Yuvuaano 19:17-27)

²⁶ Mmuduu Yisuunna vitada vida varida tooduu Kureenaivakinnaa vaidiiyaa nnutuuvo Simoono saidi ngioo aataruuvaugiataa yoosinnaivakira nninaree kiasa nnuduu teeda ravaatau inna utida yatari sagaivaa inna kumaata apu kiooduu rikioo Yisuunna nnaagiaivau viravai.

²⁷ Vuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada vuduu rikiada gioonnainnibaro aataruuvau vida varida isi kuaru kiasa rada rata rada viravai. ²⁸ Vuduu rikioo Yisuuva hanigia iya tunoo: Yerusareemaa gioonnaso, sa niiyara rataatee. Ngiingiiyaraata ngiingii nnaakaraiyaraatama rataatee. ²⁹ Fai suai voovai nninai gioonna kiaapuuya kiaara: Gioonna hama nnaakaraataiya iya yoketaama variaanoo, ³⁰ kiasa kiada fai oora taapiiyauvaata kua tida kiaara: Havataama rada ti ruputuatee, kiasa kiada taapi

kiisaiyauvaata kua tida kiaara: Mumunu utua rada ti rummua apu kiatee, kiaravai. ³¹ Na yatari karaasaivaa roosiikiauvaava vaidiiya ni ruputuaavaivee. Fai ngia yatari aasannaiyauvaava roosiikiaya fai iya ngii dataakiaaravainnee? Mo fai ngiita ngii ruputuaaravaivee, tiravai.

³² Iya vaidi taaravaitana mmuara nnaamuruu-vaitanaatama vitada Yisuunna tasipama ruputu-aara viravai. ³³ Vidada oro yoosinnaivaa nnu-tuuvo Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivaki oro Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiooduu vaidi maisaivaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai. ³⁴ Haara kiooduu Yisuuva tunoo: Ni Napoo-o, iya ni iikiaa aataru ivaa hama arinaima teeda rikieerama kiada ni iikiaa ivaa rugaane, tuduu rikiada rapira vaidiiya isareeda yaata-reera mminnaiyauvaava rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaava vareeravai. ³⁵ Varooduu gionna kiaapuuya vainima duuyaano Yisuunna teeda nnaasu vauduu vaidi Yutayaiya kieetaiyaano innara raida tunoo: Ivo ari vo gionna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivaivee. Ivo kutaa tuanaa Anutuuqo mmataama kioo vaidivai varioo mo kii ariinoo ari vitoo yoketaivau yapaivee, ³⁶ tuduu rikiada rapira vaidiiyaatama innara raida numa inna vainima dida vaidi ari vookarau kapikaroo nnooriivaa nnutuuvo vinikaivaa inna mmiaaree kiaa kiada ³⁷ tunoo: A Yutayaiya kieetakuavee tiee ai vitee yoketaivau yapaanee, tiravai. ³⁸ Fafaara

roovo Yisuunna kieetainningiaa vauvo tunoo: Inna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

³⁹ Vaidi maisa voovai Yisuunna sainainniyataa haara kioovoono kaayauma Yisuunna rakanoo raaranoo tioo tunoo: A vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidikuavee tiee aitaata tiitaatama ti vatee yoketaivau yapaanee, ⁴⁰ tuduu rikioo vuaivo inna kua sai yaagueeqama tioo tunoo: Hama a Anutuugaara aatutauma kiee kiannanoo. Eeta mmuaakarai irisaivaa varaannanoo. ⁴¹ Ta tete mmoori maisaivaa iikiaunnaivaaraida irisaivaa ta aikiooma varaunnanoo. Aa vaidi aavo kuminayainno varainoo, ⁴² kiaa kioo Yisuunna tunoo: Yisuu-o, a vaidi kieetavai varieennainna kava tieennainna niyara yaata utuane, ⁴³ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai makee eetama yoosinna yoketaivau ni tasipama varinaravaivee, tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁴ Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigiooduu taikeeravai. ⁴⁵ Taikaanara uduu rikioo buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo tammaa kereetu varoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. ⁴⁶ Vuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Ni Napoo-o, na ni mmannasaivaa titauko aisi kuainoo, kiaa kioo putiravai. ⁴⁷ Putuduu vaidi rapiraiya kieetaivo Yisuuva putuuvaa too Anutuugaara kua yoketaivaa tioo tunoo: Na tauko aa vaidi aavo yoketaa vaidi tuanaavaivee,

⁴⁸ tuduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapuuya ivaa taara nuunauya Yisuuva putuuvaa tooduu iya ausaiyauvo pinaama mmuaararooduu vara ranada ngiari nnauyauvakira viravai.

⁴⁹ Mmuakiaa gionna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai nuauyaata gionnaiya Karirayaadiri inna nnaagiai nnuuyaatama ngieeradiri dida vaidai ii mmuakiaa aataru inna uu iyauvaa teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Yutayaiya yoosinna voovai nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo yoketaama safuuma varioo Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivaara faannainno variravai. Varuuvoono tauraa vaidiia Yisuunna ruputuaara kuaivaa yeena rau kiada uu suaivaki iya tasipama varioo hama ee-oo tiravai. ⁵² Ivo hama ee-oo tuuvoono Piratuusaasi vioo Yisuunna nnabaivaara yaparairavai. ⁵³ Yaparauduu ee-oo tuduu vioo Yisuunna nnabaivaa hitu varoo vioo buruqa poosaivaadiri rurauma varoo oro vaidiia putikiai hakuaaree kiaa oonauvaa hatata teerama kioovaki inna hairavai. Hama vaidi nnaba voovai ivaki yapeeravaki inna hairavai. ⁵⁴ Ivo inna hau suaivo kati varira suaivaara teerama kioo suaivai. Kiisama heenauduu ngiari kati varira suaivo nniravai.

⁵⁵ Nnuuvaara gionnaiya Karirayaadiri Yisuunna tasipama nnuuyaano Yoosiipaa vata rada Yisuunna mmata nnauvaa teeda aakiaivaki ivo Yisuunna nnabaivaa yapa kioovaata teeda ⁵⁶ kava

vara ranada vida heenna suuya suuda yoke-
taa vuuyauvaata kupu takua suuda yoketaa vu-
uyauvaatama inna nnabaivau siika kiaaraiyau-
vaa teerairavai. Teerama kioodoo kati varira
suaivo nnuduu teeda ngiari kua mmaanna tuu
kuaiyauvaara yaata utida kati variravai,

24

Yisuuva kava diiteeravai
(*Matai 28:1-10; Marakaa 16:1-8; Yuvuaano*
20:1-10)

¹ Kati varida vauya patauduu Sudaaqaki
suaivo reera kioodoo gioonnaiya suuda yoketaa
vuu mminnaiyauvaa vaa teerama kiouyauvaa
varada Yisuunna mmata nnauvakira viravai.
² Vidada oro tooduu sikau pinaivaadiri mmata
nnau keegiaivaki rau kioovaa vaa feena
kioodoo mmatayaa vairavai. ³ Vauduu teeda
mmata nnauvaki oro tooduu hama Udaanga
Yisuu Kirisiinna nnabaivootauduu iya ivaara
⁴ dida vaidaa kaayauma yaata utida varida
tooduu vaidiivaitana iya buruqaivaitana
mmannaammannauvaitana iya vainima dida
vauduu ⁵ gioonnaiya kaayauma aatuuda
biribiriida ngiari avuuyauvaa mmataivaki
kookama kiada teeda vauduu vaidiivaitana
iya tunoo: Mo vaidiiya putuaani haira mmata
nnauyauvakidiri vaidiiivo vaa diitoo kuaivaara
ngia aaniira buaama rada nookiaannee? ⁶ Ivo
hama aavaki vainoo. Vaa diitaivaivee. Ivo
Karirayaa varuu suaivaki ngii giaa ngii muu
kuaivaara kava rikiaatee. ⁷ Ivo ngii tunoo:
Vaidiiya Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada

vaidi maisaiya mmikiai iya yatari sagaivau ni haara kikio rikioo taara suai taikanai voovaki na putuauvakidiri keenaa diitaanaravaivee, tuuvaa kava rikiaatee. ⁸ Vaidiivaitana itaa kua tuuvaara iya yaataiyauvo arinaima rikieeravai. ⁹ Rikiooduu gioonnaiya mmata nnauvakidiri pikiada nnida Yisuunna ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavoota seena gioonna kiaapuuyaatama ngiari teeda rikioo kuaivaa kiaa mmiravai. ¹⁰ Ii gioonna iya voovai Makataraa diaa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaavaata voovai nnutuuvo Yoqaanootama voovai Yakoopaa kaanaa nnutuuvo Mariaavaata ngiari seena gioonnaiyaatama Yisuunna kua varada nuaira vaidiia kiaa mmiravai. ¹¹ Kiaa mmuduu rikiada iya gioonnaiya kuaiyauvaara sabi kuayauvaivee kiaa kiada rikiadaata pikieeravai. ¹² Pikioduu Petorooso diitoo seenoo vioo vioo oro mmata nnauvaki mmaanidiri kookama reeta tooduu mmanna buruqa poosa saabaivo nnaasu ivaki vairavai. Vauduu too kava vara ranoo ngioo itaama vauvaa too rikioovaara ivo pinaama yaata utiravai.

*Taaravaitana Emausa vida Yisuunna teeravai
(Marakaa 16:12-13)*

¹³ Mmuai suaivaki Yisuunna nnaagiai nuairaivaitana yoosinnaivaa nnutuuvo Emausa Yerusareema vainima vauvakira vida varida ¹⁴ Yisuuva putuuvaara ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiima rada vuduu ¹⁵ Yisuuva ivaitana vainima ngioo ivaitana tasipama viravai. ¹⁶ Vuduu ivaitana inna taa ruvuyauvuyama teeravai. ¹⁷ Tooduu rikioo Yisuuva ivaitana

tunoo: Ngia aaniivaaraida ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiima rada nookiaannee? tuduu rikiada ivau dida vauduu ivaitana ausaivaitana kaayauma mmuaararooduu ¹⁸ voovai nnutuuvo Kerioopaava inna yaparainno tunoo: A mmuaavoono Yerusareema numa variee aataru mmuaararaiyauvaa naura ditara vaidiiya ivaki iikiaiyouvaa hama a tee rikiaannavainnee? ¹⁹ tuduu rikioo iva sai ivaitana yaparainno tunoo: Mo dee aataruyauvai iya iikiaannee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Mo maisa mmooriivaa iya Nasareeta diaa vaidi Yisuunna iikiaavai. Ii vaidi ivo forofetaa tuanaavai. Anutuuqaa avuuvau mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iinno kua yoketaivaa ti kiaa ti mmuduu ta mmuakiaaya teeda rikieeravai. ²⁰ Rikiooduu ti kieeta vaidiiyaata Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama inna vitada Roomaa vaidi kieetaivo ruputuaiveera mmuduu ivo ee-oo tuduu rikiada vaidiiya yatari sagaivau inna haara kieeravai. ²¹ Ivo ta Isarairaiya ti kieetavai varinaree tioo ti nnammutuuiya yaataranai ta kati hara kiada variaaraivaara ta yaata utiravai. Vo kua voovootama vainoo. Iya inna ruputuuvo vaa taara suaivaitana taikaikio aanna voomaivo vainoo. ²² Ti seena gionna vooya ti kiaa ti mmiaa kuaivaara kaayauma ta nnikiaraakiaunnavaivee. Heenanaanna iya vida taavo ²³ Yisuunna mmata nnauvaki hama inna nnabaivo vaivai. Hama vaikiai teeda iya kava vara ranada nnida kiaanoo: Vaa ta taunnani aangeraiya ti kiaanoo: Vaa ivo diitoo varinoo, kiaavaivee, kiaani ²⁴ ti seena vaidi vooya mmata nnauvaki vida taavo gionnainya

kiaa kuaivo kutaa tuanaavai vaikiyai hama inna taavaivee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Mo ngia taaravaitana hama ngii yaataataivaitanavee. Nnaaruaa vaidi forofetaiya tuu kua mmuakiaa iyauvaara hama ngia akiairaikiyai rikiada kutaavaivee kiaavai. ²⁶ Anutuuoqo mmataama kioo vaidiivo mmamma mmuaararoo varoovaudiri yaagueueqa yoketaa ari vookaraivaa varoo varinaraivaara hama ngia arinaima rikiaavaitananee? ²⁷ kiaa kioo Yisuuva Anutuuoqaa kua mmuakiaayauvai ivaitana kiaa mmioo tauraa Musiiva fafaara roo kuaivakidiriaata nnaagiayi forofetaiya fafaara roo kuaivakidiriaatama innara tuuvaara taaravaitana kiaa mmiaa roo viravai.

²⁸ Vida varuduu ivaitana vuu yoosinnaivo vainima vauduu too Yisuuva yoosinnaivaa yaataroo kuaneer kiaa uuduu ²⁹ taaravaitana inna ravaataida tunoo: Vaa suaivo haatapaikio heenainara iinoo. Tuma ti tasipama vuru vakianee, tuduu rikioo ivaitana tasipama nnauvaki viravai. ³⁰ Vioo ivaitana tasipama varioo yeenna nnaaree kiaa bereetaivaa tu kioo vainno yaaku vara kioo kusii kioo iya mmuduu teeda ³¹ arinaima inna tooduu ivo akiairaama vioo tukaama kieeravai. ³² Vioo tukaama kiooduu ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo aataruuvau tiitaata kua tioo varioo Anutuuoqaa kua mmayaayaivaa ti kiaa ti mmikio rikioo mo ti ausaiyauvo ari vookarainoo, ³³ kiaa kiada mmuai suaiivaki diitada Yerusareema kava vara ranada vida tooduu Yisuunna ngiaammuuu yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai gioonna

kiaapu vooyaatama nuunaida varida ³⁴ tunoo: Kutaa tuanaavai Yisuuva vaa diitaivai. Vaa Simoono inna taivaivee, ³⁵ tuduu rikiada taaravaitana aataruuvau nuaida Yisuuva teeda vitada oro ngiari nnauvaki varuduu Yisuuva bereetaivaa kusii utuu suaivaki ivaitana inna arinaima too mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tira-vai

(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

³⁶ Kiaa mmida varuduu Yisuuva ariinoo iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ngii ausaiyauvo nuufama vakiaivee, ³⁷ tuduu rikiada iya inna teeda yaata utida tunoo: Vaidi mmagiavaivee, kiaa kiada nnikiaraida aatuuravai. ³⁸ Aatuuda varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira pinaama yaata utuaannee? Ngia aaniira niiyara taara yaata utuaannee? ³⁹ Ni yaakuuvaitana teeda ni yukuuvaitana teeda kiatee: Kutaa ivovee, kiatee. Niiyaa utida taatee. Ngia taavo hama vaidi mmagiaivo itaama vaivaivee. Ni mmuyaivoota mmammaivootama vainoo, ⁴⁰ kiaa kioo ari yuku yaakuuyauvaa iya vitauduu ⁴¹ teeda pinaama innara sirigauvaara hama innara Yisuuvaivee tida homo pinaama yaata utida varuduu Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngii yeennaivo aavaki vainnee? ⁴² tuduu rikiada iya vaa tavauvaa hudoovaa inna mmuduu rikioo ⁴³ iya avuuyauvunu varoo nneeravai.

⁴⁴ Nnaa kioo iya tunoo: Na homo ngii tasipama varuu suaivaki aa kua aavaa na ngii giaa ngii miravaivee. Na kiaanoo:

Mmuakiaa kua fafaaraivo Anutuugaa mmaanna kuaivakiaatama forofetaiya kuaivakiaata Saama kuaivakiaatama niyara tuu kuaivaa kaanaivo vainaravaivee, kiaa kiese na ngii giaa ngii miravaivee. ⁴⁵ Ivo iya itaa kua kiaa mmuduu rikiooduu iya tinniiyauvo rusitoduu Anutuugaa kua fafaaraivaa arinaima rikieeravai. ⁴⁶ Rikiooduu Yisuuva vo kuavai iya tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniitareeraivaa varoo putuoo taara suaivaitana taikano vooma suaivaki keenaa diitaanaravai. ⁴⁷ Diitanai fai gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa rikiaiya inna mmayaayaivaa varada tauraa gioonna kiaapu Yerusareemaiya kiaa mmida nnaagiai vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki variaya kiaa mmida kiatee: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiakio Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, kiatee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai. ⁴⁸ Aa kua fafaara aavaa kaanaivaa vaa ngiengieenoo taavaivee.

⁴⁹ Ni Napoova ngiini kua kiaa teerama kiaivaa fai neenoo titano ngiisi tiinaravai. Aa ngia yoosinna pinaa aavaki varida faannaikio ngiau aapuuvakidiri yaagueeqa ari vookaraivo ngiyyaa tiinaravaivee, tiravai.

*Anutuugo Yisunna vitoo ngiau aapu viravai
(Maraka 16:19-20; Aposoro 1:9-11)*

⁵⁰ Kiaa kioo Yisuuva iyaatama vitoo oro Betaniaa kioo ari yaakuuvaitana vararu utuoo iyara kua yoketaivaa tiravai. ⁵¹ Kua tuoo

varuu saivaata Anutuuqo inna vitooduu ivo iya pikioo ngiau aapu viravai. ⁵² Vuduu teeda iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida innara kaayauma sirigama rada Yerusareema nniravai. ⁵³ Nnida iya makemakee nuunaira nnau pinaivaki varida Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai.

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca